ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Οι κοινωνικές και πολιτικές επιδράσεις των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης πριν και μετά την οικονομική κρίση.
Η περίπτωση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Σαμαρτζή

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:
Κωνσταντίνος Δημουλάς, Επιβλέπων
Μαρία Καραμεσίνη, Καθηγήτρια
Ιωάννης Κουζής, Αναπληρωτής καθηγητής

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013

Copyright © Σαμαρτζή Δήμητρα, 2013.
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τη συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω, τους ανθρώπους εκείνους που συνέβαλλαν στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Κώστα Δημουλά, για την καθοδήγηση και την υπομονή του, που με άριστη μεθοδικότητα με βοήθησε να συνεχίσω την προσπάθειά μου μέχρι το τέλος και να μην απελπίζομαι. Στην συνέχεια ευχαριστώ τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, κυρία Μαρία Καραμεσίνη και κύριο Γιάννη Κουζή, όχι μόνο για την στήριξή τους στην εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας αλλά και για όσα μου δίδαξαν κατά την διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών μου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Στο πλαίσιο αυτό, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής, που με το αμέριστο ενδιαφέρον τους με ενέπνευσαν να συνεχίσω τις σπουδές μου και με έκαναν να νιώσω το Πανεπιστήμιο σπιτικό και εκείνους οικογένειά μου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης, τους ανθρώπους εκείνους που με εμπιστεύτηκαν και αφιέρωσαν από τον χρόνο τους για να μοιραστούν μαζί μου τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους μέσω των συνεντεύξεων. Ευχαριστώ, επίσης, τους φίλους μου, που ήταν εκεί κάθε στιγμή. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου, που με στηρίζει με την αγάπη της όλα αυτά τα χρόνια και αγωνίζεται πλάι στα δικά μου όνειρα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ.....6

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ.....6

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....7

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Πολιτικές απασχόλησης.....10

1.1 Οικονομία και πολιτική απασχόλησης.....10

1.1.1 Διάκριση πολιτικών απασχόλησης.....11

1.2 Κοινωνική πολιτική και πολιτικές απασχόλησης.....15

1.3 Θεωρίες των κρίσεων.....17

1.3.1 Μαρξιστικές θεωρίες για Αίτια κρίσης.....21

1.4 Οικονομική κρίση και πολιτικές απασχόλησης.....22

1.5 Ανεργία ως κεντρικό πρόβλημα της κοινωνικής πολιτικής.....24

1.5.1 Μορφές ανεργίας.....24

1.6. Πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα.....27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.....30

2.1 Η απαρχή των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης.....30

2.1.1 Ιστορική αναδρομή.....32

2.1.2 Αξιολόγηση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης.....35

2.2 Βασικά προγράμματα ΕΠΑ και τα αποτελέσματά τους στην ανεργία και την απασχόληση.....36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η οικονομική κρίση και ΕΠΑ στην Ελλάδα. Η περίπτωση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας.....42

3.1 Οικονομική κρίση και ΕΠΑ στην Ελλάδα.....42

3.2 Η ανάγκη του «εργοδότη έκτακτης προσφυγής».....48

3.3 Τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα.....54

3.3.1 Γενικό πλαίσιο προγράμματος……..54

3.3.2 Δικαιούχοι και συμπράττοντες φορείς, ο ρόλος και η λειτουργία τους…....55

3.3.3 Κριτήρια επιλογής…….57

3.3.4 Έκταση προγράμματος- Αμοιβή……...……59

3.3.5 Αξιολόγηση των αιτήσεων χρηματοδότησης του προγράμματος…….59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Ποιοτική αξιολόγηση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας…65

4.1 Εισαγωγή…….65

4.2 Οι κοινωνικές και πολιτικές επιδράσεις των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας……...68

4.2.1 Γενική εικόνα για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας……68

4.2.2. Θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά του προγράμματος καθώς και τα προβλήματα που παρατηρήθηκαν στον σχεδιασμό ή προέκυψαν κατά την εφαρμογή του……71

4.2.3. Σχεδιασμός του προγράμματος και ο ρόλος των επιμέρους χαρακτηριστικών του……...73

4.2.4. Τα κίνητρα συμμετοχής και οι προσδοκίες…..…….84

4.2.5. Η επίδραση του προγράμματος στην απασχόληση και στην ανεργία……..87

4.2.6. Κατάσταση ωφελουμένων πριν και μετά το πρόγραμμα…….88

4.3 Συμπεράσματα……90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Γενικά συμπεράσματα…….98

ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 102

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 106

ABSTRACT 119

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Τυπολογία της ανεργίας…….26

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Πίνακας βαθμολογημένων κριτηρίων για επιλογή ωφελουμένων…....58

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Ο αριθμός των φορέων ανά τύπο δικαιούχου φορέα και αριθμό των ωφελουμένων……...61

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Αριθμός ωφελουμένων ανά συμπράττοντα φορέα……62

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Χαρακτηριστικά αιτούντων στο πρόγραμμα και ο αριθμός τους ανά κατηγορία……63

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Χαρακτηριστικά των προγραμμάτων Stage και των προγραμμάτων Κοινωφελούς εργασίας…….....94

ΓΡΑΦΗΜΜΑΤΑ

ΓΡΑΦΗΜΜΑ 1 Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, γυναίκες, Ελλάδα, 2000-2011……..46

ΓΡΑΦΗΜΜΑ 2 Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, άνδρες, Ελλάδα, 2000-201…...46

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε τις κοινωνικές και πολικές επιδράσεις των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στην Ελλάδα, πριν και μετά την οικονομική κρίση του 2009. Για τον σκοπό αυτό έγινε βιβλιογραφική αναζήτηση για τη εξέλιξη των πολιτικών απασχόλησης, με πιο εκτεταμένη αναφορά στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα μελετήσαμε την περίπτωση των προγραμμάτων Κοινωφελούς Εργασίας, όπως αυτά εφαρμόστηκαν το 2011 στην Ελλάδα. Η κοινωφελής εργασία αποτελεί ένα μέτρο ενεργητικής πολιτικής που αποσκοπεί στην επιδοτούμενη απασχόληση ανέργων στον κοινωνικό τομέα. Για αυτό τον σκοπό πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε βάθος με πληροφορητές-κλειδιά(στελέχη συμπραττόντων και δικαιούχων φορέων και ωφελούμενοι).

Η ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων ανέδειξε τα προβλήματα και τις ελλείψεις που παρατηρούνται στα συγκεκριμένα προγράμματα και επέτρεψε την ποιοτική αξιολόγηση του τρόπου λειτουργίας τους και των αποτελεσμάτων τους. Τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας, ως ενεργητικά μέτρα, δεν εκπληρώνουν τον σκοπό τους, που είναι η μείωση του ποσοστού ανεργίας και η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης. Αυτό το συμπεραίνουμε από το γεγονός ότι δρουν αποσπασματικά, καθώς απευθύνονται σε έναν περιορισμένο αριθμό ανέργων και έχουν μια τόσο περιορισμένη χρονική διάρκεια. Επίσης κατά την εφαρμογή τους παρατηρούνται επιπτώσεις όπως ενδείξεις υποκατάστασης και πρακτικές ευελιξίας. Τα προγράμματα αυτά, με τον τρόπο που εφαρμόζονται εισάγουν την ευελιξία στην απασχόληση καθώς προωθούν μια ιδιόμορφη και ευέλικτη αγορά εργασίας, εισάγοντας όρους ιδιωτικής εργασίας στον δημόσιο τομέα. Παρ' όλα αυτά αποτελούν ένα μέσο πρόσκαιρής διαχείρισης της ανεργίας και συγκράτησης μιας ενδεχόμενης κοινωνικής έκρηξης.

Λέξεις κλειδιά: ανεργία, οικονομική κρίση, πολιτικές απασχόλησης, ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, κοινωφελής εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομική κρίση που διανύει από το 2009 η Ελλάδα έχει ως αποτέλεσμα την μαζική απώλεια θέσεων εργασίας. Τα μέτρα λιτότητας που καλείται η Ελλάδα να ακολουθήσει δημιουργούν ρήγματα στο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας, καθώς περιορίζονται σημαντικά οι κρατικές δαπάνες. Η εμπειρία άλλων χωρών έχει δείξει ότι, σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι ομάδες χαμηλού εισοδήματος πλήττονται δυσανάλογα.

Ενόψει των ιδιωτικοποιήσεων, της συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα και ενός δύσκαμπτου ιδιωτικού τομέα που δεν μπορεί απορροφήσει τους άνεργους καθώς και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, χρειάζεται να ληφθούν κάποια μέτρα. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αυξανόμενη ανεργία και οι συνέπειές της, οι παρεμβάσεις πρέπει να στοχεύουν στην άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας για εκείνους που πλήττονται περισσότερο από την κρίση. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει την αποτελεσματικότητα της άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας όσον αφορά την άμβλυνση της φτώχειας και της ανισότητας κατά τη διάρκεια μιας φάσης οικονομικής ύφεσης.

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των κοινωνικών και πολιτικών επιδράσεων των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στην Ελλάδα πριν και μετά την οικονομική κρίση (2009 και μετά). Πιο συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε την περίπτωση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας.

Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα: Ποια η εξέλιξη των πολιτικών απασχόλησης σε οικονομικό και κοινωνικοπολιτικό επίπεδο και ποια η βαρύτητα που έχει δοθεί στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Πως εφαρμόστηκαν τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα και ποιες οι επιδράσεις τους στην ανεργία και την απασχόληση. Ποιος ο σκοπός των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας και κατά πόσο τα αποτελέσματα ικανοποίησαν το σκοπό.

Το πρώτο μέρος της εργασίας αποτελείται από δύο κεφάλαια. Αναλυτικότερα το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται γενικά στις πολικές απασχόλησης και το δεύτερο κεφάλαιο πιο συγκεκριμένα στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η πολιτική απασχόλησης ως οικονομική και ως κοινωνική πολιτική και η επίδραση της σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, παρατίθεται η διάκριση των πολιτικών απασχόλησης και των μορφών ανεργίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Αρχικά γίνεται μια ιστορική αναδρομή των πολιτικών αυτών. Στη συνέχεια εξετάζονται οι επιδράσεις τους στην ανεργία και την απασχόληση καθώς και κάποια βασικά προγράμματα ενεργητικής πολιτικής και τα αποτελέσματά τους.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αποτελείται από το τρίτο και το τέταρτο κεφάλαιο και από τα γενικά συμπεράσματα. Στο τρίτο κεφάλαιο εστιάζουμε στην σχέση της οικονομικής κρίσης και των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης καθώς και στα βασικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης στην Ελλάδα κατά το διάστημα πριν και κατά την κρίση. Στη συνέχεια, δίνεται το θεωρητικό πλαίσιο του «εργοδότη εσχάτης προσφυγής» του Minsky στο οποίο βασίστηκε ο σχεδιασμός των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο μελετάμε την περίπτωση των προγραμμάτων αυτών με την χρήση ποιοτικής μεθοδολογίας χρησιμοποιώντας ως εργαλείο συνεντεύξεις σε βάθος με πληροφορητές κλειδιά.

Τέλος, ακολουθούν τα γενικά συμπεράσματα όπου αποτυπώνονται οι βασικές διαπιστώσεις της εργασίας καθώς και προτάσεις βελτίωσης της εφαρμογής προγραμμάτων ενεργητικής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Πολιτικές απασχόλησης

1.1 Οικονομία και πολιτική απασχόλησης

Το περιεχόμενο της πολιτικής απασχόλησης ποικίλει στη βιβλιογραφία. Ανάλογα με τον ορισμό, μπορεί να περιλαμβάνει από τις πολιτικές αγοράς εργασίας μέχρι τις πολιτικές ευελιξίας και τη μακροοικονομική πολιτική. Η πρώτη εμφάνιση αυτής της πολιτικής εντοπίζεται στις αρχές του 20ου αιώνα σε κάποιες βιομηχανικές χώρες με τη μορφή γραφείων ευρέσεως εργασίας, ασφάλισης κατά της ανεργίας, προσωρινής εργασίας στο δημόσιο. Όμως, μόνο μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο γενικεύεται στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες, στη βάση των δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις τους για πλήρη απασχόληση[1].

Η πολιτική απασχόλησης υπερβαίνει τον διαχωρισμό ως κοινωνική ή οικονομική πολιτική εξαιτίας της διττής φύσης της εργασίας ως παραγωγικού συντελεστή και ως πηγή εισοδήματος. Οι στόχοι και η λογική της πολιτικής απασχόλησης διαμορφώνονται πάντοτε σε συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες ανάλογα με τα συγκεκριμένα προβλήματα που αυτή έρχεται να αντιμετωπίσει σε μια συγκεκριμένη κοινωνία μια δεδομένη χρονική στιγμή.

Με τη συστηματική δημιουργία των υπηρεσιών απασχόλησης και την ανάδειξη της απασχόλησης ως ιδιαίτερο αντικείμενο της κρατικής πολιτικής αναπτύχθηκε η συζήτηση για τις πολιτικές απασχόλησης και τον κοινωνικό και οικονομικό τους ρόλο. Πρόκειται για διάλογο που διεξάγεται σε πολιτικό αλλά και σε επιστημονικό πλαίσιο, έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα γόνιμος και συνδέεται, τόσο με τις αντιλήψεις για την οικονομία όσο και με αυτές για τη διαχείριση των κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων που απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες[2].

Η πολιτική απασχόλησης υπό την έννοια των πολιτικών αγοράς εργασίας μπορεί να χαρακτηριστεί ως οικονομική ή κοινωνική πολιτική ανάλογα με την χρονική περίοδο στην οποία αναφερόμαστε. Κατά την οικονομική κρίση του 1970, ο χαρακτήρας της πολιτικής απασχόλησης μετατοπίστηκε από το πεδίο της οικονομικής σ' αυτό της κοινωνικής πολιτικής και παρέμεινε ο ίδιος καθ' όλη τη διάρκεια του 1980. Αυτό οφείλεται στο ότι η πολιτική απασχόλησης εξυπηρετούσε κυρίως την

[1] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής», Αθήνα (Gutenberg) 2005.
[2] Δημουλάς Κ., Μιχαλοπούλου Κ., «Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης: η περίπτωση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας.», Αθήνα (Μελέτη 28 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ) 2008.

παραγωγική αναδιάρθρωση και τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των οικονομιών. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 η πολιτική απασχόλησης ξαναβρήκε τον οικονομικό χαρακτήρα της, δεδομένου ότι κλήθηκε να συμβάλει στην αύξηση και αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού μέσω πολιτικών προσφοράς εργασίας. Ταυτόχρονα, όμως, λειτούργησε και ως βασικό εργαλείο της κοινωνικής πολιτικής για την επίτευξη της πολιτικής ενεργοποίησης, η οποία αποτελεί μία από τις πολιτικές προτεραιότητες της κοινωνικής πολιτικής κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες[3].

1.1.1 Διάκριση πολιτικών απασχόλησης

Η διάκριση των πολιτικών απασχόλησης σε ενεργητικές και παθητικές εντοπίζεται στα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1980. Ο χαρακτηρισμός των πολιτικών σε ενεργητικές και παθητικές αφορά τις ιδεολογικές, ιστορικές, κοινωνικοπολιτικές συντεταγμένες, οι οποίες καθορίζουν την μακροοικονομική πολιτική, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει και τις επιλογές στη δομή απασχόλησης.

Η διάκριση των πολιτικών απασχόλησης σε δύο τύπους δεν είναι απόλυτη αλλά σχετική, καθώς μπορεί και οι δύο τύποι πολιτικών να αποσκοπούν στην καταπολέμηση και διαχείριση της ανεργίας, όμως οι τύποι ανεργίας στους οποίους αναφέρονται είναι εντελώς διαφορετικοί[4]. Οι παθητικές πολιτικές με τις εισοδηματικές ενισχύσεις των ανέργων ανταποκρίνονται σε μια αποτυχία της αγοράς εργασίας, που σχετίζεται με την αναδιανεμητική της κυρίως λειτουργία[5] ενώ από την άλλη οι ενεργητικές πολιτικές ανταποκρίνονται σε μια αποτυχία της αγοράς, που αφορά κυρίως την κατανεμητική λειτουργία της[6].

Οι δύο τύποι πολιτικής καταπολέμησης της ανεργίας μπορούν να κατανοηθούν με την ένταξη τους σε δύο διαφορετικά πλέγματα κρατικών πολιτικών, τα οποία από την μεταπολεμική περίοδο μέχρι και σήμερα κυριάρχησαν στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές δημοκρατίες, το κεΰνσιανό πλέγμα και το μονεταριστικό. Έτσι, ενώ για το κεΰνσιανό πλέγμα κρατικών πολιτικών ο τύπος

[3] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής», Αθήνα (Gutenberg) 2005. σελ 27-28

[4] Γράβαρης, Δ., «Η σχέση παθητικών και ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στο εσωτερικό της συνολικής κρατικής παρέμβασης στην αγορά εργασίας. Θεωρητικό πλαίσιο και εμπειρικά παραδείγματα», στο: Βενιέρης, Δ. – Παπαθεοδώρου, Χ., (επιμ): Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και προοπτικές, Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα) 2003.

[5] τον τρόπο, δηλαδή, που η αγορά έχει την δυνατότητα να προσαρμόζει την ζήτηση εργασίας με βάσει την προσφορά.

[6] τον τρόπο, δηλαδή, που τα συγκεκριμένα άτομα που αποτελούν το εργατικό δυναμικό κατανέμονται σε υφιστάμενες θέσεις εργασίας.

ανεργίας που έπρεπε να αντιμετωπισθεί είναι η κυκλική ανεργίας και μάλιστα υπό την ειδική μορφή της ελλιπούς ζήτησης, για το μονεταριστικό πλέγμα ο αντίστοιχος τύπος ανεργίας συμπίπτει με τις μορφές ανεργίας που εκδηλώνονται στο επίπεδο της αγοράς εργασίας.

Ανάλογα από την οπτική γωνία από την οποία προσεγγίζουμε την μακροοικονομική πολιτική εξαρτάται η παθητικότητα και η ενεργητικότητα των δύο τύπων καταπολέμησης της ανεργίας. Από την οπτική γωνία της κευνσιανής μακροοικονομικής ορθολογικότητας οι πολιτικές καταπολέμησης ανεργίας που είναι προσανατολισμένες στις ατέλειες της κατανεμητικής λειτουργίας της αγοράς εργασίας είναι δευτερεύουσες και ενδεχομένως παθητικές παρεμβάσεις, όταν κυρίαρχος τύπος ανεργίας είναι η ανεργία ελλιπούς ζήτησης. Αντίθετα εισοδηματικές ενισχύσεις των ανέργων είναι ενεργητικές εφόσον συντελούν στην ενίσχυση της συνολικής ενεργούς ζήτησης. από την οπτική γωνία της μονεταριστικής μακροοικονομικής ορθολογικότητας οι πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας που υιοθετούν μέσα εισοδηματικής ενίσχυσης των ανέργων είναι δευτερευούσης σημασίας καθώς ασκούν πληθωριστικές πιέσεις. Αντίθετα η κατάρτιση των ανέργων και η επιδότηση επιχειρήσεων για δημιουργία θέσεων απασχόλησης και γενικότερα οι πολιτικές που είναι εστιασμένες στην προσφορά εργασίας εμφανίζονται ως ενεργητικές καθώς ενισχύουν την κατανεμητική λειτουργία της αγοράς εργασίας[7].

Η αποτελεσματικότητα των δύο τύπων πολιτικής καταπολέμησης της ανεργίας δεν εξαρτάται μόνο από την εξ ορισμού παθητικότητα ή ενεργητικότητά τους, αλλά και από την αποτελεσματικότητα του πλέγματος κρατικών πολιτικών, στον οποίο καθένας από αυτούς είναι ενταγμένος. Ειδικός τρόπος ένταξης πολιτικών στο κυρίαρχο πλέγμα κρατικών πολιτικών, που διαφοροποιείται με το πέρασμα του χρόνου και από χώρα σε χώρα[8].

Το πεδίο της πολιτικής απασχόλησης είναι δύσκολο να οριοθετηθεί επακριβώς, δεδομένου ότι υπάρχουν διαφορετικοί ορισμοί της. Ο πιο ευρύς ορισμός περιλαμβάνει το σύνολο των συνειδητών δράσεων που αποσκοπούν στο να βελτιώσουν την κατάσταση της απασχόλησης ή να αμβλύνουν τις συνέπειες της

[7] Δεδουσόπουλος Α. «Κριτική αποτίμηση της πολιτικής απασχόλησης στην Ελλάδα» στο: Δεδουσόπουλος Α. (επιμ.), *Εργασία 2005: εξελίξεις, αναλύσεις, τεκμηρίωση. Αφιέρωμα: πολιτικές απασχόλησης,* Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο) 2006.
[8] Γράβαρης Δ., «Η σχέση παθητικών και ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στο εσωτερικό της συνολικής παρέμβασης στην αγορά εργασίας, Αθήνα (Τόπος) 2003, σελ. 344-349.

υποαπασχόλησης, ενώ η πιο στενή προσέγγιση της έννοιας περιορίζει το πεδίο της πολιτικής απασχόλησης στο σύνολο ή στο μέρος των πολιτικών αγοράς εργασίας.[9]

Η πολιτική απασχόλησης υπό τη στενή έννοια περιλαμβάνει τις παθητικές και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Ως παθητικές πολιτικές χαρακτηρίζονται οι διάφορες μορφές εισοδηματικής στήριξης των ανέργων, όπως τα επιδόματα ανεργίας, οι κοινωνικές παροχές και τα βοηθήματα, που σκοπό έχουν να περιορίσουν τις συνέπειες της ανεργίας στο επίπεδο διαβίωσης των ανέργων αλλά και να κάνουν πιο ανεκτές τις απολύσεις. Οι πολιτικές μείωσης της προσφοράς εργασίας είναι επίσης παθητικής φύσεως καθώς απορροφούν την ανεργία χωρίς να αυξάνουν τον όγκο της απασχόλησης. Τέτοιες πολιτικές είναι οι πρόωρες συνταξιοδοτήσεις, η διαθεσιμότητα προσωπικού, γονικές και εκπαιδευτικές άδειες από την εργασίας, μοίρασμα θέσεων εργασίας κ.ά.

Ως ενεργητικές χαρακτηρίζονται οι πολιτικές αύξησης προσφοράς εργασίας, που αυξάνουν την απασχόληση άμεσα ή μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας. Η δημιουργία θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα, η επιδότηση της απασχόλησης στον ιδιωτικό και στον κοινωνικό τομέα και η μείωση του μη μισθολογικού κόστους εργασίας αποτελούν μερικές από τις πολιτικές αυτές. Οι πολιτικές βελτίωσης της ποιότητας της προσφοράς εργασίας και η αύξηση της επαγγελματικής και γεωγραφικής κινητικότητας της εργασίας, μέσω προγραμμάτων κατάρτισης ή κινήτρων μετεγκατάστασης, συμπεριλαμβάνονται σ' αυτό το είδος πολιτικών για την απασχόληση. Στόχος αυτών των πολιτικών είναι η θετική επίδραση στο ύψος της απασχόλησης μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας και της μείωσης της διαρθρωτικής ανεργίας. Τέλος μέσω πολιτικών υποβοήθησης της σύζευξης της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας η διάρκεια της ανεργίας τριβής περιορίζεται.

Σύμφωνα με τον Calmforms[10] οι επα αποτελούν μέσα για την καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας. Σύμφωνα με άλλους ερευνητές η βασική δραστηριότητα των επα είναι η συγκράτηση της μακροχρόνιας ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα και η διατήρηση του ανθρώπινου κεφαλαίου των ανέργων. Πολύ συχνά οι ενεργητικές και οι παθητικές πολιτικές απασχόλησης συγχέονται γι' αυτό καλύτερα να τις θεωρούμε τη μία ως συνέχεια της άλλης παρά ως ξεχωριστές πλευρές της οικονομικής πολιτικής. Π.χ. τα επιδόματα ανεργίας ελέγχουν κατά πόσο κάποιος είναι κατάλληλος

[9] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005, σελ.28.
[10] Calmfors, L.(1994): "Active laboour market policy and unemployment- A framework for the analysis of crusial design features", OECD Economic Studies No. 22.

για εργασία, ενώ τα ενεργητικά μέτρα προσπαθούν να τους βοηθήσουν να επιστρέψουν στη εργασία.

Η πολιτική απασχόλησης υπό την ευρεία έννοια περιλαμβάνει τις ενεργητικές και παθητικές πολιτικές αγοράς εργασίας, τις πολιτικές ευελιξίας της αγοράς εργασίας, που αποσκοπούν στην αύξηση της ζήτησης εργασίας μέσω του περιορισμού του εργασιακού κόστους, και τις επεκτατικές μακροοικονομικές πολιτικές, που αποσκοπούν στην αύξηση της ζήτησης εργασίας μέσω της ενίσχυσης της ζήτησης για το προϊόν της οικονομίας.

Οι πολιτική απασχόλησης όμως δεν είναι η μοναδική πολιτική που επηρεάζει το ύψος της απασχόλησης και της ανεργίας, καθώς και άλλες πολιτικές, όπως η εισοδηματική, η εκπαιδευτική, η συνταξιοδοτική και οικογενειακή πολιτική, επιδρούν άμεσα ή έμμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση εργασίας.

Σε γενικές γραμμές η συζήτηση για το ρόλο και τις λειτουργίες των πολιτικών απασχόλησης, ανεξάρτητα αν διεξάγεται στο πολιτικό ή το επιστημονικό πλαίσιο, περιστρέφεται γύρω από τους παρακάτω άξονες: α) Οι πολιτικές απασχόλησης αποτελούν παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της τεχνολογικής ανεργίας, β) οι πολιτικές απασχόλησης αποτελούν παρεμβάσεις για τη διαχείριση των επιπτώσεων στην απασχόληση που προκαλούνται από τις οικονομικές αναδιαρθρώσεις και γ) οι πολιτικές απασχόληση αποτελούν παρεμβάσεις αντιμετώπισης των δυσλειτουργιών που προκαλούνται στην πορεία εξέλιξης του οικονομικού κύκλου της οικονομίας αναφορικά με την αποτελεσματική αξιοποίηση του συντελεστή εργασία[11].

[11]Δημουλάς Κ., Μιχαλοπούλου Κ., «Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης: η περίπτωση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας.», Αθήνα (Μελέτη 28 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ), 2008.

1.2 Κοινωνική πολιτική και πολιτικές απασχόλησης

Λίγα χρόνια μετά την κρίση του 1974 η εφαρμογή της επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής περιορίστηκε και ο αντικυκλικός ρόλος της ανατέθηκε στις πολιτικές αγοράς εργασίας, στις παθητικές και ενεργητικές πολιτικές. Οι πρόωρες συνταξιοδοτήσεις, οι μειώσεις του εργάσιμου χρόνου, η προστασία κατά των απολύσεων και η επέκταση των ενεργητικών προγραμμάτων ενίσχυσης κυρίως της ζήτησης εργασίας αναπτύχθηκαν σε πρωτοφανή κλίμακα. Οι παθητικές πολιτικές εξαπλώθηκαν στις περισσότερες χώρες καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Οι ενεργητικές πολιτικές, όμως, λειτούργησαν ως παθητικές δεδομένης της οικονομικής καθυστέρησης και της ύφεσης, δηλαδή, μόνο προσωρινά ανακούφισαν και στήριξαν εισοδηματικά τους εμπλεκόμενους σε προγράμματα, χωρίς όμως να δώσουν μόνιμη λύση στο πρόβλημα της ανεργίας. Τα όποια εργαλεία και αν χρησιμοποιήθηκαν, ενεργητικά και παθητικά συνέβαλαν στην κοινωνική διαχείριση της ανεργίας και όχι στη καταπολέμησή της. Συνολικά γι' αυτή την περίοδο (1974-1990), η πολιτική απασχόλησης είχε χαρακτήρα κοινωνικής πολιτικής.

Στα μέσα του 1980 ο ΟΟΣΑ αναγόρευσε τις πολιτικές προώθησης ευελιξίας της εργασίας σε ενεργητικό εργαλείο της πολιτικής απασχόλησης και των παρεμβάσεων στο θεσμικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας σε βασική προυπόθεση για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, ανόδου της απασχόλησης, και καταπολέμησης της ανεργίας. Κάποιες άλλες χώρες δεν εφάρμοσαν ακραίες πολιτικές απορύθμισης αλλά κινήθηκαν σε πιο ήπιες πολιτικές ευελιξίας και συνέχισαν την εφαρμογή προγραμμάτων ζήτησης εργασίας σε μεγάλη κλίμακα. Όμως οι κινήσεις αυτές έγιναν επιλεκτικά, με στόχο την εξασφάλιση ισότητας ευκαιριών στην απασχόλησης σε ευπαθείς ομάδες προς την ανεργία. Έτσι υπερίσχυσε πάλι ο κοινωνικός χαρακτήρας πολιτικών ευελιξίας και αυτό αύξησε τον κοινωνικό χαρακτήρα της πολιτικής απασχόλησης γενικότερα.

Το 1990 ο ΟΟΣΑ δημοσίευσε ένα κείμενο συστάσεων προς χώρες μέλη στο οποίο αναγράφονταν οι στόχοι και οι κατευθύνσεις των πολιτικών για την πολιτική αγοράς εργασίας για επόμενη δεκαετία[12]. Οι προκλήσεις που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα κράτη μέλη ήταν η αύξηση του εργατικού δυναμικού, η βελτίωση των προσόντων του και η αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς εργασίας. Η μαζική ανεργία δεν εμφανίζεται ως πρόκληση στο κείμενο λόγω των πολύ καλών επιδόσεων

[12] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005, σελ.48-54

της απασχόλησης σε όλες τις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980. Ο γενικός προσανατολισμός των συστάσεων προς τις κυβερνήσεις ήταν προς ενεργητικές πολιτικές προσφοράς εργασίας σε συνύπαρξη με εκπαιδευτική και κοινωνική πολιτική στα πλαίσια μιας ενεργούς κοινωνίας και στη διαρκή βελτίωση των προσόντων του εργατικού δυναμικού.

«*Οι ενεργητικές πολιτικές προσφοράς εργασίας για τους ανέργους και ανενεργούς σε συνδυασμό με ενεργητικές πολιτικές ίσων ευκαιριών και κοινωνικής πρόνοιας στόχευαν στην αύξηση του εργατικού δυναμικού και στην αποτελεσματική σύζευξη προσφοράς και ζήτησης εργασίας καθώς παράλληλα μειώνουν την ανισότητα πρόσβασης στην απασχόληση και αποτρέπουν την παγίδευση στην μακροχρόνια ανεργία, στην ανενεργό κατάσταση και τη φτώχεια. Οι ενεργητικές πολιτικές προσφοράς εργασίας, σε συνδυασμό με τη εκπαιδευτική πολιτική καλύπτουν τις ανάγκες της οικονομίας σε νέες ειδικεύσεις, με ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, και επιπλέον καταπολεμούν τις κοινωνικές ανισότητες με αποτέλεσμα να περιορίζεται ο κίνδυνος της διαρθρωτικής ανεργίας*[13]».

Οι ενεργητικές πολιτικές προσφοράς εργασίας έχουν την δυνατότητα να υπηρετούν ταυτόχρονα και τον στόχο της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Αυτό το χαρακτηριστικό τους είναι που οδήγησαν τον ΟΟΣΑ να αναδείξει ενεργητικές πολιτικές προσφοράς εργασίας σε βασικό στοιχείο για πολιτικές αγοράς εργασίας για το 1990 σε αντίθεση με τις πολιτικές ευελιξίας της αγοράς. Οι πολιτικές αγοράς εργασίας ξεχωρίζουν για την δυνατότητα προσαρμογής της προσφοράς στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της ζήτησης. Όμως το 1994, στην στρατηγική για την απασχόληση ,υπό νέες συνθήκες ανεργίας, δόθηκε έμφαση και πάλι στις πολιτικές ευελιξίας της αγοράς εργασίας.

Οι πολιτικές για την απασχόληση συνδέονται με τις αντιλήψεις που επικρατούν για την κρίση, τα αίτιά της και τους τρόπους αντιμετώπισής της. Έτσι, κρίνεται σκόπιμη η παράθεση των θεωριών κρίσεων και οι επιδράσεις τους στην διαμόρφωση της πολιτικής απασχόλησης.

[13] Καραμεσίνη Μ., όπ. π.

1.3 Θεωρίες των κρίσεων και πολιτικές απασχόλησης

Είναι σήμερα ευρέως αποδεκτό ότι οι αναπτυγμένες δυτικές οικονομίες εισήλθαν από το τέλος της δεκαετίας του ’60 σε μια περίοδο κρίσης. Εκδηλώσεις της κρίσης αυτής ήταν ο αυξανόμενος ρυθμός πληθωρισμού , τα δημόσια ελλείμματα, η στασιμότητα της παραγωγικότητας της εργασία, η ανάσχεση των ρυθμών μεγέθυνσης, οι αυξητικές τάσεις της ανεργίας που επιταχύνθηκαν μετά τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις.

Το οικονομικό σύστημα εμφανίζει έντονα χαρακτηριστικά αστάθειας, μαστίζεται από την ανεργία, τη φτώχεια, τον αυξανόμενο και εντεινόμενο αποκλεισμό κοινωνικών ομάδων, δημιουργεί αισθήματα ανασφάλειας σε ανέργους και εργαζομένους, παρουσιάζει δηλαδή συμπτώματα κοινωνικής κρίσης που αποτυπώνονται σε διάφορα επίπεδα τα τελευταία 20 χρόνια. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι την περίοδο μετά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο ως το τέλος της δεκαετίας του ’60 το σύστημα εμφάνιζε θετικό ισοζύγιο, αν όχι σε όλου, πάντως στους περισσότερους και σημαντικότερους από τους τομείς αυτούς [14].

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι δυτικές οικονομίες δεν αντιμετώπισαν παροδικές υφέσεις, κάμψη των ρυθμών μεγέθυνσης και περιόδους αύξησης της ανεργίας. Ωστόσο το οικονομικό σύστημα παρέμεινε σχετικά σταθεροποιημένο με χαμηλά επίπεδα ανεργίας, ταχείς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, μαζικότητα και διεύρυνση της κατανάλωσης, αυξανόμενη παραγωγικότητα της εργασίας κ.λ.π.. Είναι κοινά αποδεκτό σήμερα ότι αυτό το οικονομικό σύστημα εισήλθε σε κρίση στο τέλος της δεκαετίας του ’60 και στις αρχές της δεκαετίας του ’70.

Η κρίση έχει εκφραστεί στην αγορά εργασίας ως αύξηση της ανεργίας. Το μέγεθος και η διάρκεια της ανεργίας, ως συμπτώματος της κρίσης της αγοράς εργασίας, θέτουν ερωτήματα περισσότερο εξειδικευμένα αναφορικά με την τοπικότητα της κρίσης σε ένα κοινωνικό υποσύστημα, όπως αυτό της αγοράς εργασίας.

Η κρίση της αγοράς εργασίας μπορεί να θεωρηθεί να γίνει κατανοητή από την οπτική της μη αποτελεσματικής επιτέλεσης των βασικών λειτουργιών που καλείται να εκτελέσει η αγορά εργασίας στις σύγχρονες κοινωνίες. Είναι γνωστό ότι η αγορά εργασίας επιτελεί δύο βασικές λειτουργίες: την κατανεμητική και την αναπαραγωγική λειτουργία. Οι οικονομολόγοι που ασχολούνται με τα ζητήματα της αγοράς εργασίας συνήθως κατανοούν την κρίση της αγοράς εργασίας ως δυσλειτουργία της

[14] Δεδουσόπουλος Α., Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση-ευελιξίες-απορρύθμιση, τόμος Α΄ θεωρίες της ανεργίας, Αθήνα (Τυπωθήτω) 2004.σελ. 30-37.

κατανεμητικής λειτουργίας, του τρόπου δηλαδή που τα συγκεκριμένα άτομα που αποτελούν το εργατικό δυναμικό κατανέμονται σε υφιστάμενες θέσεις εργασίας. Ωστόσο, η ύπαρξη της μαζικής και παρατεταμένης ανεργίας, η σύνδεση της ανεργίας και της φτώχειας, η διόγκωση της ανεργίας μακράς διάρκειας η παραγωγή δια της ανεργίας σύνθετων φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού θέτει επιτακτικά ερωτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα με την οποία επιτελείται και η δεύτερη λειτουργία, δηλαδή η αναπαραγωγική λειτουργία.

Επομένως, μια πρώτη προσέγγιση στα ζητήματα της κρίσης είναι να προσδιορίσουμε ποια ή ποιες λειτουργίες της αγοράς εργασίας επιτελούνται ανεπαρκώς. Σύμφωνα με τον Δεδουσόπουλο[15] η απάντηση στο ερώτημα αυτό προκύπτει από τον τρόπο που κατασκευάζονται θεωρητικές ερμηνείες της αγοράς εργασίας. Η συμβατική οικονομική σκέψη, αντιλαμβανόμενη την αγορά εργασίας ως μια απλή αγορά εμπορευμάτων, επικεντρώνεται στην κατανεμητική της λειτουργία και αγνοεί συστηματικά την αναπαραγωγική λειτουργία. Αυτή η μερικότητα της προσέγγισης οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα και σε πολιτικές που επιτείνουν, παρά θεραπεύουν, τα προβλήματα. Μια θεωρία της κρίσης της αγοράς εργασίας γίνεται κατανοητή ως προς τον τρόπο με τον οποίο η κρίση γίνεται αντιληπτή και τοποθετείται σε σχέση με τους μηχανισμούς της οικονομίας.

«*Μια πρώτη κατηγορία θεωριών της κρίσης είναι εκείνες κατά τις οποίες η κρίση οφείλεται σε τυχαίο γεγονός ή συγκυρία τυχαίων γεγονότων»*, δηλαδή γεγονότα των οποίων η εμφάνιση οφείλεται σε παράγοντες που δεν εμπίπτουν στο πεδίο ανάλυσης του συγκεκριμένου συστήματος. Η κρίση, συνεπώς, έχει εξωγενή αίτια προς τον οικονομικό μηχανισμό, είτε αυτός αφορά την οικονομία μιας χώρας, είτε την αγορά ενός προϊόντος ή την αγορά εργασίας. Το σύνολο της συμβατικής οικονομικής θεωρίας έχει μια αντίληψη της κρίσης ως αποτέλεσμα εξωγενών εξελίξεων, τυχαίων γεγονότων και παρεμβάσεων, στις οποίες περιλαμβάνεται και η κρατική παρέμβαση, εφόσον το ίδιο το κράτος θεωρείται ως πλήρως αυτόνομο και ορίζεται σε μια σχέση εξωτερική προς αυτή.

Μέσα στο πλαίσιο της συμβατικής οικονομικής θεωρίας διακρίνονται περαιτέρω δύο αντιλήψεις, οι οποίες διαφωνούν για το αν το οικονομικό σύστημα από μόνο του διαθέτει επαρκείς και ικανούς μηχανισμούς, ώστε να αντιμετωπίσει την κρίση και να επανέλθει σε μια κατάσταση ομαλότητας, ενώ αποδέχονται ότι τα αίτια

[15] Δεδουσόπουλος Α., Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση- ευελιξίες- απορύθμιση, τόμος Α΄ θεωρίες της ανεργίας, Αθήνα (Τυπωθήτω) 2004.σελ. 30-37.

της κρίσης είναι εξωγενή προς το οικονομικό σύστημα. Από τη μία είναι η αντίληψη του Keynes αμφισβητεί την ύπαρξη μηχανισμών αποτελεσματικής και έγκαιρης αντιμετώπισης των κρίσεων σε μια οικονομία που διέπεται από όρους της αγοράς. Η παρέμβαση του κράτους είναι αναγκαία είτε με την μορφή της άμεσης οικονομικής επέμβασής, είτε της θέσπισης μηχανισμών σταθεροποίησης του οικονομικού συστήματος.

Από την άλλη η νεοφιλελεύθερη αντίληψη βασίζεται στην σύλληψη της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς ως μηχανισμού αποτελεσματικής κατανομής των υλικών και ανθρώπινων πόρων, ένα μηχανισμό, ο οποίος το μόνο είδος κρίσεων που μπορεί να κατανοήσει είναι βραχυχρόνιες κρίσεις αναπροσαρμογής και παροδικές ανισορροπίες. Η εξωγενής κρατική παρέμβαση αποτελεί πηγή κρίσεων από μόνη της, καθώς αποδυναμώνει ή στρεβλώνει τη λειτουργία των αγοραίων μηχανισμών που είναι οι μόνοι ικανοί να επαναφέρουν την οικονομία σε κατάσταση ομαλής λειτουργίας[16].

«Μια δεύτερη κατηγορία θεωριών κρίσης είναι εκείνες που αποδίδουν την κρίση στην έλλειψη προσαρμογής ή στην αργή διαδικασία προσαρμογής της οικονομίας στο μεταβαλλόμενο δυναμικό περιβάλλον». Γίνεται λόγος σ' αυτές τις περιπτώσεις για κρίσεις εκσυγχρονισμού. Η κρίση της παραδοσιακής δομής ή του συστήματος προκύπτει ως αποτέλεσμα επίσης εξωγενών εξελίξεων, αλλά και της ύπαρξης εγγενών μηχανισμών που εμποδίζουν ή καθυστερούν την αναγκαία προσαρμογή.

«*Μια Τρίτη κατηγορία θεωριών κρίσης αντιλαμβάνεται τους μηχανισμούς της κρίσης ως σύμφυτους στη λειτουργία του συστήματος*». Η ίδια η διαδικασία αναπαραγωγής του συστήματος δημιουργεί προϋποθέσεις για την αναπαραγωγή της κρίσης, δηλαδή η αναπαραγωγή του συστήματος είναι ταυτόχρονα και αναπαραγωγή των συνθηκών κρίσης.

Αυτή την αντίληψη την συναντάμε κυρίως σε ερευνητές που εμπνέονται από την μαρξιστική σκέψη, χωρίς να υπάρχει μια ενιαία αντίληψη των παραγόντων που προκαλούν την κρίση. Μόνο η αντίληψη του Schumpeter, ο οποίος εντοπίζει τα αίτια της κρίσης στη σταδιακή άμβλυνση του κινήτρου που έχουν οι επιχειρηματίες για καινοτομίες, είναι μια αξιόλογη και εγγενής στο σύστημα διαδικασία κρίσης που προέρχεται από τη συμβατική οικονομική σκέψη.

[16] Δεδουσόπουλος, όπ.π..

Τα μαρξιστικά ρεύματα της οικονομικής σκέψης παρουσιάζουν κάποια κοινά στοιχεία γύρω από τις θεωρίες κρίσης. Ένα κοινό στοιχείο σύμφωνα με τους μαρξιστές είναι ότι η κρίση είναι ένα μόνιμο χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού συστήματος, καθώς η αναπαραγωγή του ίδιου του συστήματος εμπεριέχει και την αναπαραγωγή των μηχανισμών της κρίσης. Το γεγονός ότι το φαινόμενο της κρίσης είναι κάτι μόνιμο, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι πάντα εμφανές. Η προϋπόθεση για την εκδήλωση της κρίσης είναι η δημιουργία των κοινωνικών και των οικονομικών συνθηκών που επιτρέπουν την ενεργοποίηση του μηχανισμού της κρίσης.

Ένα δεύτερο κοινό στοιχείο των μαρξιστικών θεωριών της κρίσης είναι ότι η κρίση, ανεξαρτήτως των αιτιών που την προκάλεσαν, εκδηλώνεται με τη μείωση του ποσοστού κέρδους του κεφαλαίου, πρόκειται, δηλαδή, για μια κρίση κερδοφορίας, που έχει ως αποτέλεσμα οι κάτοχοι των κεφαλαίων να μην επενδύουν τα κεφάλαιά τους, δηλαδή δεν μετατρέπουν το χρηματικό κεφάλαιο σε παραγωγικό, πράγμα που προκαλεί την διακοπή της διαδικασίας συσσώρευσης του κεφαλαίου. Έτσι εξηγούνται οι εναλλαγές των περιόδων ομαλής λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος που διακόπτονται από κρίσεις οι οποίες προσδιορίζονται από διαφορετικά αίτια και εκδηλώνονται με διαφορετική ένταση[17].

[17] Δεδουσόπουλος, όπ.π..

1.3.1 Μαρξιστικές θεωρίες για Αίτια κρίσης

Ως προς τα αίτια της κρίσης ο Δεδουσόπουλος[18] διακρίνει δύο βασικές κατηγορίες θεωριών στη μαρξιστική σκέψη. Είναι οι περιοριστικές και οι δομικές θεωρίες της κρίσης.

Οι Περιοριστικές θεωρίες είναι εκείνες που αποδίδουν την κρίση είτε στην αύξηση της (αξιακής) οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου είτε στην υποκατανάλωση είτε στην συμπίεση του ποσοστού του κέρδους που προκύπτει ως αποτέλεσμα της αυξημένης συμμετοχής του εργατικού μισθού στην διανομή του συνολικού εισοδήματος. Τις ονομάζουμε περιοριστικές επειδή περιορίζουν την αναζήτηση των αιτιών που προκαλούν την κρίση σε μια φάση της συνολικής διαδικασίας αναπαραγωγής του κεφαλαίου, σε ένα από τα στοιχεία που συγκροτούν το οικονομικό επίπεδο στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Για τη θεωρία της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίο, βασικό στοιχείο είναι η παραγωγή, για τη θεωρία της υποκατανάλωσης είναι η κατανάλωση και για τη θεωρία της συμπίεσης του ποσοστού κέρδους η διανομή. Οι αντιφάσεις που αναπτύσσονται σε αυτά προσδιορίζουν και ενεργοποιούν το μηχανισμό της κρίσης. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη δράση, τον σχεδιασμό και την εκτέλεση της κρατικής οικονομικής πολιτικής και των ορίων της. Το κράτος θεωρείται ότι είναι εξοπλισμένο με μηχανισμούς ικανούς να προβλέψουν τα αίτια της κρίσης και να επέμβουν, τουλάχιστον να καθυστερήσουν την εκδήλωσή της.

Οι «Δομικές θεωρίες αποδίδουν την κρίση σε δυσλειτουργίες σχετικές με την συνολική αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος. Χαρακτηρίζονται από έλλειψη αρμονικότητας μεταξύ των στοιχείων που συγκροτούν το οικονομικό επίπεδο ή και μεταξύ του οικονομικού, του πολιτικού και του ιδεολογικού επιπέδου που συναποτελούν τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. «*Οι δομικές θεωρίες της κρίσης θέτουν υπό εξέταση τις μεταβολές στην κοινωνική διαστρωμάτωση, στην κρατική πολιτική, στη συγκρότηση των κρατικών μηχανισμών, στη συγκρότηση της διαδικασίας παραγωγής και των σχέσεων εξουσίας στο χώρο της παραγωγής, στην καθημερινή ζωή και την ιδεολογία όπως προκύπτει μέσα από τη διαδικασία της κρίσης και καταλήγουν σε μια αντίληψη της κρίσης ως τρόπου έκφρασης των κοινωνικών συγκρούσεων, του σχηματισμού, διάλυσης και σύστασης κοινωνικών σχημάτων. Το*

[18] Δεδουσόπουλος Α., Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση- ευελιξίες- απορύθμιση, τόμος Α΄ θεωρίες της ανεργίας, Αθήνα (Τυπωθήτω) 2004.σελ. 30-37.

αποτέλεσμα της κρίσης οδηγεί στον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων εξουσίας μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και των ταξικών μεριδίων»[19].

Η αναδιάρθρωση των σχέσεων εξουσίας προκύπτει μέσα από την κρίση και συνδέεται με αυτή. Έτσι, η οικονομική κρίση ερμηνεύεται ως κρίση του παραγωγικού συστήματος που οδηγεί στην αναδιάρθρωση και στην εγκαθίδρυση ενός νέου παραγωγικού συστήματος[20].

1.4 Οικονομική κρίση και πολιτικές απασχόλησης

Η οικονομική κρίση του 1973 στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες επηρέασε κατά πολύ μεγάλο βαθμό τις εξελίξεις στον τομέα της πολιτικής απασχόλησης κατά την μεταπολεμική περίοδο. Η ταυτόχρονη έκρηξη του πληθωρισμού και της ανεργίας, αλλά προπαντός, η μείωση της κερδοφορίας και του ρυθμού συσσώρευσης του κεφαλαίου, οδήγησαν στη διάρρηξη της «κεϋνσιανής συναίνεσης» γύρω από το στόχο της πλήρους απασχόλησης και στην κυριαρχία του μονεταρισμού, ο οποίος ανέδειξε ως κύριο στόχο της μακροοικονομικής πολιτικής την καταπολέμηση του πληθωρισμού. Έτσι, η επεκτατική μακροοικονομική πολιτική έπαψε προοδευτικά να χρησιμοποιείται ως εργαλείο επίτευξης της πλήρους απασχόλησης, με αποτέλεσμα οι παθητικές και ενεργητικές πολιτικές αγοράς εργασίας να περάσουν στο προσκήνιο. Παράλληλα, στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980, διαμορφώνεται η άποψη στους διεθνείς οργανισμούς ότι η βασική προϋπόθεση επανόδου στην πλήρη απασχόληση είναι η προώθηση της ευελιξίας[21] στην αγορά εργασίας μέσω θεσμικών αλλαγών[22].

Ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα που απασχολούν τις ανεπτυγμένες κοινωνίες στις μέρες μας, είναι η ανεργία καθώς από το 1975 και μέχρι σήμερα τα ποσοστά των ανέργων εμφανίζονται ιδιαίτερα υψηλά. Επίσης, η διάρκεια της ανεργίας είναι μεγάλη για σημαντικό μέρος των ανέργων, γεγονός που αποκαθηλώνει την αντίληψη για την πλήρη απασχόληση που επικρατούσε κατά την περίοδο μεσουράνησης του κοινωνικού κράτους. Από το 1950 κι έπειτα, η επίτευξη της πλήρους απασχόλησης χάρη στις πολιτικές της ενεργούς ζήτησης με την

---

[19] Δεδουσόπουλος Α., Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση- ευελιξίες- απορύθμιση, τόμος Α΄ θεωρίες της ανεργίας, Αθήνα (Τυπωθήτω) 2004.σελ. 36.

[20] Δεδουσόπουλος Α., όπ. π. σελ. 30-37.

[21] Κουζής Γ., «Ευελιξία της απασχόλησης και ποιότητα της εργασίας» στο: Καραμεσίνη Μ., Κουζής Γ., (επιμ) *Πολιτική Απασχόλησης- Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής,* Αθήνα (Gutenberg) 2005

[22]Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005, σελ 42-43

εφαρμογή μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής είχε ως αποτέλεσμα τον προσανατολισμό των δημοσίων υπηρεσιών απασχόλησης (που άρχισαν να δημιουργούνται ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα σε ορισμένες χώρες), προς την καταπολέμηση της ανεργίας κυρίως μέσω της οργάνωσης της επαγγελματικής και γεωγραφικής κινητικότητας των εργαζομένων[23].

Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης μετά το πετρελαϊκό σοκ του 1973 σηματοδότησε την εφαρμογή επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής καθώς υπήρξε έκρηξη του πληθωρισμού και αύξηση της ανεργίας ως αποτέλεσμα του περιορισμού της ενεργούς ζήτησης στην οικονομία. Η αύξηση της ανεργίας προκάλεσε αμυντική αντίδραση των κυβερνήσεων και αυτόματη κινητοποίηση ενεργητικών και παθητικών εργαλείων πολιτικής αγοράς εργασίας, όπως την καθυστέρηση των απολύσεων, την αύξηση της διάρκειας καταβολής των επιδομάτων ανεργίας, την δημιουργία θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα και την επιδότηση νέων θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα.

Οι αναδιαρθρώσεις στον δευτερογενή τομέα στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και η ύφεση στις αρχές της δεκαετίας του 1980 οδήγησαν σε εκτεταμένη χρήση του μέτρου της πρόωρης συνταξιοδότησης και στην μείωση του εβδομαδιαίου εργάσιμου χρόνου σε πολλές χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, με στόχο τη μείωση της προσφοράς εργασίας. Την ίδια περίοδο η μεταναστευτική πολιτική έγινε περιοριστική, δίνοντας κίνητρα στους μετανάστες για επιστροφή στην πατρίδα και πολλές άδειες εργασίας δεν ανανεώθηκαν. Τα μέτρα όμως που εφαρμόστηκαν κυρίως την περίοδο της δεκαετίας του 1980 ήταν , η δημιουργία θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα και η επιδότηση νέων θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα.

Η ισχυρή πίεση που δέχτηκαν οι κυβερνήσεις να κάνουν κάτι δραστικό για την αντιμετώπιση της όλο και αυξανόμενης ανεργίας σκίαζε όλες τις παρεμβάσεις ενεργητικές και παθητικές που έγιναν αυτή την περίοδο. Έτσι, ο ρόλος των πολιτικών αγοράς εργασίας χαρακτηρίστηκε ως αντικυκλικός καθώς λειτούργησε ως υποκατάστατο της επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής χωρίς να έχει κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο που να υποστηρίζει την αποτελεσματικότητά τους ως προς την καταπολέμηση της ανεργίας[24]. Παρ' ότι τα αίτια της ανεργίας δεν εξουδετερώθηκαν,

[23] Δημουλάς Κ., Μιχαλοπούλου Κ., «Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης: η περίπτωση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας.», Αθήνα (Μελέτη 28 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ), 2008

[24] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005, σελ 43-45

με την ανάπτυξη των πολιτικών αγοράς εργασίας εμποδίστηκε η μεγαλύτερη διόγκωση του φαινομένου της ανεργίας, απορροφήθηκε ένα μέρος της και μάλιστα βοήθησαν στο να μειωθούν οι εισοδηματικές και κοινωνικές επιπτώσεις στους ανέργους.

1.5 Ανεργία ως κεντρικό πρόβλημα της κοινωνικής πολιτικής

Μέχρι την πετρελαϊκή κρίση του 1973 η αύξηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην Ευρωπαϊκή κοινότητα συνοδευόταν από τη δημιουργία επαρκούς αριθμού νέων θέσεων εργασίας. Κατά την περίοδο 1973-85 οι νέες θέσεις εργασίας στις υπηρεσίες δεν κάλυπταν αυτές που χάνονταν στην μεταποίηση εξαιτίας των αναδιαρθρώσεων[25].

Η αύξηση της ανεργίας και η αδυναμία καταπολέμησής της από την ευρωπαϊκή ένωση και τα κράτη μέλη είναι αλληλένδετες πτυχές του ίδιου φαινομένου. Για να κατανοήσουμε το πρόβλημα, θα παραθέσουμε την διάκριση μεταξύ των πρωτογενών αιτιών την ανεργίας και των επιπτώσεων της ακολουθούμενης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής όπως την οριοθετεί η κα Νικολακοπούλου- Στεφάνου[26]. Οι εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των Διεθνών οργανισμών συνδέουν πάντως τα μακροοικονομικά αίτια της ανεργίας με την ορθότητα της ακολουθούμενης μακροοικονομικής πολιτικής.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η ανεργία, εκτός από την ανθρώπινη και κοινωνική πλευρά της, εμφανίζεται ως παράγοντας υπονομευτικός της οικονομικής ολοκλήρωσης. Δεν είναι λοιπόν ανεξήγητη η θέση της Επιτροπής αναφορικά με τον λόγο ύπαρξης του Λευκού Βιβλίου για τη ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση: «ένας και μόνο λόγος. Η ανεργία»[27].

1.5.1 Μορφές ανεργίας

Η επιτροπή αναγνωρίζει στο Λευκό βιβλίο τρία επιμέρους είδη ανεργίας: τη συγκυριακή που είναι γνωστή και ως κυκλική, τη διαρθρωτική και την τεχνολογική.

Η συγκυριακή ανεργία είναι αποτέλεσμα της επιβράδυνσης της ανάπτυξης που επέρχεται στα πλαίσια του λεγόμενου οικονομικού κύκλου και της συνακόλουθης αδυναμίας απορρόφησης της αύξησης του εργατικού δυναμικού.

---

[25] Νικολακοπούλου- Στεφάνου Η., «Πολιτικές απασχόλησης στη Ευρωπαϊκή Ένωση», Αθήνα (Παπαζήσης:) 1997
[26] Νικολακοπούλου- Στεφάνου Η, όπ. π. σελ 29.
[27] Λευκό Βιβλίο, σ.9.

Η διαρθρωτική ανεργία είναι αποτέλεσμα του κλεισίματος παραγωγικών μονάδων εξαιτίας της έντασης του ανταγωνισμού και της παγκοσμιοποίησης των αγορών.

Η τεχνολογική ανεργία είναι αποτέλεσμα της καταστροφής θέσεων εργασίας εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου. Η τεχνολογική ανεργία οφείλεται στην αδυναμία προσαρμογής στις τεχνολογικές μεταβολές.

Ειδική μορφή αποτελεί η ανεργία τριβής η οποία δεν οφείλεται σε μια γενική ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας αλλά στην αδυναμία κάλυψης των προσφερόμενων θέσεων απασχόλησης από το εργατικό δυναμικό, λόγω έλλειψης των απαραίτητων επαγγελματικών προσόντων ή ειδικοτήτων, ή λόγω αδυναμίας μετακίνησης στην περιοχή στην οποία προσφέρονται οι παραπάνω θέσεις. Το ποσοστό της ανεργίας τριβής υπολογίζεται αρκετά υψηλό που η οικονομία της παρουσιάζει σοβαρές ανισορροπίες ως προς τη ζήτηση και προσφορά εργασίας κατά ειδικότητα και περιφέρεια. Βασικός λόγος αυτής της ανισορροπίας είναι ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας. Τα είδη της ανεργίας διακρίνονται ανάλογα με τις ερμηνείες ως προς τα αίτιά της, σύμφωνα με τις οποίες διαμορφώνονται τα μέσα αντιμετώπισης, όπως φαίνεται παρακάτω.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Τυπολογία της ανεργίας[28]

Είδη ανεργίας	**Ανάλυση- αίτια**
Ανεργία τριβής	Προϋποθέτει την ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας. Εμφανίζεται στο κενό διάστημα από τη μια εργασία στην άλλη (αναζήτηση εργασίας) και οφείλεται σε ατελή πληροφόρηση. Είναι αποτέλεσμα ατελειών στην προσαρμογή της αγοράς εργασίας και ειδικότερα της έλλειψης αυτόματης κινητικότητας της εργασίας. Παρουσιάζεται και στην κατάσταση πλήρους απασχόλησης, και ουσιαστικά θεωρείται ως το επίπεδο εκείνο της ανεργίας που δε μπορεί να μειωθεί.
Διαρθρωτική ανεργία	α)Αίτιο διαρθρωτικές αλλαγές στο σύστημα παραγωγής. Προϋποθέτει να υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας. Ουσιαστικά οφείλεται σε αναντιστοιχία μεταξύ των προσόντων που ζητούν οι εργοδότες με αυτά των δυνάμει εργαζομένων. β)Αίτιο ατέλειες της αγοράς εργασίας. Δεν προϋποθέτει κενές θέσεις εργασίας, αλλά ανεπάρκεια της ζήτησης έναντι της προσφοράς εργασίας λόγω των ατελειών της αγοράς εργασίας (νομοθεσία, ατελής πληροφόρηση, συνδικάτα,κ.α.)
Κυκλική ανεργία	Δημιουργείται όταν υπάρχει ελλιπής ζήτηση στην αγορά προϊόντος σε καθοδικές φάσεις (επιβράδυνση της ανάπτυξης) του οικονομικού κύκλου. Προϋποθέτει να μην υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας. (Ουσιαστικά αφορά την ακούσια/ Κεϋνσιανή ανεργία).
Ανεργία μακροχρόνιας έλλειψης ζήτησης	Αίτιό της χαμηλότεροι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης από αυτούς που αναμένονται. Προϋποθέτει να μην υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας.
Εποχική ανεργία	Εμφανίζεται λόγω εποχιακής οικονομικής δραστηριότητας σε κάποιους κλάδους. Στη διάρκεια της μη δραστηριοποίησης οι εργαζόμενοι στους κλάδους παραμένουν άνεργοι.
Τεχνολογική ανεργία	Εμφανίζεται λόγω υποκατάστασης της ανθρώπινης εργασίας με μηχανές, λόγω ανάπτυξης της τεχνολογίας και της τεχνολογικής μεταβολής.

Πηγή: Προσαρμογή από τη βιβλιογραφία, όπως αναφέρεται στην υποσημείωση 28

[28] Καραμεσίνη Μ., όπ.π.,Ehrenberg R.G, Smith R.S. *Modern Labor Economics- Theory and Public Policy, Ninth Edition*, Boston (Pearson Publications/ Addison Wesley) 2006, Πετρινιώτη Ξ., *Αγορές εργασίας Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες,* Αθήνα (Εκδόσεις Παπαζήση) 1989, Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η., *Πολιτικές Απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση,* Αθήνα (Εκδόσεις Παπαζήση) 1997, και Δεδουσόπουλος Α.*, Η κρίση στην αγορά εργασίας. Ρύθμιση- Ευελιξίες- Απορρύθμιση. Τόμος πρώτος. Θεωρίες της Ανεργίας,* Αθήνα (Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός) 2000.

1.6 Πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα

Η πολιτική απασχόλησης στη Ελλάδα, μεταπολεμικά διαμορφώνεται εντός ενός ευρύτερου ιστορικού πλαισίου, το οποίο απέχει σημαντικά από τις αντίστοιχες ιστορικές τροχιές των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, διαμορφώνεται υπό το πρίσμα μακροοικονομικών επιλογών μονεταριστικού τύπου, όταν στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες το πρότυπο ανάπτυξης και οι μακροοικονομικές επιλογές καθοδηγούνται λίγο ή πολύ από Κευνσιανού τύπου πολιτικές [29].

Στην εξέλιξη αυτή διακρίνουμε τρεις περιόδους[30]. Την περίοδο μετά την λήξη του εμφυλίου πολέμου (1952) μέχρι το ξέσπασμα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης (1979), κατά την οποία οι κρατικές πολιτικές, που επικράτησαν στην Ελλάδα, μπορούν να χαρακτηριστούν ως περιφερειακός μονεταρισμός με κύρια χαρακτηριστικά την κυριαρχία της συναλλαγματικής πολιτικής και την μακροοικονομική παρέμβαση συνολικά μέσω της εξάρτησης από την εισροή «ξένου κεφαλαίου», υπό τη μορφή άδηλων πόρων (μεταναστευτικά εμβάσματα, ναυτιλιακό συνάλλαγμα, τουριστικό συνάλλαγμα).

Όσον αφορά την πολιτική απασχόλησης, αποτελεί χαρακτηριστικό της περιόδου η επιλογή αντιμετώπισης της ανεργίας με δύο πολιτικές- υποκατάστατα: την μεταναστευτική πολιτική και την πολιτική απασχόλησης στο δημόσιο τομέα. οι πολιτικές απασχόλησης καθ' αυτές διαδραματίζουν περιθωριακό ρόλο, περιοριζόμενες στην καταβολή επιδομάτων ανεργίας, προσανατολιζόμενες δηλαδή στην αντιμετώπιση της ανεργίας τριβής, ενώ γύρω από τα τακτικά επιδόματα δημιουργείται ένα υπολειμματικό σύστημα κοινωνικής προστασίας.

Η δεύτερη περίοδος είναι από το 1980-1989, η περίοδος διαχείρισης της κρίσης κατά την οποία, από τη στιγμή που διαπιστώνεται σαφής εξάντληση των δυνατοτήτων και των ορίων του μετεμφυλιακού προτύπου οικονομικής ανάπτυξης, επιλέγονται και υιοθετούνται πολιτικές εσωτερίκευσης της κρίσης από την ελληνική κοινωνία.

Λόγω της δυσχερούς σχέσης του βιομηχανικού κεφαλαίου με το χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό κεφάλαιο, η κυβέρνηση έχει πια μόνο την πολιτική

[29] Γράβαρης Δ.- Παπαδόγαμβρος Β., «Θεσμοί και πολιτικές αντιμετώπισης της ανεργίας στην Ελλάδα»,Αθήνα (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ) 2006

[30] Παπαδόγαμβρος Β., « Πολιτικές για την ενίσχυση της απασχόλησης και ασφαλιστική κάλυψη της ανεργίας» (συνήγορος του πολίτη πρακτικά ημερίδας 22/11/2007), Αθήνα (Σάκκουλα) 2009 σελ 79-117.

απασχόλησης στο δημόσιο ως εργαλείο αντιμετώπισης της ελλιπούς ζήτησης και μάλιστα υπό περιοριστικούς όρους. Για τον λόγο αυτό επιστρατεύεται η πολιτική κοινωνικής ασφάλισης αποκλειστικά και μόνο ως μέσο για την επίτευξη των σκοπών της πολιτικής απασχόλησης.

Το νέο στοιχείο που εμφανίζεται το 1982 είναι οι περίφημες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. σε αυτές περιλαμβάνονται, εκτός από την κατάρτιση ή επανακατάρτιση των ανέργων, η επιδότηση των επιχειρήσεων για την δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης καθώς και η επιδότηση ανέργων ατόμων για την δημιουργία δικών τους επιχειρήσεων. Σε κάθε περίπτωση, οι νέες ενεργητικές πολιτικές υπήρξαν ιδιαίτερα δημοφιλείς τόσο στους εργοδότες όσο και σε ομάδες ανέργων. Με την αποσύνδεση των σκοπών και των μέσων των ενεργητικών πολιτικών από οποιοδήποτε εγχείρημα αναδιάρθρωσης του βιομηχανικού τομέα, γίνεται εμφανής ο δευτερεύων ρόλος του βιομηχανικού κεφαλαίου κατά την διάρκεια μιας βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης. Οι πολιτικές απασχόλησης και αντιμετώπισης της ανεργίας καθ' αυτές παραμένουν περιθωριοποιημένες στο εσωτερικό των συνολικών κρατικών πολιτικών[31].

Από το 1989 έως σήμερα διανύουμε την τρίτη περίοδο που χαρακτηρίζεται ως η περίοδος του εξευρωπαϊσμένου μονεταρισμού, κατά την οποία παρατηρούνται μια σειρά από ανατροπές, ριζικού χαρακτήρα, που τη διαφοροποιούν ριζικά από τις δύο προηγούμενες περιόδους.

Το ενδιαφέρον εστιάζεται στο ότι, για πρώτη ίσως φορά από την μετεμφυλιακή περίοδο, τόσο η απασχόληση όσο και η ανεργία γίνονται αντικείμενο των ίδιων των πολιτικών απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας και όχι κάποιων κρατικών πολιτικών υποκατάστατων. Οι πολιτικές απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας συνδυάζονται και με πολιτικές άρσης της των δυσκαμψιών και απορύθμισης της αγοράς εργασίας. Ο συνδυασμός αυτός λαμβάνει χώρα τόσο στο πεδίο των ενεργητικών όσο και των παθητικών πολιτικών απασχόλησης.

Συμπερασματικά διαπιστώνεται μια διαχρονική αδυναμία προσαρμογής της πολιτικής απασχόλησης στις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά τόσο της δομής απασχόλησης όσο και της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα. Η αδυναμία αυτή συμβάλει

[31]Schmid, G., Reisert, B. and Bruche, G., " Unemployment Insurance and active labor market policy", Wayne State Univ Press 1992, σελ. 73.

στην «παθητικοποίηση» των ενεργητικών πολιτικών υποβοηθούμενη από άλλες εσωτερικές δυσλειτουργίες της πολιτικής απασχόλησης[32].

[32] Γράβαρης Δ., «Πολιτικές απασχόλησης και ο ρόλος του κράτους στην αγορά εργασίας.», Αθήνα (Τόπος) 1991.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

2.1 Η απαρχή των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης

Σύμφωνα με έναν κοινά αποδεκτό ορισμό οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης «είναι παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας που στοχεύουν συγκεκριμένες ομάδες στην αγορά εργασίας. Υπό αυτήν την έννοια, διαφέρουν από τις γενικές πολιτικές απασχόλησης που, εξ ορισμού, δεν απευθύνονται σε κάποια ιδιαίτερη ομάδα. Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης βασικά αποσκοπούν στην αύξηση της πιθανότητας απασχόλησης ή στη βελτίωση των εισοδηματικών προοπτικών άνεργων ατόμων ή ομάδων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες να εισέλθουν στην αγορά εργασίας»[33].

Από τον ορισμό αυτόν προκύπτουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά των ενεργητικών πολιτικών: Πρώτον, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης δεν συγκροτούν πολιτική απασχόλησης, με την κυριολεκτική σημασία του όρου. Αποτελούν **συμπλήρωμα της βασικής πολιτικής απασχόλησης**, συμπλήρωμα που ενεργοποιείται για να επιτευχθούν παραπληρωματικοί στόχοι, όπως η ενίσχυση της θέσης ευπαθών ομάδων στην αγορά εργασίας. Στη δεκαετία του 1990 οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης χρησιμοποιήθηκαν για την εισαγωγή στοιχείων ευελιξίας στην αγορά εργασίας (ιδιαίτερα με την επέκταση της μερικής απασχόλησης), ενώ στη σημερινή στρατηγική είναι σαφής η διασύνδεση που επιχειρείται με την έννοια της flexicurity.

Δεύτερον, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης μπορούν να αποτελέσουν τη βάση **παρεμβάσεων μικρής μόνον κλίμακας**, δηλαδή, δεν μπορεί να γενικευτούν, ώστε να καταστούν γενική πολιτική απασχόλησης. Η αδυναμία γενίκευσής τους οφείλεται στο γεγονός ότι, καθώς αυξάνεται η κλίμακα εφαρμογής τους, αυξάνονται με ταχύτατους ρυθμούς κάποιες αρνητικές επιπτώσεις. Αυτές οι αρνητικές συνέπειες έχουν καταγραφεί στην βιβλιογραφία υπό την μορφή τριών επιμέρους αποτελεσμάτων. Πρώτο είναι το αποτέλεσμα της μηδενικής επίδρασης(deadweight effect), το οποίο προκαλείται όταν οι ενεργητικές πολιτικές διατυπώνονται και υλοποιούνται αδιαφοροποίητα και χωρίς κριτήρια επιλεξιμότητας ως προς τις ομάδες-στόχους της πολιτικής. Δεύτερο αποτέλεσμα είναι αυτό της υποκατάστασης(substitution effect), που ισοδυναμεί με ένα είδος άνισης

[33] Δεδουσόπουλος, Α., «Οι . ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης θεωρία και αξιολογήσεις.», Αθήνα (πανεπιστημιακές σημειώσεις- Πάντειο) 2007 & ***Employment in Europe***, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινωνικών Υποθέσεων και Ισότητας Ευκαιριών, 2006, Unit D.1. σ. 120.

ανακατανομής του κινδύνου της ανεργίας ανάμεσα σε επιμέρους ομάδες ανέργων, ενώ οφείλεται στην υιοθέτηση εσφαλμένων κριτηρίων επιλεκτικότητας ως προς τις επιμέρους ομάδες. Και τρίτο το αποτέλεσμα της αντικατάστασης (replacement effect), το οποίο είναι ένα είδος ποσοτικής ανακατανομής των διαθέσιμων θέσεων απασχόλησης εις βάρος των επιχειρήσεων που δεν επιδοτούνται, ενώ οφείλεται στην απουσία κριτηρίων κλαδικής επιλεκτικότητας κατά την επιδότηση των μεμονωμένων επιχειρήσεωνΑπό τη φύση τους αποτελούν παρεμβάσεις μικροοικονομικού χαρακτήρα, επομένως είναι επενδυμένες με σαφή επιλεκτικότητα ως προς τις ομάδες στις οποίες απευθύνονται[34].

Τρίτον οι ενεργητικές πολιτικές **απευθύνονται σε ειδικές ομάδες του εργατικού δυναμικού** οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτικές θέσεις στην αγορά και αντιμετωπίζουν γενικότερα δυσχέρειες στην ένταξή τους στην αγορά.

Οι Ενεργητικές πολιτικές αγοράς εργασίας επιδιώκουν την αύξηση της απασχόλησης και της ζήτησης εργασίας. Προσπαθούν να αντιμετωπίσουν και να μειώσουν την ανεργία καταπολεμώντας τα αίτια που την προκαλούν. Η λογική τους έγκειται στην ενεργοποίηση των επωφελούμενων ανέργων για την επανένταξη στην αγορά εργασίας και στην πρόληψη της ανεργίας. Διακρίνονται σε: α) **Σχήματα επιδότησης θέσεων απασχόλησης**, που στηρίζονται στην υπόθεση ότι το υψηλό κόστος εργασίας ευθύνεται για την ανεργία. Οι επιδοτήσεις, δίνουν κίνητρα στους εργοδότες να αυξήσουν τις θέσεις απασχόλησης και τη ζήτηση εργασίας (νέες θέσεις εργασίας) ή να διατηρήσουν αυτές που ήδη υπάρχουν. Απευθύνονται κύρια σε άτομα με χαμηλότερη από τη μέση παραγωγικότητα, σε νέους χωρίς εργασιακή εμπειρία, σε μακροχρόνια ανέργους και σε ευπαθείς ομάδες. Στοχεύουν στην διόρθωση των ατελειών της αγοράς εργασίας, β) **πολιτικές επαγγελματικής κατάρτισης,** που δίνουν περισσότερο νέες ευκαιρίες, όσον αφορά την απασχολησιμότητα κατηγοριών του πληθυσμού. Η λύση εδώ επιζητείται μέσω αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας και όχι μέσω μείωσης του κόστους της. Οι πολιτικές αυτές καλούνται να επιλύσουν αναντιστοιχίες μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας και αφορούν άτομα με ελλιπείς εργασιακές δεξιότητες, κατάρτιση και επανακατάρτιση εργαζομένων, κατάρτιση ατόμων που επιχειρούν εκ νέου είσοδο στην αγορά

[34] Δεδουσόπουλος, Α., όπ. π. & Heckman, J.J., LaLonde, R.J. and Smith, J.A. (1999). "The economics and econometrics of active labor market programs", in Ashenfelter, O. and Card, D. (eds), *Handbook of Labor Economics*, vol. IV, Chapter 31, pp. 1865-2073.

εργασίας. Ουσιαστικά, βελτιώνουν την ποιότητα της προσφοράς εργασίας και βοηθούν στην αντιμετώπιση της διαρθρωτικής ανεργίας, γ) υ**πηρεσίες τοποθέτησης** που απευθύνονται στο σύνολο πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας και στοχεύουν κύρια στην ελάττωση της ανεργίας τριβής μέσω της επίτευξης καλύτερης σύζευξης της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας.

Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, σύμφωνα με το Δεδουσόπουλο[35], κυρίως εφαρμόζονται ως παρεμβάσεις περιορισμένης κλίμακας και είναι δύσκολο να γενικευτούν, δρουν επιλεκτικά και έχουν στόχο την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων ομάδων στην αγορά εργασίας ανακατανέμοντας περισσότερο παρά αυξάνοντας τις διαθέσιμες ευκαιρίες απασχόλησης. Σύμφωνα με την Καραμεσίνη[36], το καθαρό αποτέλεσμά τους στην απασχόληση αποδεικνύεται οριακό, και φαίνεται να κάνουν ελκυστικότερες ουσιαστικά ως προς το μισθολογικό κόστος (μέσω της επιδότησης) τις ομάδες στις οποίες απευθύνονται. Η περιορισμένη κλίμακα, επιτρέπει ερμηνεία τους με τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (σχέση απασχόλησης-εισοδήματος και κατάρτισης), των διακρίσεων στην αγορά εργασίας, της ανεργίας αναζήτησης, χρόνου παραμονής στην ανεργία και των insiders/outsiders της αγοράς εργασίας. Οι πολιτικές αυτές βελτιώνουν τη διαδικασία σύζευξης, και ενεργοποιούν τους ανέργους μειώνοντας ταυτόχρονα την ύπαρξη φαινομένων αποθάρρυνσης και απαξίωσης των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας[37].

Συνεπώς είναι πολιτικές μικροοικονομικού χαρακτήρα που δρουν με επιλεκτικότητα και αποσκοπούν στο να αντισταθμίσουν μειονεκτήματα ομάδων του πληθυσμού στην αγορά εργασίας. Με άλλα λόγια, ο κύριος ρόλος τους έγκειται στην ανακατανομή των ευκαιριών απασχόλησης, παρά στην αύξηση των συνολικά διαθέσιμων ευκαιριών απασχόλησης.

2.1.1 Ιστορική αναδρομή

Οι ενεργητικές πολιτικές για την απασχόληση έκαναν την εμφάνισή τους από την δεκαετία του 1980 και έπειτα στον χώρο της ευρωπαϊκής ένωσης. Μέχρι και την δεκαετία του 1970 οι πολιτικές απασχόλησης αποτελούσαν ζήτημα μακροοικονομικής πολιτικής. Οι πολιτικές βασίζονταν στο σύστημα κοινωνικής

[35] Δεδουσόπουλος Α., *Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης, Θεωρία και αξιολογήσεις*, Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών) 2007.

[36] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005, σελ 42-43

[37] Κυριάκη Π., «Οι πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης. Ο ρόλος των ενεργητικών πολιτικών του ΟΑΕΔ», Διπλωματική εργασία (Πάντειο) 2012

ασφάλισης κατά της ανεργίας, στην ύπαρξη γραφείων τοποθέτησης ανέργων και στο σύστημα τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το 1970 με την κρίση του παραγωγικού συστήματος των ανεπτυγμένων βιομηχανικά κρατών υπήρξε έντονη η ανάγκη για αλλαγές στον τρόπο αντίληψης των παρεμβάσεων. Κρίθηκε αναγκαία η μετατόπιση των προτεραιοτήτων της κρατικής πολιτικής από τον στόχο της ισότητας προς τον στόχο της αποτελεσματικότητας[38]. Οι επα ξεκίνησαν από τις δραστηριότητες των δημοσίων υπηρεσιών απασχόλησης. Οι ρίζες τους βρίσκονται στη Σουηδία, με τις αναλύσεις των οικονομολόγων του LO(ένα από τα κεντρικά εργατικά σωματεία της Σουηδίας) του Gosta Rehn και του Rufolf Meinder.

Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης αποτελούν βασικό όπλο της στρατηγικής του ΟΟΣΑ για την απασχόληση για πάνω από 40 χρόνια τώρα. Υπήρξαν αντικείμενο εκτενών συζητήσεων στο διεθνές προσκήνιο το 1964, όταν ο ΟΟΣΑ τόνισε τη σημασία τους στο έγγραφο με τίτλο «οι πολιτικές για το ανθρώπινο δυναμικό ως μέσο για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης»(OECD 1964). Κατά το 1990 παρατηρήθηκε ένα νέο κύμα ενθουσιασμού για τις επα. Το 1994, ο ΟΟΣΑ με το έγγραφο Job study τόνισε τη σπουδαιότητά τους και την αναγκαιότητα εφαρμογής τους, έναντι των παθητικών, για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Από εκείνη τη περίοδο και έπειτα δόθηκε μεγάλη σημασία στα ενεργητικά προγράμματα και συγκεκριμένα όπως οι welfare reforms του Κλίντον και οι New deals της βρετανικής κυβέρνησης.

Οι ενεργητικές πολιτικές θεωρήθηκαν ικανές να βελτιώσουν τη συνολική λειτουργία της αγοράς εργασίας με τη μείωση των διαρθρωτικών ανισορροπιών μεταξύ των επιμέρους αγορών εργασίας. Οι πολιτικές της Ε.Ε. έναντι της ανεργίας, στη βάση της στρατηγικής σύγκλισης από την συνθήκη του Μάαστριχ, θέτουν ως άμεση προτεραιότητα τους νομισματικούς στόχους έναντι των πραγματικών και στρέφονται στην καταπολέμηση του πληθωρισμού αντί να προωθούν πολιτικές για την απασχόληση[39].

Αξιολογώντας αυτές τις πολιτικές βλέπουμε ότι μέσω κοινοτικών υποδείξεων η Ε.Ε. προωθεί την απορύθμιση των κανόνων που ισχύουν σε εθνικό επίπεδο. Προσανατολίζεται κυρίως προς τον απλό συντονισμό πολιτικών απασχόλησης και την όλο και εντονότερα προωθούμενη ευελιξία των εργασιακών σχέσεων και μορφών

[38] Δημουλάς Κ.,- Μιχαλοπούλου, Κ., Μελέτη 25, Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης η περίπτωση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας. Αθήνα (Μελέτες ΙΝΕ/ΓΣΕΕ) 2008.
[39] Δημουλάς,Κ.- Μιχαλοπούλου , όπ. π.

μισθωτής εργασίας. Εκμεταλλευόμενες οι επιχειρήσεις αυτή την απορύθμιση ώστε να παραμείνουν ευέλικτες ενώπιον του παγκόσμιου ανταγωνισμού αντικαθιστούν το μόνιμο εργατικό δυναμικό με έκτακτους εργαζομένους για να μπορούν να αντιδρούν γρηγορότερα στις διακυμάνσεις της αγοράς. Έτσι η αγορά λειτουργεί από τον λεγόμενο εφεδρικό στρατό έκτακτων υπαλλήλων. Ως αποτέλεσμα αυτών είναι μεν η αύξηση της αποτελεσματικότητας αλλά δε και η μεγαλύτερη επαγγελματική ανασφάλεια.

Στην περίπτωση της Σουηδίας υιοθετήθηκαν με στόχο την βελτίωση της λειτουργίας της αγοράς εργασίας χωρίς την εμφάνιση πληθωριστικών πιέσεων από την πλευρά των μισθών αλλά και χωρίς κρατική παρέμβαση στον τομέα της διαμόρφωσης των μισθών. Ο βασικός ρόλος τους ήταν η βελτίωση της κινητικότητας της εργασίας και η ποιοτική αναβάθμισή της, καθώς και η μείωση του διαφορισμού των μισθών.

Στην Δυτική Ευρώπη τέτοια μέτρα χρησιμοποιήθηκαν ως συμπληρωματικές παρεμβάσεις στα πλαίσια μιας μακροοικονομικής ρύθμισης. Στις Η.Π.Α. τα μέτρα αυτά στόχευσαν στην βελτίωση της κατάστασης συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού, παρά στη βελτίωση του μηχανισμού λειτουργίας της αγοράς με μέσα άλλα εκτός του μηχανισμού των τιμών.

Το κλίμα αυτό αντανακλάται σε μεγάλο βαθμό στις πολιτικές επιλογές του ΟΟΣΑ. Με την κατευθυντήρια οδηγία του 1964 προσανατολίζονται οι χώρες μέλη του Οργανισμού να υιοθετήσουν ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης με τρεις στόχους[40]: τη βελτίωση της λειτουργίας της αγοράς εργασίας, τη βελτίωση της θέσης ομάδων του πληθυσμού στην αγορά εργασίας και την ενίσχυση της οικονομικής μεγέθυνσης μέσω της ποιοτικής βελτίωσης και προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού. Η περίοδος αυτή είναι η περίοδος της μεγάλης αισιοδοξίας για την οργάνωση ενός οικονομικού συστήματος με συνεχή οικονομική ανάπτυξη, πλήρη απασχόληση, κοινωνική δημοκρατία και ισότητα όσο και με προνοιακές και ρυθμιστικές κρατικές παρεμβάσεις που εξασφαλίζουν την εργασιακή ειρήνη και τη συναίνεση.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ο ΟΟΣΑ διαπιστώνοντας ότι η αναπτυξιακή διαδικασία έχει κολλήσει και ο πληθωρισμός είναι γεγονός, αρχικά διατύπωσε την άποψη ότι οι μακροοικονομικές ρυθμίσεις θα πρέπει να συνοδεύονται

[40] Δεδουσόπουλος Α., «Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση- ευελιξίες- απορύθμιση», τόμος Α΄ θεωρίες της ανεργίας, Αθήνα (Τυπωθήτω) 2004, Μέρος 3ο, Κεφάλαιο 1ο

από ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης με στόχο την βελτίωση της αγοράς εργασίας. Στο τέλος της δεκαετίας δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση αποκλειστικά στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης σε συνδυασμό με πολιτικές απορύθμισης της αγοράς εργασίας, με τον περιορισμό της κρατική παρέμβασης και τον περιορισμό του ρόλου των εργατικών ενώσεων.

Στην Ελλάδα οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης αναπτύχθηκαν συστηματικά στις αρχές της δεκαετίας του 1980 με τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και εντάχθηκαν εξ αρχής στα μέτρα μικροοικονομικής παρέμβασης. Το 1983 εφαρμόστηκε το πρώτο πρόγραμμα επιδότησης εργοδοτών για νέες θέσεις εργασίας, το 1986 το πρώτο πρόγραμμα επιδότησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών, το 1987 εμφανίστηκαν τα πρώτα προγράμματα κατάρτισης ανέργων[41].

2.1.2 Αξιολόγηση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης

Από τις αξιολογήσεις που έχουν γίνει την τελευταία δεκαετία μπορεί εύκολα κάποιος να διαπιστώσει το γεγονός ότι οι επιπτώσεις των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης διαφοροποιούνται ανάλογα με την περίοδο εφαρμογής της αξιολόγησης. Από την βιβλιογραφία διαπιστώνουμε ότι οι αξιολογήσεις που έγιναν ως το τέλος της δεκαετίας του 1990 δίνουν στο σύνολό τους αρνητικά ή μικρά θετικά αποτελέσματα. Αντίθετα στις πιο πρόσφατες αξιολογήσεις εμφανίζονται θετικότερα αποτελέσματα[42].

Ο ακριβής λόγος για τον οποίο παρατηρείται αυτή η μετάβαση δεν είναι γνωστός από την βιβλιογραφία όμως μπορούν να γίνουν κάποιες υποθέσεις που να δίνουν μια πιθανή απάντηση. Μια πιθανή παράμετρος είναι το γεγονός ότι στην τρέχουσα περίοδο οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ ήταν υψηλότεροι από εκείνους των προηγούμενων δύο δεκαετιών. Μια άλλη έγκειται στο γεγονός ότι ο τρόπος οργάνωσης των προσφερόμενων ενεργητικών πολιτικών (σχεδιασμός και υλοποίηση) έχει βελτιωθεί είτε γιατί προγράμματα με μικρή ή καθόλου επιτυχία έπαυσαν να εφαρμόζονται, είτε γιατί οι μεταβολές στο πλαίσιο λειτουργίας των οργανισμών που εφαρμόζουν τις ενεργητικές πολιτικές επιτρέπουν καλύτερη προσαρμογή των

[41] Δεδουσόπουλος Α., «Θεωρίες της ανεργίας: Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση- ευελιξίες-απορύθμιση», Αθήνα (Τυπωθήτω), 2004, Τόμος Α, Κεφάλαιο 1ο.

[42] D. H. Fretwell et al. *Evaluating the Impact of Active Labor Programs: Results of Cross Country Studies in Europe and Central Asia*, 1999, World Bank, Social Protection Discussion Paper No 9915 **&** J. de Koning, "Aggregate Impact Analysis of Active Labour Market Policy: A Literature Review, 2001, *International Journal of Manpower*, vol. 22, no 8, σ. 730

προγραμμάτων στις ανάγκες των ομάδων-στόχων (εξατομικευμένη προσέγγιση των ανέργων). Μια Τρίτη περίπτωση ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι οι μέθοδοι αξιολόγησης και τα διαθέσιμα στοιχεία έχουν βελτιωθεί και επιτρέπουν ακριβέστερη εκτίμηση των επιπτώσεων[43].

2.2 Βασικά προγράμματα ΕΠΑ και τα αποτελέσματά τους στην ανεργία και την απασχόληση

Βασικά προγράμματα ΕΠΑ σύμφωνα με τον Grubb[44]είναι οι δημόσιες υπηρεσίες, τα προγράμματα κατάρτισης και τα προγράμματα δημιουργίας νέων θέσεων. Στόχος της πολιτικής των δημοσίων υπηρεσιών είναι η μείωση της ανεργίας μέσω της ελαχιστοποίησης του κόστους και του χρονικού διαστήματος εύρεσης εργασίας και κάλυψης των κενών θέσεων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή πληρέστερων πληροφοριών καθώς και με την καθοδήγηση των ανέργων στην διαδικασία αναζήτησης εργασίας. Έτσι ενισχύεται η σύζευξη της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας. Η θέση αυτή βασίζεται και σε λογικά επιχειρήματα καθώς οι πληροφορίες σχετικά με τις κενές θέσεις συγκεντρώνονται σε μια υπηρεσία και επειδή ακριβώς είναι δημόσια μπορεί να κάνουν χρήση των πληροφοριών και τα άπορε άτομα που δεν έχουν την δυνατότητα να απευθυνθούν σε κάποιο ιδιωτικό γραφείο εύρεσης εργασίας.

Στα προγράμματα κατάρτισης διοχετεύεται το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων για τις ΕΠΑ και στόχο έχουν την αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου των ανέργων. Οι πολιτικές αυτές προσανατολίζονται στην προσφορά της εργασίας και συναντώνται με τη μορφή είτε θεωρητικής εκπαίδευσης- σεμινάρια είτε με την μορφή εκπαίδευσης πάνω στην εργασία- πρακτική άσκηση. Ο βασικός στόχος τους είναι η αύξηση της απασχολησιμότητας των ανέργων που συμμετέχουν και η μείωση της πιθανότητας να ξαναεισέλθουν στην ανεργία μετά την εκπαίδευσή τους. Τα άτομα που συμμετέχουν έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά διαφορετικά από εκείνους που δεν συμμετέχουν επομένως είναι δύσκολα να εκτιμηθεί το αν το αποτέλεσμα που προγράμματος οφείλετε στο ίδιο το πρόγραμμα ή στα χαρακτηριστικά της ομάδας

[43] Δεδουσόπουλος, Α., «Οι . ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης θεωρία και αξιολογήσεις.» Αθήνα (Πανεπιστημιακές σημειώσεις- Πάντειο) 2007.
[44] Grub D.(1994)Dirr;ect and indirect Effects of Active Labour Market policies in OECeD countries in Barrel, R. (edit) The UK Labour Market.

των ατόμων που απευθύνεται. Σύμφωνα με τον Bjorklund[45] οι ΕΠΑ έχουν τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε άτομα τα οποία έχουν τη μικρότερη εμπειρία στην αγορά εργασίας και είναι περισσότερο μειονεκτικά.

Αντίθετα ο ΟΟΣΑ υπερασπίζεται ότι τα προγράμματα που απευθύνονται σε όλους τους ανέργους έχουν ασήμαντα αποτελέσματα, παρά το γεγονός πως ορισμένες μελέτες τονίζουν πως η συμμετοχή σε τμήματα κατάρτισης αυξάνει τις πιθανότητες για εύρεση εργασίας. Τα προγράμματα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας αποτελούν γέφυρα μεταξύ της ανεργίας και της αγοράς εργασίας καθώς παρέχουν περιόδους απασχόλησης, συνήθως 6μήνες, για κάποιες κατηγορίες ανέργων. Τα προγράμματα αυτά διέπονται από τη λογική ότι προσφέρουν εργασιακή εμπειρία και αυξάνουν την απασχολησιμότητα των ατόμων[46].

Ως προς τις πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης, εγείρονται ερωτήματα που αφορούν την ένταση της επίδρασής τους στην απασχόληση, καθώς δεν αποτελούν το μόνο παράγοντα αύξησης της παραγωγικότητας, αναντίρρητος όμως είναι ο ρόλος που επιτελούν στις ομάδες πληθυσμού με δυσκολία ένταξης στην αγορά εργασίας, υπό την προϋπόθεση όμως πως πραγματικά βελτιώνουν τις ικανότητες/ δεξιότητες στην αγορά εργασίας και την απασχολησιμότητα και δεν χρησιμοποιούνται για κοινωνική διαχείριση της ανεργίας. Κατά το Whiting, η κατάρτιση συμβάλλει καθώς οι καταρτιζόμενοι δεν είναι άπραγοι άνεργοι αλλά με το πέρας της εκπαίδευσής τους μπορούν να αναζητήσουν θέσεις εργασίας που πριν δεν θα τους παρέχονταν, λόγω χαμηλότερων προσόντων. Η επιδότηση της απασχόλησης δε διασφαλίζει ότι το άτομο θα συνεχίζει να εργάζεται μετά τη λήξη της. Για τις υπηρεσίες τοποθέτησης, θεωρεί ότι συμβάλλουν στην βελτίωση της εύρεσης εργασίας, καθώς μειώνουν ουσιαστικά τη διάρκεια της διαδικασίας πλήρωσης μιας θέσης εργασίας[47].

Τόσο τα προγράμματα κατάρτισης όσο και της δημιουργίας θέσεων εργασίας, εφόσον τα αποτελέσματά τους είναι αμφισβητήσιμα, δεν μειώνουν την ανεργία αλλά στην ουσία την καλύπτουν κατά την περίοδο εφαρμογής τους ενώ είναι πολύ πιθανόν οι συμμετέχοντες, έπειτα από την παύση τους να ξαναεισέλθουν στην ανεργία. Η συμμετοχή σ' αυτά τα προγράμματα μειώνει αυτόματα τον αριθμό των

[45] Bjorklund, A. & Holmlund, B. (1991) "Labour Market and Economic policy", Oxford University Press, Oxford.

[46] Λιβανός Ηλίας, «Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης και η επίδρασή τους στην απασχόληση και την ανεργία.» στο : Δεδουσόπουλος Α. (επιμ.), *Εργασία 2005: εξελίξεις, αναλύσεις, τεκμηρίωση. Αφιέρωμα: πολιτικές απασχόλησης,* Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο) 2006.

[47] Κυριάκη Π., «Οι πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης. Ο ρόλος των ενεργητικών πολιτικών του ΟΑΕΔ», Διπλωματική εργασία (Πάντειο) 2012

εγγεγραμμένων ανέργων αλλά όχι τον πραγματικό αριθμό των ανέργων. Αυτό παρατηρείται διότι οι συμμετέχοντες δεν καταγράφονται ως άνεργοι παρ' ότι εξακολουθούν να αναζητούν εργασία. Συνεπώς είναι δύσκολο να συμπεράνουμε με ακρίβεια αν οι ΕΠΑ μειώνουν πραγματικά το ποσοστό της ανεργίας.

Η μακροοικονομική αποτίμηση των ΕΠΑ επιδιώκει να αποτιμήσει την αποτελεσματικότητα των ΕΠΑ, προσπαθώντας να καθορίσουν μια ισχυρή σχέση μεταξύ της ανεργίας και των πολιτικών αυτών, παρ' όλα αυτά δεν καταλήγουν σε κάποιο γενικό συμπέρασμα. Εξετάζοντας τα αποτελέσματα της διαδικασίας σύζευξης προσφοράς και ζήτησης διαπιστώνουμε ότι ο σκοπός της διαδικασίας είναι η μείωση του αριθμού των ατόμων που αναζητούν εργασία σε σχέση με τις υπάρχουσες κενές θέσεις. Τα άμεσα αποτελέσματα που παρατηρούνται στην απασχόληση από αυτή τη διαδικασία είναι οι θέσεις να καλύπτονται γρήγορα και επομένως κοστίζουν λιγότερο στις επιχειρήσεις ενώ είναι πιθανόν να υπάρξουν περισσότερες κενές θέσεις στο μέλλον καθώς αυξάνεται και η ζήτηση για εργασία από τις επιχειρήσεις. Μπορεί όμως να εμφανιστούν και αρνητικά αποτελέσματα καθώς τα άτομα που συμμετέχουν στο πρόγραμμα μπορεί να εφησυχαστούν και οι προσπάθειες τους προς εύρεση εργασίας να μειωθούν. Άρα οι ΕΠΑ παρ' ότι παρέχουν απασχόληση σε ανέργους, στην ουσία μειώνουν το ποσοστό της ανεργίας μόνο για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα εφαρμογής τους, αφού οι συμμετέχοντες είναι πολύ πιθανόν να επιστρέψουν στην ανεργία.

Τα αποτελέσματα στο εργατικό δυναμικό μαρτυρούν ότι οι επα δίνουν ευκαιρίες εργασίας σε άτομα τα οποία προηγουμένως δεν αποτελούσαν μέρος του εργατικού δυναμικού (κοινωνικά αποκλεισμένοι, γυναίκες, ηλικιωμένοι) και δεν υπολογίζονταν ως άνεργοι. Οι ΕΠΑ λόγω της αύξησης του μέγεθος του εργατικού δυναμικού αυξάνουν την προσφορά εργασία, όμως εφόσον η ζήτηση από τις επιχειρήσεις για εργατικό δυναμικό παραμένει σταθερή, το ποσοστό των ατόμων που είναι άνεργο, στην πραγματικότητα αυξάνεται. Εφόσον, λοιπόν, η προσφορά αυξάνεται και η ζήτηση παραμένει σταθερή το επίπεδο των μισθών μειώνεται και επομένως δημιουργούνται περισσότερες θέσεις εργασίας με αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης. Όμως οι θέσεις αυτές μπορεί να καταλαμβάνονται από άτομα που δε ήταν πριν στο εργατικό δυναμικό, άρα το μέτρο αυτό δεν μειώνει την ανεργία.

Ένα επιπλέον αποτέλεσμα των ΕΠΑ είναι ότι τα άτομα που συμμετέχουν βιώνουν μια αύξηση της παραγωγικότητάς τους λόγω της συμμετοχής του πχ σε προγράμματα πρακτικής άσκησης. Τα ευρύτερα αποτελέσματα στην απασχόληση

είναι ότι οι επιχειρήσεις τείνουν να προσλαμβάνουν περισσότερους εργάτες λόγω του γεγονότος πως το κατά μονάδα κόστος έχει μειωθεί, λόγω της αύξησης της παραγωγικότητας. Οι επιχειρήσεις έτσι μπορούν να παράγουν την ίδια ποσότητα προϊόντος με λιγότερη εργασία άρα είναι πιθανόν να απολύσουν μερικούς εργαζομένους, συνεπώς η ανεργία θα αυξηθεί.

Η επίδραση των ΕΠΑ στην απασχόληση δεν είναι ξεκάθαρη και είναι λογικό η δράση τους να αμφισβητείται. Επιπλέον παρατηρούνται και κάποια φαινόμενα κατά την εφαρμογή των μέτρων ενεργητικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Calmfors[48] το φαινόμενο του νεκρού βάρους παρατηρείται όταν οι προσλήψεις οι οποίες γίνονται, θα μπορούσαν να γίνουν και χωρίς να υπήρχε σε λειτουργία κάποιο πρόγραμμα. Είναι εν ολίγοις η απώλεια που γίνεται στην περίπτωση που κάποιο πρόγραμμα πληρώνει για κάτι το οποίο θα γινόταν ούτως ή άλλως. Το φαινόμενο της υποκατάστασης εμφανίζεται όταν το μέγεθος που καταλαμβάνουν οι νέες θέσεις εργασίας, για μια συγκεκριμένη ομάδα ατόμων αντικαθιστούν θέσεις εργασίας μιας άλλης ομάδας. Η αύξηση της απασχόλησης που πραγματοποιείται λόγω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας αντισταθμίζεται από την αύξηση της ανεργίας μιας άλλης ομάδας ατόμων.

Το αποτέλεσμα των ΕΠΑ στην ανεργία, επίσης δεν είναι ξεκάθαρο. Η συμμετοχή ατόμων στις ΕΠΑ μπορεί να αυξήσει την απασχόλησή τους δεν είναι βέβαιο όμως αν η αύξηση αυτή οφείλεται απόλυτα σε ενεργητικές πρακτικές. Η καταπολέμηση της ανεργίας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και επομένως οι ΕΠΑ δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ξεχωριστά. Οι περισσότερες μελέτες τονίζουν πως τη σημαντικότερη επίδραση στην ανεργία παρέχει η βοήθεια στην αναζήτηση εργασίας ενώ κάτι αντίστοιχο δεν ισχύει για τα προγράμματα εκπαίδευσης. Επίσης τα προγράμματα αυτά αυξάνουν αισθητά την απασχολησιμότητα των μειονεκτικών ομάδων ατόμων όπως οι μακροχρόνια άνεργοι, οι γυναίκες, οι επαναεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας και οι κοινωνικά αποκλεισμένοι.. στην τελευταία περίπτωση ναι μεν η απασχολησιμότητα τους αυξάνεται όμως η ανεργία δεν μειώνεται αφού το εργατικό δυναμικό αυξάνεται.

Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι πως η επίδραση των ΕΠΑ στην μείωση της ανεργίας είναι σε μεγάλο βαθμό αμφισβητήσιμη. Επιπρόσθετα είναι πολύ πιθανόν, οι ΕΠΑ, να κρύβουν κατά την διάρκειά τους το πραγματικό ποσοστό της ανεργίας αφού την περίοδο αυτή απασχολούνται άτομα τα οποία αυτόματα διαγράφονται από την

[48] Calmfors, L.(1994): "Active laboour market policy and unemployment- A framework for the analysis of crusial design features", OECD Economic Studies No. 22.

λίστα των εγγεγραμμένων ανέργων ενώ είναι πολύ πιθανόν έπειτα από την λήξη των προγραμμάτων αυτών να επιστρέψουν στην ανεργία.

Επιπρόσθετα μια άλλη συνέπεια του τρόπου εφαρμογής των ΕΠΑ είναι η «παθητικοποίηση». Διαπιστώνεται μια διαχρονική αδυναμία προσαρμογής της πολιτικής απασχόλησης στις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά τόσο της δομής απασχόλησης όσο και της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα. Η αδυναμία αυτή συμβάλει στην «παθητικοποίηση» των ενεργητικών πολιτικών υποβοηθούμενη από άλλες εσωτερικές δυσλειτουργίες της πολιτικής απασχόλησης[49].

Ως «παθητικοποίηση» ορίζεται η διαδικασία και οι μηχανισμοί που μετατρέπουν τις ενεργητικές πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας σε παθητικές, δηλαδή σε πολιτικές εισοδηματικής στήριξης των ανέργων. Το φαινόμενο αυτό είναι εμφανές στο σκέλος της προσφοράς εργασίας, συνέπεια δηλαδή της συμπεριφορά εκείνων των ατόμων που αναζητούν θέσεις απασχόλησης. Ωστόσο είναι δυνατόν, το φαινόμενο αυτό να παρατηρηθεί και στο σκέλος της ζήτησης εργασίας, από τις συμπεριφορές των μεμονωμένων εργοδοτών/ επιχειρηματιών στην προσπάθειά τους να πληρώσουν κενές θέσεις απασχόλησης. Στις περιπτώσεις αυτές οι ενεργητικές πολιτικές λειτουργούν σαν ένα είδος εισοδηματικής στήριξης των μεμονομένων εργοδοτών/ επιχειρηματιών.

Η «παθητικοποίηση» των ενεργητικών πολιτικών αποτελεί το τρίτο σκέλος ενός τρίπτυχου βάσει του οποίου μπορεί να συζητηθεί η περιθωριοποίηση, στην ελληνική περίπτωση, των πολιτικών απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας. το πρώτο σκέλος είναι η αποσύνδεση των σκοπών και των μέσων των πολιτικών απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας και ιδιαίτερα των ενεργητικών πολιτικών από συγκεκριμένες πολιτικές αλλά και από οποιοδήποτε εγχείρημα αναδιάρθρωσης του βιομηχανικού τομέα. Η αποσύνδεση αυτή είναι αποτέλεσμα της συγκεκριμένης μορφής που προσέλαβε η ευρύτερη πολιτική διαχείρισης της κρίσης κατά το χρονικό διάστημα 1980-1989. Το ίδιο στοιχείο κάνει έντονη την παρουσία του και σήμερα που το συνολικό πλέγμα των κρατικών πολιτικών έχει αλλάξει ως προς το περιεχόμενο και τον προσανατολισμό του, οι ενεργητικές πολιτικές τείνουν να αποτελούν το προνομιακό μέσο ή εργαλείο για την καταπολέμηση της ανεργίας,

[49] Γράβαρης Δ., Πολιτικές απασχόλησης και ο ρόλος του κράτους στην αγορά εργασίας. :Αθήνα: (Τόπος) 1991.

όπως και έχουν προστεθεί και οι πολιτικές ευελιξίας και απορρύθμισης της αγοράς εργασίας[50].

Το δεύτερο σκέλος είναι ο χαρακτήρας πολιτικών μέσω των οποίων επιχειρείται και τελικά επιτυγχάνεται ο σκοπός της συγκράτησης της ανεργίας και το τρίτο σκέλος είναι το φαινόμενο της «παθητικοποίησης» των ενεργητικών πολιτικών. Εμφανίζεται με τη μορφή ενός συγκεκριμένου ελλείμματος αποτελεσματικότητας των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας, ένα έλλειμμα που πάντως δεν προέρχεται από την ίδια την πολιτική , αφού προκαλείται από συμπεριφορές είτε των ατόμων που αναζητούν εργασία είτε των μεμονομένων εργοδοτών /επιχειρηματιών. Αν, όμως, προσεγγισθεί σε σχέση με τις ευρύτερες αρνητικές συνέπειες, οι οποίες εντοπίζονται τελικά είτε στην αγορά εργασίας είτε στη δομή της απασχόλησης το έλλειμμα αυτό της αποτελεσματικότητας προσλαμβάνεται ως αποτυχία της ίδιας της πολιτικής.

[50] Γράβαρης Δ.- Παπαδόγαμβρος Β., «Θεσμοί και πολιτικές αντιμετώπισης της ανεργίας στην Ελλάδα.», Αθήνα (ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ) 2006.

Κεφάλαιο 3 Η οικονομική κρίση και ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα. Η περίπτωση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας.

3.1 Οικονομική κρίση και ΕΠΑ στην Ελλάδα

Με την απόφαση του ευρωπαϊκού συμβουλίου στη Φέιρα, η Ελλάδα γίνεται το 12ο μέλος της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, από τον Ιανουάριο του 2001. Η χώρα μας μολονότι είχε εκφράσει την επιθυμία της να συμμετάσχει στην ΟΝΕ ήδη από το 1998, αυτό δεν επετεύχθη καθώς δεν είχε εκπληρώσει τα κριτήρια. Η ένταξή της τελικά στην στη ζώνη του ευρώ έγινε εν μέρει εφικτή χάρη στους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης που γνώρισε η χώρα και στη θεωρούμενη συμμόρφωσή της με τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Ρόλο-κλειδί γι' αυτούς τους ρυθμούς μεγέθυνσης έπαιξαν οι δαπάνες του δημόσιου τομέα και τα επίπεδα απασχόλησης που τις συνόδευαν.

Παρά την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ και τα προφανή συνολικά οφέλη που προέκυψαν από αυτή, υπήρχαν και παράπλευρες απώλειες στην ελληνική οικονομία όπως μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες, οι οποίες κορυφώθηκαν προς το τέλος της δεκαετίας του 2000 και αποτελούν τον πυρήνα της τρέχουσας κρίσης. Εκτός από αυτές τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, υπήρχαν βαθιά διαρθρωτικά προβλήματα, όπως το ύψος της ανεργίας των γυναικών και των νέων, καθώς και οι δυσκολίες εισόδου των δύο παραπάνω ομάδων στην αγορά εργασίας. Το σκηνικό άλλαξε σε σύντομο χρονικό διάστημα και η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα ανάπτυξης σε μια «χώρα-παρία» της ευρωζώνης και άνοιξε τον δρόμο για τα «σχέδια διάσωσης» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, αρχικά με ένα «πρόγραμμα διάσωσης» της τάξεως των 110 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2010, και με ένα δεύτερο το 2012[51].

Το πρώτο πακέτο χρηματοδότησης της Ελλάδας συνοδευόταν από μια σειρά μέτρα λιτότητας. Τα σημαντικότερα από αυτά τα «διορθωτικά μέτρα» είναι η περικοπή των δημοσίων δαπανών, οι αυξήσεις των φόρων και η εντατικοποίηση των φοροεισπρακτικών προσπαθειών, η ενθάρρυνση της ιδιωτικής αποταμίευσης και οι ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων επιχειρήσεων. Για μια χώρα με υψηλά επίπεδα απασχόλησης στον δημόσιο τομέα και έναν διαρκώς διευρυνόμενο –μέχρι πρόσφατα–

[51] ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3845, 6 Μαΐου 2010 & ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4093, 12 Νοεμβρίου 2012 http://apografi.gov.gr/wp-content/uploads/downloads/2012/02/N3845_2010.pdf (πρόσβαση στις 10/6/2013)

δημόσιο τομέα, όσον αφορά τις κοινωνικές παροχές, την υγεία και την εκπαίδευση, τα μέτρα λιτότητας συνάντησαν ένα ισχυρό αλλά αναμενόμενο κύμα αντιδράσεων. Το δεύτερο πακέτο οικονομικών μέτρων ήρθε όταν στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται έντονα το ενδεχόμενο της χρεοκοπίας. Για την αποφυγή του ενδεχομένου η κυβέρνηση έλαβε νέα σκληρά μέτρα. Τα οικονομικά μέτρα που λήφθηκαν ήταν κυρίως στον εργασιακό τομέα με μείωση των αποδοχών, περικοπές επιδομάτων, επιπλέον αυξήσεις στην φορολογία, κ. α.

Οι συνέπειες των μειώσεων των δαπανών έχουν ήδη γίνει εμφανείς στην οικονομία, καθώς έχουν οδηγήσει σε μαζικές περικοπές θέσεων εργασίας σε τομείς του δημοσίου, όπως η εκπαίδευση, η υγεία και οι υπηρεσίες που σχετίζονται με την κοινωνική μέριμνα. Τα μέτρα λιτότητας της τρόικας (ΔΝΤ-ΕΕ-ΕΚΤ) δημιουργούν ρήγματα στο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας, καθώς περιορίζονται σημαντικά οι κρατικές δαπάνες. Ενόψει των ιδιωτικοποιήσεων, της συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα και ενός δύσκαμπτου ιδιωτικού τομέα που δεν μπορεί απορροφήσει τους άνεργους καθώς και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, χρειάζεται να διευρυνθεί το φάσμα παρέμβασης της δημόσιας πολιτικής. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αυξανόμενη ευπάθεια των νοικοκυριών, οι μηχανισμοί χρηματοδότησης πρέπει να στοχεύουν στην άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας για εκείνους που πλήττονται περισσότερο από την κρίση. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει την αποτελεσματικότητα της άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας όσον αφορά την άμβλυνση της φτώχειας και της ανισότητας κατά τη διάρκεια μιας φάσης οικονομικής ύφεσης. Ακόμα και σε περιόδους ευημερίας, ένα πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να πετύχει τρεις στόχους: α) να απορροφήσει το πρόθυμο και ικανό για εργασία εργατικό δυναμικό, β) να παράσχει την αναγκαία εισοδηματική στήριξη στις πλέον ευάλωτες ομάδες και γ) να τονώσει την πραγματική ζήτηση μέσω της ανατροφοδότησης της αγοράς που θα δημιουργήσει.

Ειδικά σε περιόδους κρίσης και οικονομικής αστάθειας λόγω της ανεπαρκούς ζήτησης για εργασία ορισμένες ομάδες περιθωριοποιούνται καθώς αποκλείονται από την έμμισθη απασχόληση σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλες ομάδες του πληθυσμού. Οι περιφερειακές ανισότητες και οι έμφυλες προκαταλήψεις επιτείνουν τη δυσχερή κατάστασή τους. Όσον αφορά τέτοιες περιπτώσεις, τα Προγράμματα Εγγυημένης Απασχόλησης συνιστούν μια ισχυρή παρεμβατική πολιτική, τόσο κατά τη διάρκεια μιας φάσης οικονομικής επέκτασης όσο και μιας περιόδου ύφεσης. Εάν η πλήρης

απασχόληση αποτελεί βασικό οικονομικό στόχο, πρέπει να δεχτούμε ότι δεν γνωρίζουμε κανέναν αυτόματο εσωτερικό μηχανισμό που να δημιουργεί θέσεις εργασίας σε αριθμούς ανάλογους με τον αριθμό των ατόμων που είναι πρόθυμα, ικανά και έτοιμα να εργαστούν. Εδώ ακριβώς στηρίζεται η ιδέα του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», η οποία παρέχει τη θεωρητική βάση για τη δημιουργία προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας[52].

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική οικονομία χαρακτηριζόταν από υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Το παράδοξο του συνδυασμού υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης με σχετικά σταθερά ποσοστά φτώχειας και ανισότητας μας φανερώνει μια στρεβλή ανάπτυξη. Η Ελλάδα είναι μια χώρα με ιδιαίτερα υψηλή απασχόληση στον πρωτογενή τομέα, συγκριτικά με άλλες χώρες της ευρωζώνης και μεγάλο αριθμό πολύ μικρών επιχειρήσεων. Συνολικά, η αγορά εργασίας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σχετικά χαμηλά ποσοστά συμμετοχής του εργατικού δυναμικού, ιδίως όσον αφορά τις γυναίκες και τους νέους. Η χαμηλή συμμετοχή του εργατικού δυναμικού των γυναικών οφείλεται, σε ένα βαθμό, στην ανυπαρξία ενός καλά οργανωμένου και ανεπτυγμένου συστήματος δημόσιας φροντίδας των παιδιών Τα επίπεδα απασχόλησης είναι χαμηλά σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ τα ποσοστά ανεργίας παραμένουν υψηλά, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει με στόχο την ευελιξία της αγοράς εργασίας. Εκτός από τις γυναίκες και τους νέους, η ανεργία στην Ελλάδα πλήττει συνήθως ιδιαίτερα τα άτομα με αναπηρίες και τους κατοίκους συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών. Μέχρι πρόσφατα, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών ήταν υπερδιπλάσιο από το ποσοστό ανεργίας των ανδρών[53].

Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας για την ένταξη στο ευρώ, η Ελλάδα εφάρμοσε πολλές από τις μεταρρυθμίσεις της ΕΕ όσον αφορά τη γεωργία και τις ιδιωτικοποιήσεις, γεγονός που συνέβαλε στη μείωση του ποσοστού του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ. Κατά τη διάρκεια της περιόδου προετοιμασίας για την ένταξη στο ευρώ, και έως την κρίση, η αύξηση της εγχώριας ζήτησης και της κερδοφορίας ήταν οι βασικοί συντελεστές της συσσώρευσης κεφαλαίου και της αύξησης του ΑΕΠ. Η μεγάλη αύξηση της κατανάλωσης, που τροφοδότησε τη ζήτηση, είχε ποικίλες πηγές, οι βασικότερες όμως ήταν οι μεγάλες δημόσιες δαπάνες και η διόγκωση του

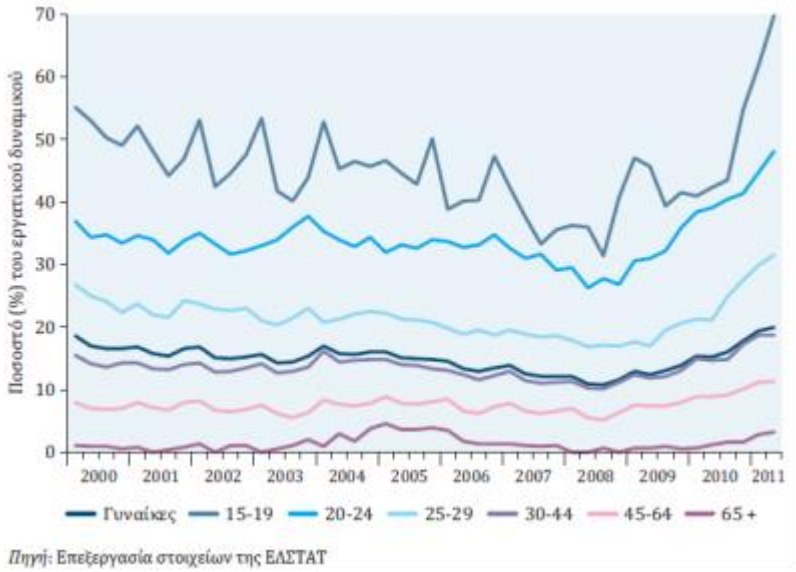
[52] Αντωνοπούλου Ρ., Παπαδημητρίου Δ., Taun T., Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα, Μελέτη 15 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Δεκέμβριος 2001.

[53] Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2010, Αθήνα 2012

ιδιωτικού δανεισμού. Οι δημόσιες επενδύσεις σε υποδομές και οι ιδιωτικές επενδύσεις στην κατοικία, που βασίστηκαν, εκτός των άλλων, στα χαμηλά επιτόκια δανεισμού που προσέφερε η ένταξη στην ΟΝΕ, ενίσχυσαν επίσης το ΑΕΠ. Η ισχυρή νομοθετική προστασία κατά των απολύσεων για τους μισθωτούς με συμβάσεις αορίστου χρόνου στην επίσημη οικονομία από τελούσε βασικό στοιχείο του παραδοσιακού καθεστώτος απασχόλησης στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη άτυπη εργασία, επικεντρωμένη κυρίως στους μετανάστες, τους νέους και τις γυναίκες[54]. Αν συνυπολογίσουμε τα μονίμως υψηλά επίπεδα ανεργίας, είναι σαφές ότι ο επισφαλής χαρακτήρας του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα απαιτούσε περαιτέρω ενασχόληση εκ μέρους του κράτους. Παρά τις εθνικές στρατηγικές, η ανεργία παρέμεινε ένα ενδημικό πρόβλημα στην Ελλάδα, ακόμη και πριν από την κρίση. Επιπλέον, οι διαφορές στην ανεργία κατά φύλο και ηλικία είναι εντυπωσιακές (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 και 2).

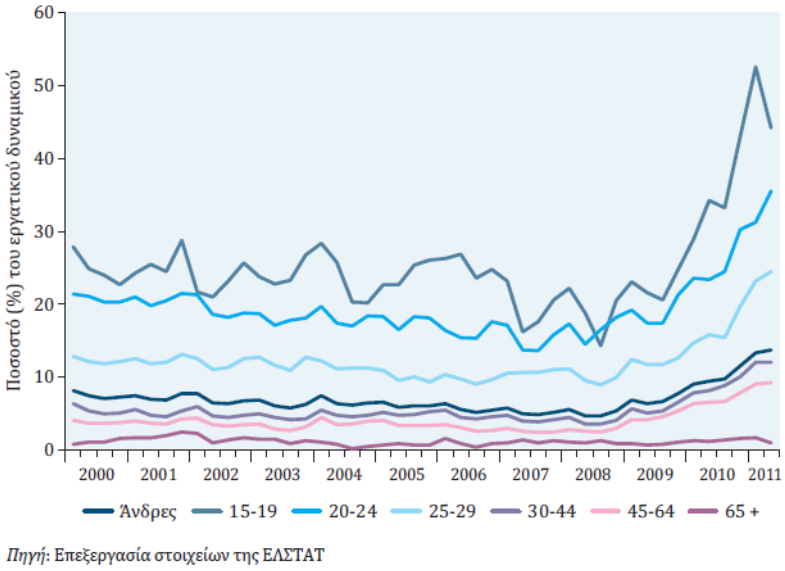
[54] Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, γυναίκες, Ελλάδα, 2000-2011

Πηγή: Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων 2011

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, άνδρες, Ελλάδα, 2000-2011

Πηγή: Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων 2011

Η κατάσταση, όσον αφορά τους νέους και τις γυναίκες, είναι ιδιαίτερα ανησυχητική και καθιστά αναγκαία την κρατική παρέμβαση. Όλες οι προαναφερθείσες τάσεις θα επιδεινώσουν τη φτώχεια τους επόμενους μήνες και τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα. Η κρίση και τα μέτρα λιτότητας της τρόικας θα εντείνουν, ακόμα περισσότερο, αυτές τις ανησυχητικές τάσεις.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ανεργία στην Ελλάδα πλήττει δυσανάλογα τους νέους, τις γυναίκες, τα άτομα με αναπηρίες, καθώς και ανθρώπους που κατοικούν σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται εξαιτίας της δυσκολίας στην απορρόφηση του εργατικού δυναμικού των νέων, κάτι που ισχύει παραδόξως ακόμα και για τους νέους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Εκτός από την ανεργία και τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών και των νέων στην αγορά εργασίας, η περιφερειακή και η εποχική ανεργία συνιστούν σοβαρά προβλήματα για την Ελλάδα.

Οι ραγδαίες αλλαγές τόσο στο νομοθετικό περιβάλλον της εργασίας όσο και στο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας στην Ελλάδα υπογραμμίζουν την ανάγκη για πολιτικές που προστατεύουν τους εργαζόμενους με την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας. Στην πραγματικότητα, η Ελλάδα διαθέτει εμπειρία στον τομέα αυτό, ενώ και σήμερα μια σειρά προτάσεις θεωρούν ότι η άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας αποτελεί μέσο για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης κοινωνικής ευπάθειας στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης[55].

Η ανεργία και η φτώχεια ωστόσο, έχει και κοινωνικές και ατομικές επιπτώσεις. Υπάρχουν πολλές αρνητικές επιπτώσεις που υφίστανται οι άνεργοι, όπως: απώλεια της ελευθερίας, κοινωνικός αποκλεισμός, κακή σωματική και ψυχολογική υγεία, υψηλότερη θνησιμότητα, απογοήτευση και απώλεια του κινήτρου για μελλοντική απασχόληση, αποδυνάμωση της συνοχής της οικογένειας και εν τέλει απώλεια των κοινωνικών αξιών και της αυτοπεποίθησης, ψυχική οδύνη, αγωνία και άγχος, ακόμη και αυτοκτονία. Η διατήρηση μιας κατάστασης πραγματικής πλήρους απασχόλησης, εκτός από όλα τα άλλα οφέλη, θα μείωνε σημαντικά τη φτώχεια, τους άστεγους, την ασθένεια και την εγκληματικότητα[56]. Συνήθως εντάσσουμε τις πολιτικές αντιμετώπισης αυτών των δεινών στη γενική κατηγορία των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης.

[55] Αντωνοπούλου Ρ., Παπαδημητρίου Δ., Taun T., Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα, Μελέτη 15 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Δεκέμβριος 2001.

[56] Vickery, C., "The time poor: A new look at poverty", *The Journal of Human Resources*, (1977). 12(1), pp. 27-48.

3.2 Η ανάγκη του «εργοδότη έκτακτης προσφυγής»

Η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής είναι βασική προτεραιότητα κάθε κράτους. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να επιτευχθεί αυτός ο στόχος. Κάποια κράτη εναποθέτουν μεγάλο μέρος αυτής της διαδικασίας στον ιδιωτικό τομέα, ενώ άλλα αναλαμβάνουν πιο ενεργό ρόλο στην επίτευξη αυτών των στόχων, είτε μέσω παρεμβατικών πολιτικών είτε με την ύπαρξη ενός εκτεταμένου δημόσιου τομέα. Η οικονομική δραστηριότητα του δημοσίου τομέα είναι συνδεδεμένη με κάποιες προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να πληροί, για να είναι αποδεκτή σε πολιτικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, οι προϋποθέσεις που τίθενται συνήθως είναι οι κρατικές πολιτικές να μην οδηγούν σε πληθωρισμό, να μην παρεμβαίνουν στις αποφάσεις στο μικρο-επίπεδο των μεμονωμένων επιχειρήσεων, να μην έχουν ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση υφιστάμενων θέσεων εργασίας και να μην παρεμβαίνουν στον καθορισμό της συναθροιστικής ζήτησης. Όσον αφορά την πολιτική απασχόλησης, υπάρχουν μια σειρά επιλογών που πληρούν καταρχήν αυτά τα κριτήρια: μείωση του χρόνου εργασίας, επιδότηση της απασχόλησης, κρατικά προγράμματα δημιουργίας θέσεων εργασίας (όπως τα σχέδια εγγυημένης απασχόλησης ή οι προσεγγίσεις του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»). Οι δύο πρώτες έχουν εφαρμοστεί ευρέως, με ανάμικτα αποτελέσματα[57].

Η στρατηγική της επιδότησης της απασχόλησης είναι μια από τις παλαιότερες. Η στρατηγική αυτή διευκολύνει τις επιχειρήσεις να αντισταθμίσουν εν μέρει το κόστος για την πρόσληψη επιπλέον εργαζόμενων με πόρους που αντλούνται από το δημόσιο ταμείο, αλλά σχεδόν ποτέ δεν επιφέρει υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης. Από την άλλη, οι επιδοτούμενες επιχειρήσεις απλώς αντικαθιστούσαν ήδη εργαζόμενους στην επιχείρηση με εργαζόμενους που χρηματοδοτούσε η κυβέρνηση. Η άμεση δημιουργία προγραμμάτων δημόσιας εργασίας είναι μια ενεργητική πολιτική απασχόλησης. Η ανεργία, την οποία προκαλούν η σοβαρή συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας (αποτέλεσμα χρηματοπιστωτικών και οικονομικών κρίσεων, καθώς και πολιτικών διαρθρωτικής προσαρμογής), η αργόσυρτη εποχική ζήτηση για εργατικό δυναμικό (όπως στον τουρισμό, τη γεωργία και τη μεταποίηση), καθώς και η δυαδικότητα των δομών της οικονομίας (με ορισμένους τομείς να κινούνται σε υψηλή ταχύτητα και άλλους να υστερούν), αποτελεί πρόβλημα που απαιτεί πολιτική απάντηση.

[57] Αντωνοπούλου Ρ., Παπαδημητρίου Δ., Taun T., Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα, Μελέτη 15 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Δεκέμβριος 2001.

Ο Minsky πρότεινε μια εναλλακτική στρατηγική για την απασχόληση, την οποία αποκάλεσε πολιτική του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», στην οποία το κράτος παρέχει εγγυημένη απασχόληση. Πίστευε ότι ένα τέτοιο σχέδιο θα προωθούσε την πλήρη απασχόληση, χωρίς τις πληθωριστικές πιέσεις και τις διαρθρωτικές δυσκαμψίες που συνήθως συνδέονται με τις οικονομίες οι οποίες λειτουργούν με καθεστώς πλήρους απασχόλησης. Έτσι, αν και η ιδέα του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» χρονολογείται ήδη από τον 17ο αιώνα, ο Minksy ήταν αυτός που της προσέδωσε μια θεωρητική βάση. Ο Minsky έγραψε με αφορμή την ανησυχία του για την πολιτική των κυβερνήσεων Kennedy και Johnson την δεκαετία του 1960 ότι ο πόλεμος των «φιλελεύθερων» ενάντια στη φτώχεια γεννήθηκε από τη νεοκλασική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι φτωχοί –και όχι η οικονομία- ευθύνονται για τη φτώχεια. Ο πόλεμος ενάντια στη φτώχεια προσπάθησε να «αλλάξει τους φτωχούς, και όχι την οικονομία»[58]. Αυτή η τοποθέτηση οδήγησε τον Minksy, στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τη δεκαετία του 1970, να υποστηρίξει την ιδέα του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής».

Κατά την αντίληψη του Minsky, το πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορούσε να επεκταθεί σε όποια κλίμακα απαιτούνταν για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ύφεσης. Στην πράξη όμως, οι περισσότερες χώρες προχώρησαν σε πολύ πιο περιορισμένες ή επικεντρωμένες προσεγγίσεις, με τη μορφή προγραμμάτων εγγυημένης απασχόλησης. Πολλά επιχειρήματα οικονομικής φύσεως μπορούν να προβληθούν υπέρ της ιδέας του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», καθώς η ανεργία ενδέχεται να οδηγήσει σε σημαντική πτώση του δυνητικού προϊόντος μιας οικονομίας, σε απώλεια δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας, καθώς και στην αποδοχή ενός καθεστώτος δυσμενών εργασιακών συνθηκών.

Επιπρόσθετα επιχειρήματα μπορούν να προβληθούν αν εξετάσουμε το ζήτημα από την άποψη της κοινωνικής συνοχής ή από τη σκοπιά της συνεισφοράς στην αύξηση της εγγενούς αξίας της εργασίας. Για όλους αυτούς τους λόγους, ο προσδιορισμός εκείνων που θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα έχει ζωτική σημασία. Κλειδί για την επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων είναι τόσο τα κριτήρια με τα οποία καθορίζεται ποιοι επιδιώκεται να ενταχθούν στο πρόγραμμα όσο και ο σχεδιασμός του έργου.

[58] Papadimitriou, D., Promoting Equality Through an Employment of Last Resort Policy, Working Paper No. 545, The Levy Economics Institute of Bard College Blithewood 2008

Η ιδέα να λειτουργήσει το κράτος ως «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής» έχει προταθεί ως ενεργητική πολιτική απασχόλησης, όχι μόνο για περιόδους οικονομικής κρίσης αλλά και ως μια μακροχρόνια (ή μόνιμη) οπτική.

Με στόχο την εξάλειψη της «αναγκαστικής» απραξίας και την προώθηση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς, ο Minsky υποστήριξε ότι το αχρησιμοποίητο, πρόθυμο και ικανό για απασχόληση εργατικό δυναμικό θα μπορούσε να αμείβεται με ένα σταθερό εισόδημα, απασχολούμενο σε κοινωνικά αναγκαίες εργασίες. Όταν, μετά την κρίση, αρχίζει η ανάκαμψη της οικονομίας και η επέκταση του ιδιωτικού τομέα, τότε οι ενταγμένοι στο πρόγραμμα εργαζόμενοι μπορούν να επιστρέψουν στην ιδιωτική αγορά εργασίας, που θα τους προσφέρει καλύτερες προοπτικές απασχόλησης και αμοιβές Ορισμένα παραδείγματα υπηρεσιών που προσφέρονται ή αγαθών που παράγονται μέσω ενός προγράμματος «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» είναι τα ακόλουθα: συντήρηση δρόμων, δημοσίων υποδομών και χώρων, αναδάσωση, απορρύπανση, καθώς και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας στο επίπεδο της κοινότητας. Μερικές χώρες έχουν υιοθετήσει παραλλαγές αυτής της προσέγγισης.

Ο Minsky οραματιζόταν ότι το κράτος θα μπορούσε να δημιουργήσει ελαστική ζήτηση για εργατικό δυναμικό σε περιόδους που η ανεργία είναι μεγάλη και η ζήτηση εργασίας του ιδιωτικού τομέα είναι ανεπαρκής να εξασφαλίσει την πλήρη απασχόληση[59]. Μια τέτοια πολιτική απαιτεί από το κράτος να αναλάβει την ευθύνη για την παροχή απασχόλησης σε όλους εκείνους οι οποίοι είναι πρόθυμοι και ικανοί να εργαστούν με μισθό ίδιο ή οριακά χαμηλότερο σε σχέση με τις αμοιβές που ισχύουν στον άτυπο τομέα της οικονομίας. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι ένας «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής» δεν πρόκειται, και δεν θα μπορούσε, να αντικαταστήσει ή να εξαλείψει άλλα προγράμματα υποστήριξης, όπως αυτά που **απευθύνονται σε άτομα** με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένους, ορφανά παιδιά κ.ο.κ.

Η εφαρμογή του προγράμματος ακολουθεί τις εξής διαδικασίες. Το κράτος ως «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής», θα ανακοινώσει τον **μισθό** με βάση τον οποίο προσφέρει απασχόληση σε όποιον θέλει να εργαστεί στον δημόσιο τομέα και στη συνέχεια θα δώσει δουλειά σε όλους όσοι θέλουν να εργαστούν με αυτό τον μισθό. Η κανονική απασχόληση στον δημόσιο τομέα δεν θα επηρεαστεί από αυτό το σχέδιο εγγυημένης εργασίας, αλλά θα παραμείνει ένα ζωτικής σημασίας, ξεχωριστό στοιχείο της δημόσιας απασχόλησης. Μ' αυτό το πρόγραμμα, το κράτος καθίσταται, κατά μία

[59] Papadimitriou, D., Promoting Equality Through an Employment of Last Resort Policy, Working Paper No. 545, The Levy Economics Institute of Bard College Blithewood 2008

έννοια, ένας «ειδικός δημιουργός απασχόλησης», δημιουργώντας ένα «ρυθμιστικό απόθεμα εργασίας». Αυτό το πρόγραμμα, καθώς προσφέρει εργασία σε κάθε άτομο που είναι έτοιμο, πρόθυμο και ικανό να εργαστεί, μπορεί να εξαλείψει όλη τη μη ηθελημένη ανεργία. Φυσικά, θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν πολλοί που δεν θα πληρούν τα ελάχιστα κριτήρια για την εν λόγω απασχόληση ή θα προτιμήσουν να συνεχίσουν να αναζητούν μια καλύτερη θέση εργασίας, παραμένοντας άνεργοι. Αν και τα προγράμματα απασχόλησης που εφαρμόζονται σήμερα στην Ελλάδα, πρόγραμμα Κοινωφελούς Εργασίας, δεν εντάσσονται αναγκαστικά στην πολιτική του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», δεδομένου ότι προσφέρουν περιορισμένο διάστημα απασχόλησης και περιορισμένο αριθμό θέσεων εργασίας, υπάρχουν σημαντικές συμπτώσεις με τις θεωρητικές βάσεις της πρότασης Minsky[60].

Η γκάμα των λόγων για τους οποίους κάθε χώρα εγκαινίασε αυτά τα προγράμματα είναι μεγάλη. Για παράδειγμα, στη Μαχαράστρα, μια πολιτεία της Ινδίας, ο λόγος που υιοθετήθηκε ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν η αντιμετώπιση της επισιτιστικής ανασφάλειας και η απώλεια βασικών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της εποχικής ανεργίας και της ξηρασίας στις αγροτικές περιοχές. Στην Αργεντινή το 2001 και στη Νότια Κορέα το 1997, ο λόγος ήταν η αντιμετώπιση των συνεπειών της χρηματοοικονομικής κρίσης. Στο Μπαγκλαντές και την Αιθιοπία, η αιτία ήταν η ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας, ενώ στη Νότια Αφρική η αντιμετώπιση της χρόνιας φτώχειας. Επίσης, υπάρχουν διαφορές όσον αφορά τη διάρκεια, την πηγή χρηματοδότησης, τα είδη έργων που προωθούνται, τα κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων, τον τρόπο αμοιβής, τις θεσμικές ρυθμίσεις, τον βαθμό αποκέντρωσης, το επίπεδο διαφάνειας και συμμετοχής της τοπικής κοινότητας, καθώς και το χρονικό διάστημα της εγγυημένης απασχόλησης. Τα ποικίλα προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μας παρέχουν χρήσιμα παραδείγματα για τα διαφορετικά κίνητρα που τα ενεργοποίησαν, καθώς και για τους στόχους τους οποίους επιδιώκουν. Το κοινό τους στοιχείο είναι ότι συνιστούν μια πολιτική απάντηση στο υπαρκτό πρόβλημα της περιορισμένης προσφοράς θέσεων εργασίας (και την εισοδηματική ανασφάλεια που δημιουργεί αυτή η κατάσταση), μια παρεμβατική πολιτική που θέλει να δράσει επανορθωτικά σε σχέση με την αποτυχία της αγοράς. Με βάση τα δεδομένα της διεθνούς εμπειρίας, είναι σαφές ότι τα αίτια

[60] Papadimitriou, D., όπ. π.

και η δομή της ανεργίας σε κάθε χώρα διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στον σχεδιασμό και τους στόχους του προγράμματος[61].

Ο σχεδιασμός του προγράμματος, πρέπει να βρίσκεται σε συνάρτηση με προκαθορισμένους **στόχους,** οι επίτευξη των οποίων θα καθορίσει και την βιωσιμότητα του προγράμματος. Επίσης η διαφάνεια και η λογοδοσία είναι καθπριστικό στοιχείο για την επιτυχία ενός τέτοιου προγράμματος. Όπως και σε κάθε καινούργιο κοινωνικό πρόγραμμα, είναι αναμενόμενο ότι η εφαρμογή του θα περιλαμβάνει και τη διαδικασία εξοικείωσης της κοινής γνώμης, καθώς ενδέχεται να προκύψουν αναπόφευκτες συγκρούσεις και επικρίσεις.

Βασικό στοιχείο, εκτός από τα **κριτήρια επιλογής** των φορέων υλοποίησης, είναι τα κριτήρια κατάταξης για την ένταξη των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα. Η ύπαρξη ενός τέτοιου συστήματος βαθμολόγησης είναι ζωτικής σημασίας για να διασφαλιστεί η διαφάνεια και να προληφθούν ενδεχόμενες επικρίσεις περί πελατειακών σχέσεων. Τα κριτήρια αυτά, παράλληλα με τα κριτήρια επιλογής των περιοχών και των δήμων που θα χρηματοδοτηθούν από το πρόγραμμα, πρέπει να έχουν δημοσιοποιηθεί και να βρίσκονται στη διάθεση κάθε ενδιαφερόμενου. Το ίδιο ισχύει και για την κατανομή των κονδυλίων του προγράμματος, δηλαδή το αν τα χρήματα κατανέμονται με βάση τον πληθυσμό των περιοχών που πληρούν τις προϋποθέσεις ή με βάση ένα καθιερωμένο κριτήριο για τη φτώχεια Ενώ τα κριτήρια για την ατομική συμμετοχή είναι ήδη διαμορφωμένα εντός των εν λόγω προγραμμάτων, είναι σημαντικό τα κριτήρια ένταξης να είναι ομοιόμορφα σε όλα τα προγράμματα. Αν η οικονομία δεν δείξει σημάδια ανάκαμψης στα ποσοστά απασχόλησης, κάτι το οποίο δυστυχώς είναι πολύ πιθανό τα επόμενα χρόνια, η κλιμάκωση του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να καταστεί αναγκαία.

Στην Ελλάδα μια παρόμοια πολιτική με αυτή του «εργοδότη έκτακτης προσφυγής» είναι τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας τα οποία εφαρμόστηκαν πρώτη φορά το 2011. Πριν από τα προγράμματα αυτά, ήταν διαδεδομένη η εφαρμογή των προγραμμάτων Stage. Βασικά χαρακτηριστικά αυτών των προγραμμάτων ήταν η απασχόληση στον δημόσιο τομέα με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, διάρκειας ενός ή δύο ετών. σε πολλές περιπτώσεις οι συμβάσεις αυτές ανανεώνονταν και οι ίδιοι εργαζόμενοι παρέμεναν για πολλά χρόνια στις ίδιες θέσεις καλύπτοντας πάγιες

[61] Αντωνοπούλου Ρ., Παπαδημητρίου Δ., Taun T., Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα, Μελέτη 15 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Δεκέμβριος 2001.

ανάγκες των υπηρεσιών, όπως οι μόνιμοι εργαζόμενοι, χωρίς όμως να έχουν τις ίδιες απολαβές και δικαιώματα. Τα προγράμματα Stage δεν παρείχαν ασφαλιστική κάλυψη, συνεπώς οι εργαζόμενοι για ένα μεγάλο διάστημα δεν συγκέντρωναν ένσημα και δεν είχαν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Τα προγράμματα αυτά λειτούργησαν ως «παραθυράκι» εισόδου εργαζομένων στον δημόσιο τομέα για πολλά χρόνια στην ελληνική κοινωνία. Σε αντίθεση με τα Stage τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας παρέχουν ασφαλιστικές εισφορές όμως είναι μικρότερης διάρκειας και με χαμηλότερο μισθό. Επίσης, την περίοδο που εφαρμόζονται στην Ελλάδα αλλα και με τους όρους που εφαρμόζονται δεν αφήνουν κανένα «παράθυρο» εισόδου προς μονιμοποίηση στον δημόσιο τομέα[62].

[62] Αντωνοπούλου Ρ., Παπαδημητρίου Δ., Taun T., όπ. π.

3.3 Τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα [63]

3.3.1 Γενικό πλαίσιο προγράμματος

Η πράξη «Δημιουργία θέσεων απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο μέσω προγραμμάτων κοινωφελούς χαρακτήρα», εντάσσεται στα Επιχειρησιακά Προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Τα προγράμματα αυτά με τις δράσεις τους υποστηρίζουν την προτεραιότητα 1β του άρθρου 3 του Κανονισμού (ΕΚ) 1081/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5ης Ιουλίου 2006 που συνίσταται στην τόνωση της πρόσβασης στην απασχόληση και της ένταξης στην αγορά εργασίας των αιτούντων εργασία και των ανενεργών ατόμων, στην πρόληψη της ανεργίας, ιδίως της μακροχρόνιας ανεργίας και της ανεργίας των νέων, στην ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής του γηράσκοντος εργατικού δυναμικού και της παράτασης του επαγγελματικού βίου, καθώς και στην αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας.

Συγκεκριμένα το πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, που αποτελεί τον άξονα προτεραιότητας 7, «διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση» στοχεύει στην ενίσχυση της απασχόλησης των νέων και των γυναικών μέσω ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, στην ενεργοποίηση των μακροχρόνια ανέργων και των ατόμων από ειδικές κοινωνικές ομάδες που απειλούνται περισσότερο από τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας μέσω της εφαρμογής ειδικά στοχευμένων δράσεων καθώς και στην βελτιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών απασχόλησης.

Αντικείμενο της πράξης είναι η δημιουργία θέσεων απασχόλησης στους Δικαιούχους φορείς, μέσω της πρόσληψης ατόμων για την υλοποίηση προγραμμάτων κοινωφελούς χαρακτήρα σε συνεργασία με συμπράττοντες φορείς, στον τομέα δραστηριοποίησής τους, με συγκεκριμένους όρους.

---

[63] «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού» http://www.epanad.gov.gr/ (πρόσβαση στις 18/5/2013)

«Κοινωφελής Εργασία (ΚΟΧ)» http://www.asep.gr/asep/site/home.csp (πρόσβαση στις 10/1/2013)

«Κοινωφελής Εργασία» http://www.inegsee.gr/kalwshlthate.html (πρόσβαση στις 10/1/2013)

3.3.2 Δικαιούχοι και συμπράττοντες φορείς, ο ρόλος και λειτουργία τους

Οι δικαιούχοι είναι φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα κυρίως σωματεία, ιδρύματα, εταιρείες αστικού δικαίου, συνδικαλιστικές οργανώσεις και επαγγελματικές ενώσεις. Για να αναλάβουν αυτό το έργο οφείλουν να πληρούν κάποιες προϋποθέσεις ,όπως να διαθέτουν αποδεδειγμένα νομική προσωπικότητα, στο καταστατικό τους θα πρέπει να προβλέπεται η υλοποίηση δραστηριοτήτων κοινωφελούς/ κοινωνικού χαρακτήρα, να λειτουργούν αποδεδειγμένα πριν από της υποβολή της υποψηφιότητάς τους στη σχετική πρόσκληση, να μην έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα, να είναι ασφαλιστικά και φορολογικά ενήμεροι και να διαθέτουν πραγματική έδρα και οργανωμένο χώρο εργασίας που να πληροί βασικές υλικοτεχνικές προδιαγραφές σύγχρονου περιβάλλοντος εργασίας κ.α.. Δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς του περιβάλλοντος, της κοινωνικής ένταξης, των κοινωνικών υπηρεσιών/ υγειονομικών υπηρεσιών, της καταπολέμησης των διακρίσεων, της αντιμετώπιση της φτώχειας και της στήριξης της εργασίας.

Οι συμπράττοντες είναι οι φορείς εκείνοι με τους οποίους οι δικαιούχοι συνάπτουν έγγραφο μνημόνιο συνεργασίας και είναι κυρίως ΟΤΑ α' και β' βαθμού και τα νομικά τους πρόσωπα, όπως και κάθε είδους νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου που αναπτύσσει νομίμως δραστηριότητες με σκοπό την υλοποίηση δράσεων κοινωφελούς χαρακτήρα. Οι προϋποθέσεις που θα πρέπει να πληρούν οι φορείς είναι να έχουν χαρτογραφήσει τις ανάγκες τους στο χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών, να έχουν την αρμοδιότητα παρέμβασης στο πεδίο που θα υλοποιηθεί το έργο, να έχουν διευθετήσει διαδικαστικά και θεσμικά ζητήματα για την λειτουργία τους, να έχουν εξασφαλίσει πόρους για την εκτέλεση του έργου πέραν του εργασιακού και του ασφαλιστικού κόστους, το οποίο θα καλύπτεται από το πρόγραμμα και να πιστοποιούν κάθε μήνα την περάτωση του αντίστοιχου τμήματος του έργου προς τον δικαιούχο φορέα όπως αυτό θα ορίζεται στο μνημόνιο συνεργασίας.

Το μνημόνιο συνεργασίας που υπογράφεται ανάμεσα σους συμπράττοντες και δικαιούχους φορείς αναφέρεται στην περιγραφή του προγράμματος κοινωφελούς χαρακτήρα με λογική επιχειρησιακού σχεδίου, στην χωροθέτηση και την σκοπιμότητα-στόχοι προγράμματος, σε χρονοδιαγράμματα, δικαιώματα και υποχρεώσεις, αναμενόμενα αποτελέσματα και στην εκτίμηση των δαπανών αναλυτικά, όπως ορίζονται στον προϋπολογισμό της εφαρμογής του προγράμματος.

Ο Τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η σχέση εργασίας μεταξύ Δικαιούχου και συμπράττοντα φορέα αποτελεί το φαινόμενο του δανεισμού εργαζομένων. οι Δικαιούχοι φορείς προσλαμβάνουν προσωπικό με σκοπό να το παραχωρήσουν στον συμπράττοντα φορέα για να το απασχολήσει. Έτσι οι δικαιούχοι φορείς λειτουργούν ως εταιρείες προσωρινής απασχόλησης και οι συμπράττοντες φορείς ως επιχειρήσεις που λειτουργούν με επινοικιαζόμενο προσωπικό.

Ο δανεισμός εργαζομένων είναι το φαινόμενο δανεισμού προσωπικού ως σύμβαση προμήθειας εργασίας. Υπάρχουν δύο μορφές με τις οποίες συναντάται, ο συμπτωματικό δανεισμός και ο κατ' επιχείρηση δανεισμός. Στο καθεστώς αυτό εργασίας υπάρχουν τρία συμβαλλόμενα μέρη, δύο εργοδότες και ένας εργαζόμενος.
Η πρώτη περίπτωση αποτελεί τον παραδοσιακό δανεισμό ο οποίος συμβαίνει κυρίως μεταξύ επιχειρήσεων του ίδιου ομίλου για λόγους αλληλεγγύης, με σκοπό την κάλυψη επιπλέον αναγκών στη δανειζόμενη επιχείρηση για κάποιο διάστημα. Στη δεύτερη περίπτωση στήνονται ολόκληρες εταιρίες με επιχειρησιακό σκοπό και κέρδος που προσλαμβάνουν προσωπικό και το παραχωρούν σε άλλη επιχείρηση έχοντας κάποιο οικονομικό όφελος. Με τον νόμο 4093/2012 οι προϋποθέσεις για την σύσταση τέτοιων επιχειρήσεων έγιναν πολύ πιο ελαστικές. Αποτέλεσμα αυτής της ευέλικτης μορφής απασχόλησης είναι να υπάρχουν εργαζόμενοι πολλαπλών ταχυτήτων μέσα στην ίδια επιχείρηση και καταστρατηγούνται τα εργασιακά δικαιώματα.

Σύμφωνα με την Ελληνική νομολογία ο αρχικός εργοδότης κρατάει την εργοδοτική ιδιότητα απέναντι στο μισθωτό αναλαμβάνοντας και την ευθύνη μισθοδοσίας του. Ο δανειζόμενος εργοδότης έχει παράλληλη εργοδοτική ιδιότητα και υποχρεώσεις σχετικά με τα μέτρα υγιεινής και ασφάλειας στο χώρο εργασίας, όπως και να καταβάλλει οποιαδήποτε αμοιβή για την παροχή επιπλέον ωρών εργασίας. Ειδικότερη έκφραση του δανεισμού συνιστούν οι εργολαβίες Συνέπεια των ευέλικτων αυτών πρακτικών είναι οι δανεισμένοι εργαζόμενοι να αμείβονται χαμηλότερα από το υπόλοιπο προσωπικό της επιχείρησης καθώς και η εκτεταμένη χρήση του δανεισμού ως υποκατάσταση της κανονικής απασχόλησης. Επίσης χαρακτηρίζονται από προσωρινότητα, γίνεται κατάτμηση της εργοδοτικής ιδιότητας το οποίο υπηρετεί σκοπιμότητες μείωσης του κόστους εργασίας.[64]

[64] Λεβέντης Γ., Δανεισμός εργαζομένων, Επιθεώρηση Εργατικού δικαίου , Τόμος 60, Τεύχη 21-22, σελ 1119-1126 & Κουζής Γ, «Ευελιξία της απασχόλησης και ποιότητα της εργασίας» στο:

3.3.3 Κριτήρια επιλογής

Η διαδικασία επιλογής των ωφελουμένων γίνεται βάσει κριτηρίων μοριοδότησης. Τα κριτήρια είναι η κατάσταση του ανέργου, συγκεκριμένα ο χρόνος παραμονής στην ανεργία, αν είναι μακροχρόνια ή βραχυχρόνια άνεργος, το κριτήριο της ηλικίας, νέος άνεργος έως 30 ετών, αν ανήκει στην κατηγορία των αγροτών, η οικογενειακή κατάσταση, το οικογενειακό εισόδημα, η κατάσταση της υγείας, αν υπάρχει κάποιας μορφή αναπηρία και το κριτήριο της εντοπιότητας. Σύμφωνα με αυτά οι αιτούντες στο πρόγραμμα συγκεντρώνουν μια βαθμολογία και βάσει αυτής επιλέγονται οι τελικοί επιτυχόντες/ προσληπτέοι. Το σύστημα επιλογής βασίζεται στην μοριοδότηση των παραπάνω κριτηρίων, στον καθορισμό των απαραίτητων δικαιολογητικών που πρέπει να υποβληθούν από τους αιτούμενους, στον ορισμό μηχανισμού ελέγχου των δικαιολογητικών αυτών και στην βαθμολόγηση, κατάταξη και τοποθέτηση των υποψηφίων σε αντίστοιχες θέσεις με τη χρήση μηχανογραφικού λογισμικού.

Εξετάζοντας τα κριτήρια μπορούμε να πούμε ότι είναι κατά βάσει κοινωνικά καθώς δίνουν προτεραιότητα σε κοινωνικά ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού, που συγκεντρώνουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Όπως παρατηρείται στον ΠΙΝΑΚΑ 1 η ηλικία και ο χρόνος ανεργίας είναι σημαντικοί παράγοντες για την συμμετοχή στο πρόγραμμα. Οι νέοι άνεργοι ηλικίας έως 30 ετών που αναζητούν εργασία και οι μακροχρόνια άνεργοι μοριοδοτούνται περισσότερο από τους βραχυχρόνια ανέργους και τους άνεργους άνω των 30 ετών. Έτσι αντιλαμβανόμαστε ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα έχει ως βασική του προτεραιότητα την προώθηση στην απασχόληση νέων μακροχρόνια ανέργων έναντι των άλλων ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού και εκείνων που μπορεί να συγκεντρώνουν λιγότερους από 12 μήνες ανεργίας. Επιπλέον, οι αγρότες συγκεντρώνουν κάτι λιγότερο από τα μισά μόρια από εκείνα των νέων ανέργων συνεπώς διακρίνουμε την σαφή κατεύθυνση των προγραμμάτων να επικεντρωθούν στην ηλικιακή ομάδα των νέων έως 30 ετών. Επόμενο κριτήριο είναι η οικογενειακή κατάσταση, όπου περισσότερα μόρια συγκεντρώνει κάποιος που προέρχεται από μονογονεική οικογένεια έναντι κάποιου που είναι έγγαμος και είναι και οι δύο σύζυγοι άνεργοι. Το τρίτο κριτήριο είναι το οικογενειακό εισόδημα, όσο χαμηλότερο τόσο περισσότερα μόρια. Το τέταρτο κριτήριο είναι σχετικό με την κατάσταση υγείας των αιτούντων και συγκεκριμένα

Καραμεσίνη Μ., Κουζής Γ (επιμ) *Πολιτική Απασχόλησης- Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής,* Αθήνα (Gutenberg) 2005.

πρόκειται για ΑμεΑ, όπου με βάσει το ποσοστό αναπηρίας μοριοδοτούνται ή όχι οι ενδιαφερόμενοι. Το τελευταίο κριτήριο είναι αυτό της εντοποιότητας που δίνει αρκετά μόρια όσα και ένα χαμηλό οικογενειακό εισόδημα κάτω των 6.900,00 ευρώ ή όσα συλλέγει ένας αγρότης με εισόδημα έως και 10.500,00 ευρώ.

Από τα κριτήρια και τα μόρια που δίνει το κάθε ένα από αυτά στους αιτούντες στο πρόγραμμα γίνεται εμφανής η προτεραιότητα που δίνεται στους νέους ανέργους, τους μακροχρόνια ανέργους και στους έχοντες χαμηλό οικογενειακό εισόδημα. Συγκριτικά, περισσότερα μόρια συγκεντρώνει το κριτήριο της πολυτεκνίας αλλά και της μονογονεικής οικογένειας από το κριτήριο της αναπηρίας. Βέβαια τα άτομα με αναπηρία πιθανόν να συγκεντρώνουν και άλλα μόρια από άλλα κριτήρια γιατί μπορεί παράλληλα να είναι και νέοι και μακροχρόνια άνεργοι οπότε ανεβαίνουν ψηλά στην σειρά κατάταξης. Από την άλλη οι αγρότες έχουν προνόμιο έναντι των άλλων ομάδων καθώς πριμοδοτούνται ενώ σίγουρα έχουν κάποιο εισόδημα με το οποίο θα μπορούσαν να επιβιώσουν. Έτσι παρά το γεγονός ότι δεν είναι άνεργοι επί της ουσίας στοιχειοθετούν δικαίωμα συμμετοχής στο πρόγραμμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Πίνακας βαθμολογημένων κριτηρίων για επιλογή ωφελουμένων

ΚΡΙΤΗΡΙΟ	ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ	ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΣΗ
1. Κατάσταση ανέργου	Μακροχρόνια άνεργος (>12 μηνών)	20
	Νέος άνεργος έως και 30 ετών που αναζητά εργασία	25
	Βραχυχρόνια άνεργος που δεν λαμβάνει επίδομα ανεργίας	15
	Αγρότης (ασφαλισμένος στον ΟΓΑ που δεν διαθέτει ή δεν δικαιούται δελτίο ανεργίας και έχει ατομικό εισόδημα έως και 10.500,00 € το οικονομικό έτος 2010)	10
2. Οικογενειακή κατάσταση	Μονογονεϊκή Οικογένεια	15
	Έγγαμος/-η και οι δύο σύζυγοι άνεργοι	8
	Με προστατευόμενα Μέλη	5 (για κάθε προστατευόμενο μέλος)
3. Οικογενειακό εισόδημα	από 0,00 € έως και 6.900,00 €	15
	από 6.900,01 € έως και 12.000,00 €	10
	από 12.000,01 € έως και 16.000,00 €	8
	από 16.000,01 € έως και 22.000,00 €	6
	από 22.000,01 € και άνω	0
4. Κατάσταση υγείας	ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας 35% - 50%	6
	ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας 50% και άνω	8
5. Εντοπιότητα	Μόνιμος Κάτοικος περιφερειακής ενότητας του νομού στον οποίο υλοποιείται το πρόγραμμα ή (προκειμένου για πρόγραμμα στην Περιφέρεια Αττικής) του περιφερειακού τομέα στον οποίο υλοποιείται το πρόγραμμα	10

Πηγή: www.epanad.gov.gr

3.3.4 Έκταση προγράμματος- Αμοιβή

Πιο συγκεκριμένα από το πρόγραμμα θα ωφεληθούν 55.000 άνεργα άτομα σε όλη τη χώρα, σε 13 περιφέρειες και το σύνολο των νομών της κάθε περιφέρειας. Ο προϋπολογισμός του έργου υπολογίζεται στα 280.000.000 ευρώ και αναφορικά με τους όρους απασχόλησης, σύμφωνα με το άρθρο 89 του Ν.3996/2011, η αμοιβή των προσώπων που απασχολούνται σε προγράμματα κοινωφελούς εργασίας δικαιούχων φορέων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, οι οποίοι θα χρηματοδοτούνται από προγράμματα του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξης Ανθρωπίνου Δυναμικού» (ΕΠΑΝΑΔ), ανεξαρτήτως ειδικότητας και επαγγελματικής εξειδίκευσής τους, ορίζεται σε 25 ευρώ ημερησίως και όχι μεγαλύτερη από 625 ευρώ μηνιαίως, κατά παρέκκλιση των νόμιμων αμοιβών που προβλέπονται από την Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας και τις οικείες συλλογικές συμβάσεις.

Οι ασφαλιστικές εισφορές (εργοδότη και εργαζόμενου) των μισθωτών, στο σύνολό τους θα καλυφθούν από ειδικό Πρόγραμμα Απασχόλησης του ΟΑΕΔ, που θα καταρτισθεί με απόφαση της Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης μετά από πρόταση του Διοικητικού Συμβουλίου του ΟΑΕΔ, σύμφωνα με το άρθρο 18 του Ν.3833/2010 (ΦΕΚ 40/Α/15-3-2010) και του Ν.2956/2001 (ΦΕΚ Α’ 258). Η διάρκεια απασχόλησης οριοθετείται στους 5 μήνες το μέγιστο ανά άτομο.

Τα προγράμματα κοινωφελούς χαρακτήρα έχουν τοπικό χαρακτήρα. Δεν μπορούν να αφορούν σε πάγιες και διαρκείς ανάγκες στο πεδίο που θα υλοποιηθεί το έργο. Πέρα, όμως, από την αρχική έγκριση των θέσεων και την τήρηση των παρουσιολογίων των ωφελουμένων από το πρόγραμμα δεν υπάρχει κάποιος επιπλέον έλεγχος που να διαπιστώνει την πραγματική φύση των εργασιών που επιτελεί ο κάθε εργαζόμενος. Οι τελικοί αποδέκτες κοινωνικών υπηρεσιών δεν θα πρέπει να ωφελούνται ταυτόχρονα από άλλη συγχρηματοδοτούμενη δράση του ΕΚΤ. Η χρηματοδότηση όσον αφορά στις πληρωμές των δικαιούχων αποτελεί εξ ολοκλήρου δημόσια δαπάνη και προέρχεται από κοινοτικούς και εθνικούς πόρους.

3.3.5 Αξιολόγηση των αιτήσεων χρηματοδότησης του προγράμματος

Η αξιολόγηση θα γίνει βάσει εγκεκριμένων από την Επιτροπή Παρακολούθησης του οικείου Επιχειρησιακού Προγράμματος κριτηρίων. Τα κριτήρια αξιολόγησης καθώς και οι ακριβείς όροι της διαδικασίας, τα συγκεκριμένα δικαιολογητικά και όλες οι τεχνικές λεπτομέρειες υποβολής περιγράφονται με ακρίβεια στις σχετικές προσκλήσεις Διαχειριστικών Αρχών/ ΕΦΔ. Η Αξιολόγηση των προτάσεων από την

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π., διενεργείται με βάση τα γενικά κριτήρια που εγκρίθηκαν από την Επιτροπή Παρακολούθησης και εξειδικεύονται στην πρόσκληση σχετικά με την: (i) πληρότητα και σαφήνεια της πρότασης, (ii) τήρηση εθνικών και κοινοτικών κανόνων, (iii) σκοπιμότητα της πράξης και (iv) ωριμότητα της πράξης.

Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες και επαφές (τηλεφωνικές και εγγράφως) με την ειδική διαχειριστική αρχή του Υπουργείου, δεν ευοδώθηκε η προσπάθεια συλλογής ποσοτικών στοιχείων σχετικά με τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας σε πανελλαδικό επίπεδο, η προσπάθεια δεν ευοδώθηκε. Ωστόσο, από τα τεύχη προκηρύξεων για την περιφέρεια Αττικής που μπόρεσα να συγκεντρώσω δεδομένων των χρονικών περιορισμών της εργασίας μου προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Ο αριθμός των φορέων ανά τύπο δικαιούχου και αριθμός των ωφελουμένων

Τύπος Δικαιούχου Φορέα	**Αριθμός φορέων**	**Αριθμός Ωφελουμένων**
Ιδρύματα	-	-
Εταιρίες Αστικού Δικαίου	8	867
Συνδικαλιστικές Οργανώσεις Εργαζομένων	1	1.953
Συνδικαλιστικές Οργανώσεις Εργοδοτών	1	25
Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	6	976
Εθελοντικές Οργανώσεις	2	373
Σωματεία-Κοινωνικοί Σύλλογοι	2	76
Εκκλησιαστικές Οργανώσεις	1	35

N=4307.

Πηγή: Αρχεία ΕΠΑΝΑΔ, για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας.

Από τον παραπάνω ΠΙΝΑΚΑ 3 μπορούμε να δούμε τους τύπους των δικαιούχων φορέων που ενεπλάκησαν στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας. Σημαντική φαίνεται να είναι η παρουσία των εταιρειών αστικού δικαίου και των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που παρά το γεγονός ότι είναι λίγες σε αριθμό προσέλαβαν μεγάλο αριθμό ωφελουμένων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Αριθμός ωφελουμένων ανά συμπράττοντα φορέα

Τύπος συμπράττοντα φορέα	**Αριθμός Ωφελουμένων**
Τ.Α.	2.548
Περιφέρειες	1.131
Άλλοι Δημόσιοι Φορείς	165
Μητροπόλεις	56
Ιδρύματα Φροντίδας-Πρόνοιας	131
Κοινωφελείς Επιχειρήσεις-Μ.Κ.Ο.-Σωματεία	266

N=4307.

Πηγή: Αρχεία ΕΠΑΝΑΔ, για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας

Με βάση τα στοιχεία του ΠΙΝΑΚΑ 4 διαπιστώνουμε ότι ο μεγαλύτερος βαθμός ωφελουμένων από τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας απορροφήθηκε στην Τοπική αυτοδιοίκηση και στις Περιφέρεις. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το πρόγραμμα αυτό χρησιμοποιήθηκε ως έμμεσος δρόμος για την δημιουργία θέσεων στο δημόσιο καθώς σύμφωνα με τους όρους του μνημονίου το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρα πρέπει να περιοριστεί και για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να μειωθούν οι θέσεις απασχόλησης του δημοσίου. Έτσι με την πρακτική του δανεισμού οι άνεργοι προσλαμβάνονται από τους δικαιούχους φορείς που είναι ιδιωτικού δικαίου και προσφέρονται για εργασία στους συμπράττοντες φορείς οι οποίοι στην πλειονότητα τους είναι δήμοι και περιφέρειες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Χαρακτηριστικά Αιτούντων και Αριθμός ανά κατηγορία

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ	**ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ Ν.ΑΤΤΙΚΗΣ**	**%**
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΝΕΡΓΟΥ		
Μακροχρόνια Άνεργος(>12 μηνών)	1.374	30
Νέος Άνεργος έως 30 Ετών	1.662	35
Βραχ/νια Άνεργος Χωρίς επίδομα Ανεργίας	1.070	23
Αγρότης	-	-
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
Μονογονεική Οικογένεια	41	1
Έγγαμος με Σύζυγο Άνεργο	370	8
Προστατευόμενα Μέλη	1191	25
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ		
0,00 € -6.900,00 €	2296	48
6.900,01€ -12.000,00 €	857	18
12.000,01€ -16.000,00 €	362	8
16.000,01 €-22.000,00 €	248	5
22.000,01 € και Άνω	2	0,04
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΥΓΕΙΑΣ		
Αναπηρία 35% -50%	28	0,6
Αναπηρία 50% και Άνω	102	2
ΕΝΤΟΠΙΟΤΗΤΑ	3124	66

N=4.738

Πηγή: Αρχεία ΕΠΑΝΑΔ, για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας

Με βάση τα στοιχεία του ΠΙΝΑΚΑ 5 μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το χαρακτηριστικό που εμφανίζει η πλειονότητα των αιτούντων(48%) είναι το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα (0,00 € -6.900,00 €). Επίσης ένα σημαντικό ποσοστό αιτούντων ανήκουν στην κατηγορία των νέων ανέργων κάτω των 30 χρονών (35%),Στη συνέχεια ακολουθεί η κατηγορία των μακροχρόνια ανέργων με ποσοστό 30%.[65]

[65] Η διασταύρωση και ο συνδυασμός των κριτηρίων ώστε να δούμε ποιος αριθμός αιτούντων συγκέντρωνε περισσότερα από ένα χαρακτηριστικά/ κριτήρια δεν ήταν εφικτή καθώς για την έρευνα δεν έγινε χρήση προγράμματος στατιστικής καθώς η μορφή του υλικού που συγκεντρώθηκε δεν ήταν επεξεργασμένη και δεν υπήρχε χρόνος να δημιουργηθεί εκ νέου αρχείο SPSS.

Συγκεντρωτικά ο συνολικός αριθμός προσληπτέων στον Ν. Αττικής δηλαδή στους τομείς Ανατολικής Αττικής, Δυτικής Αττικής, Νήσων, στον Νότιο τομέα, τον Κεντρικό τομέα, τον Βόρειο τομέα και τον Δυτικό τομέα εκτός του Πειραιά ανέρχεται στους 752, τον Ιούλιο 2011.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Ποιοτική αξιολόγηση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας

4.1 Εισαγωγή

Για τις ανάγκες της ποιοτικής έρευνας κρίθηκε απαραίτητη η διεξαγωγή συνεντεύξεων σε βάθος με πληροφορητές- κλειδιά που ενεπλάκησαν στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας. Έτσι έγινε η επιλογή 10 ατόμων από διάφορες θέσεις και με διαφορετικούς ρόλους στην πραγματοποίηση του προγράμματος. Πιο συγκεκριμένα, επιλέχθηκε να γίνουν συνεντεύξεις με ωφελούμενους από το πρόγραμμα (άνεργοι που εργάστηκαν μέσω του προγράμματος για 5 μήνες), στελέχη δικαιούχων φορέων (Ινστιτούτα, ΜΚΟ που ήταν οι άμεσοι εργοδότες,) και στελέχη συμπραττόντων φορέων (ΟΤΑ, Πολυιατρεία, γηροκομεία που ήταν οι έμμεσοι εργοδότες). Περιορισμός στην επιλογή του δείγματος από την ομάδα των ωφελουμένων ήταν να έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς το 5μηνο, συνεπώς αποκλείονταν όσοι αποχώρησαν πριν το πέρας της σύμβασης οικειοθελώς ή για λόγους κακής συνεργασίας με τους φορείς

Η επιλογή του δείγματος έγινε κατεξοχήν στην περιοχή της Αττικής για λόγους που συνδέονται με τις οικονομικές δυνατότητες της έρευνας αλλά και επειδή αποδείχτηκαν επαρκή για την ανάλυση και την διεξαγωγή συμπερασμάτων τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τους συγκεκριμένους πληροφορητές κλειδιά καθώς το πρόγραμμα εφαρμόστηκε με συγκεκριμένες προϋποθέσεις και σαφείς οδηγίες από την διαχειριστική αρχή του Υπουργείου Εργασίας πανελλαδικά. Κατά κάποιον τρόπο χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος δειγματοληψία χιονοστιβάδας[66] καθώς αρχικά επιλεγόταν ο φορέας στον οποίο θα γίνει η συνέντευξη, ερχόμασταν σε επαφή με ένα στέλεχος αυτού του φορέα και έπειτα του ζητούσαμε να μας παραπέμψει σε άλλα άτομα που ενεπλάκησαν στο πρόγραμμα και που πιστεύει ότι θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην έρευνα.

Αναφορικά με τον ρόλο τους στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας οι πληροφορητές- κλειδιά ήταν:

Δύο ωφελούμενες κοινωνικοί λειτουργοί

Μια εκπρόσωπος της Περιφέρειας Αττικής

Δύο υπεύθυνοι υλοποίησης προγράμματος δικαιούχων φορέων (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, ΜΚΟ)

Ένας αντιδήμαρχος κοινωνικής πρόνοιας

Ένας ειδικός συνεργάτης δήμου, υπεύθυνος κοινωνικής πολιτικής

[66] Robson C., «Η έρευνα του πραγματικού κόσμου», Αθήνα (GUTENBERG) 2007, σελ. 315.

Δύο ωφελούμενοι κοινωνικοί επιστήμονες

Μια εκπρόσωπος αναπτυξιακής εταιρείας Δήμου

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των πληροφορητών- κλειδιά είναι: 4 άνδρες 6 γυναίκες, τα οκτώ άτομα είναι ηλικίας 27-35 και τα δύο 40-60 (εργαζόμενοι των φορέων που ήρθαμε σε επαφή, σε ανώτερες θέσεις). Το μορφωτικό επίπεδο είναι υψηλό καθώς όλοι ήταν απόφοιτοι πανεπιστημιακών και τεχνολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Α.Ε.Ι.- Τ.Ε.Ι.) και κάποιοι από αυτούς ήταν κάτοχοι και μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών.

Το σύνολο των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε κατά το διάστημα Μάιος-Αύγουστος 2013. Όλες οι συνεντεύξεις έγιναν έπειτα από τηλεφωνική επικοινωνία κατά την οποία ο πληροφορητής-κλειδί ενημερωνόταν για το στόχο της έρευνας και τους λόγους για τους οποίους επιλέχθηκε για τη συνέντευξη. Επίσης, οι πληροφορητές-κλειδιά ενημερώνονταν για την επιλογή χρήσης μαγνητοφώνου από τον συνεντευκτή και δεν εξέφρασε κανένας αντίρρηση για τη χρήση του, όπως και για τη δυνατότητά τους να επιλέξουν το χώρο και το χρόνο της συνέντευξης έτσι ώστε να μπορούν να διαθέσουν περίπου τρία τέταρτα της ώρας για τη διεξαγωγή της. Έτσι, κάποιες συνεντεύξεις έγιναν στο χώρο εργασίας του πληροφορητή-κλειδί, άλλες σε δημόσιο χώρο (καφέ) και άλλες στον ιδιωτικό χώρο του πληροφορητή (οικεία).

Για το περιεχόμενο της συνέντευξης, δημιουργήθηκε ειδικός οδηγός συνέντευξης ο οποίος περιλαμβάνει τους παρακάτω άξονες ερωτημάτων (το πλήρες κείμενο του οδηγού συνέντευξης παρατίθεται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ): **ο πρώτος άξονας** αναφέρεται στην γενική εικόνα για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί από τους εμπλεκόμενους μετά την λήξη του 5μηνου, ανάλογα με την θέση τους και το έργο που ανέλαβε ο κάθε φορέας απασχόλησης. **Ο δεύτερος άξονας** αναφέρεται σε θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά του προγράμματος καθώς και στα προβλήματα που παρατηρήθηκαν στον σχεδιασμό ή προέκυψαν κατά την εφαρμογή του. **Ο τρίτος άξονας** αναφέρεται στον ίδιο τον σχεδιασμό του προγράμματος, δίνοντας έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, αναζητώντας τον ρόλο που αυτά διαδραμάτισαν κατά την εφαρμογή του. **Ο τέταρτος άξονας** αναφέρεται στα κίνητρα που οδήγησαν στην εμπλοκή στο πρόγραμμα και στις προσδοκίες που αναπτύχθηκαν από τους εμπλεκόμενους (φορείς και ωφελούμενους). **Ο πέμπτος άξονας** αναφέρεται στην επίδραση του προγράμματος στην απασχόληση και την ανεργία. **Ο έκτος άξονας** αφορά κυρίως στους ωφελούμενους από το

πρόγραμμα καλώντας τους να απαντήσουν σε πιο εξειδικευμένα ερωτήματα σχετικά με την εργασιακή τους κατάσταση πριν και μετά το πέρας του προγράμματος, καθώς και να πουν λίγα λόγια για την επιλογή του φορέα απασχόλησης και τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι ωφελήθηκαν από την συμμετοχή τους αυτή.

Αρχικά, οι πληροφορητές-κλειδιά κλήθηκαν να εκφράσουν τη γενική τους εκτίμηση για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας από την εμπειρία τους και από τις ευρύτερες γνώσεις που είχαν πάνω στην πρακτική αυτή. Στη συνέχεια, η συζήτηση επικεντρώθηκε σε κάποια βασικά χαρακτηριστικά του προγράμματος για τα οποία, από την μελέτη της βιβλιογραφίας, παρατηρείται ότι υπάρχει ένας προβληματισμός. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η σύμβαση εργασίας, οι αμοιβές, η χρονική διάρκεια του προγράμματος, τα κριτήρια επιλογής των ωφελουμένων και τι επιπτώσεις έχουν αυτές οι παράμετροι στην ανεργία και την απασχόληση

Βασικός στόχος των συζητήσεων που έλαβαν χώρα και όλων των ερωτημάτων που τέθηκαν στους πληροφορητές-κλειδιά ήταν να μοιραστούν μαζί μας την εμπειρία τους από το εγχείρημα τους αυτό και να μας μεταφέρουν τις εντυπώσεις τους ως άμεσα εμπλεκόμενοι στο πρόγραμμα. Μέσα από τις πολύτιμες πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν καθίσταται δυνατή μια πρώτη αξιολόγηση των κοινωνικών και πολιτικών επιδράσεων των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας μιας και είναι μια ενεργητική πρακτική καινοτόμα για την ελληνική πολιτική απασχόλησης και η αξιολογήσεις στην βιβλιογραφία είναι περιορισμένες.

Αρχικός στόχος ήταν οι συνεντεύξεις να ακολουθούν τους κανόνες της Grounded Theory όπως εκφράστηκε από τους Strauss και Corbin[67]. Πρόκειται για μια «γενικευμένη μεθοδολογία για την ανάπτυξη θεωρίας, η οποία βασίζεται σε δεδομένα τα οποία έχουν συλλεχθεί και αναλυθεί με συστηματικό τρόπο», δεν προβήκαμε σε μεγαλύτερο αριθμό συνεντεύξεων[68]. Αναλυτικότερα, η μεθοδολογία της θεμελιωμένης θεωρίας ορίζεται ως «μια επαγωγική μεθοδολογία δημιουργίας θεωρίας που δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να αναπτύξει μια θεωρητική περιγραφή των γενικευμένων χαρακτηριστικών κάποιου ζητήματος ενώ ταυτόχρονα θεμελιώνει την περιγραφή αυτή σε εμπειρικές παρατηρήσεις και δεδομένα». Η σημαντικότερη διαφορά της θεμελιωμένης θεωρίας από άλλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις είναι η συνεχής διάδραση μεταξύ των σταδίων της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Ο

[67] Strauss, A., & Corbin, J. 1998. Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage

[68] Κυριαζή Νότα, «Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών», Αθήνα: (Ελληνικά Γράμματα) 1999.σελ. 274-275.

ερευνητής ξεκινάει κάποια μελέτη χωρίς να έχει προδικάσει ποιά ακριβώς είναι τα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία διαμορφώνει και ανασκευάζει μετά από κάθε κύκλο συλλογής και ανάλυσης δεδομένων ακολουθώντας μια επαναληπτική διαδικασία. Σκοπός του ερευνητή είναι η αναζήτηση επαναλαμβανόμενων προτύπων τα οποία αποτελούν αξιόπιστες ενδείξεις που μπορούν να υποστηρίξουν ένα θεωρητικό ισχυρισμό[69]. Ωστόσο οι καθυστερήσεις που προέκυψαν κατά την αναζήτηση πληροφορητών- κλειδιά ανέτρεψαν αυτόν τον προγραμματισμό καθώς βασικός κανόνας για την εφαρμογή της Grounded Theory είναι η ανάλυση κάθε μιας συνέντευξης ξεχωριστά, πριν από τη λήψη της επόμενης, όμως λόγω στενών χρονικών περιθωρίων αυτό δεν ήταν εφικτό. Τελικά οι συνεντεύξεις έγιναν με την μέθοδο της χιονοστιβάδας και το περιεχόμενό τους αναλύθηκε με την ολοκλήρωση όλων των συνεντεύξεων και τη συλλογή όλων των δεδομένων. Ως εκ τούτου τα αποτελέσματα μόνο ως ενδεικτικά μπορούν να εκληφθούν και δεν εξασφαλίζεται η θεωρητική τους γενίκευση. Κατά συνέπεια διεξήχθησαν δέκα συνεντεύξεις σε βάθος και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν κρίθηκαν ικανοποιητικά καθώς οι απόψεις των πληροφορητών κλειδιά ταυτίζονταν και υπήρχε συνεχείς επανάληψη των ίδιων δεδομένων.

Για τις ανάγκες της ανάλυσης, σε κάποια σημεία θα κάνουμε κωδικοποίηση των πληροφορητών- κλειδιά με βάση τον ρόλο τους στο πρόγραμμα. Έτσι, ως πληροφορητής τύπου Σ, θα αναφέρεται ο πληροφορητής εκείνος που είναι εκπρόσωπος συμπράττοντα φορέα, ως πληροφορητής τύπου Δ, οι εκπρόσωποι των δικαιούχων φορέων και ως πληροφορητής τύπου Ω, οι εκπρόσωποι των ωφελουμένων από το πρόγραμμα.

4.2 Οι κοινωνικές και πολιτικές επιδράσεις των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας

4.2.1 Γενική εικόνα για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας

Η αρχική εικόνα για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας κατά γενική ομολογία ήταν καλή. Μέσα στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια το πρόγραμμα αυτό έγινε αποδεκτό από την κοινή γνώμη ως μια λύση στο πρόβλημα της ανεργίας και ως κάτι θετικό μέσα στο κλίμα των μαζικών

[69] Καλλινικάκη Θ., «Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας», Αθήνα (ΤΟΠΟΣ) 2010, σελ. 87-94.

απολύσεων και περικοπών. Έτσι με μεγάλες προσδοκίες υπήρξε μεγάλη συμμετοχή στο πρόγραμμα αυτό και από φορείς και από ανέργους που αποζητούσαν να δώσουν λύση στο πρόβλημα της ανεργίας τους. Το πρόγραμμα αυτό είναι κάτι το καινούριο για τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας και έτσι υπήρξε ένας ενθουσιασμός αλλά και πολλές επιφυλάξεις για τα αποτελέσματα που θα προέκυπταν. Χαρακτηριστικά οι πληροφορητές κλειδιά αναφέρονταν στο πρόγραμμα χαρακτηρίζοντάς το ως φωτοβολίδα, ένεση, πυροτέχνημα, πιλοτικό πρόγραμμα θέλοντας να εκφράσουν την επίγνωσή τους ότι ένα πρόγραμμα διάρκειας μόλις 5 μηνών δεν είναι σίγουρο αν αποτελεί λύση στο διογκωμένο πρόβλημα της ανεργίας. Χαρακτηριστικά ένας πληροφορητής τύπου Σ, αναφέρει: «*Δυστυχώς με τις τελευταίες εξελίξεις και την απαγόρευση των προσλήψεων στο δημόσιο και την καθυστέρηση της τοπικής αυτοδιοίκησης να προσαρμοστεί στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας, άρα έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού κοινωνικών επιστημών οδήγησε στην ανάγκη να βρεθούν άλλοι τρόποι, άλλοι δρόμοι να καλυφθούν οι ανάγκες σε ανθρώπους που έχουν αυτές τις ειδικές γνώσεις. Ένας από τους δρόμους που μας οδήγησε να βρούμε προσωπικό και να καλύψουμε στοιχειώδεις ανάγκες εφαρμογής κοινωνικών δραστηριοτήτων και κοινωνικής πολιτικής ήταν αυτός, ο δρόμος των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας».* Μια άλλη άποψη πληροφορητή τύπου Σ, που κάνει εμφανή την επίγνωση της αδυναμίας ενός τέτοιου μέτρου να προσφέρει λύση είναι: *«Για την κοινωνική πολιτική είναι πυροτεχνήματα αυτά τα προγράμματα. Δεν μπορούν να ξεκινάν έργα που μετά να μην μπορούν να τα συνεχίσουν οι φορείς που τα αναλαμβάνουν».* Όπως επίσης και η θέση ενός εκπροσώπου δικαιούχου φορέα: «*Τα προγράμματα αυτά είναι ενέσεις, τις οποίες όμως δεν μπορούμε να τις αρνηθούμε στην κατάσταση που είναι σήμερα ο κόσμος με την ανεργία».* Ένας ωφελούμενος του προγράμματος αναφέρει: *«Η γενική μου άποψη ήταν θετική γιατί κατ' αρχήν αποσκοπούσε κάποιοι άνθρωποι να αποκτήσουν επαγγελματική εμπειρία, υποτίθεται τουλάχιστον. Και ταυτόχρονα να αποκτήσει και η κοινωνία κάποια οφέλη εφόσον αυτά τα άτομα θα απασχολούνταν σε κοινωφελείς σκοπούς, πχ κοινωνικές υπηρεσίες και προστασία του περιβάλλοντος. Σίγουρα από αυτή την άποψη κάτι μπορεί να κερδίσει κάποιος».*

Τα έργα που υλοποιήθηκαν μέσω του προγράμματος είναι πολλά και σε ποικίλους τομείς. Από τους πληροφορητές κλειδιά αντλήσαμε πληροφορίες κυρίως για θέματα ανακύκλωσης και κοινωνικών υπηρεσιών. Η επιλογή των έργων που ανέλαβε ο κάθε φορέας έγινε σε συνεννόηση του συμπράττοντα φορέα με τον δικαιούχο. Οι συμπράττοντες έκαναν προτάσεις για το τι ακριβώς έχουν ανάγκη και

αναλόγως οι δικαιούχοι φορείς επέλεγαν τις δράσεις τους και τις συνεργασίες τους με τους εκάστοτε φορείς. Όπως αναφέρει εκπρόσωπος δικαιούχου φορέα: «*Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα έτσι όπως λειτούργησε σε μας, έγιναν οι επαφές με τους συμπράττοντες φορείς και ο κάθε συμπράττων φορέας μας ενημέρωσε τι θέλει να κάνει και που θέλει εκείνος να παρέμβει και από εκεί και πέρα ως δικαιούχος φορέας επιλέξαμε αυτούς που θα μπορούσαμε να συνεργαστούμε ώστε να γίνει όσο καλύτερα γίνεται η δουλειά και τις θεματικές που βλέπαμε ότι υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον*». Αν από την σκοπιά των φορέων τα πράγματα φαίνονται πολύ καλά οργανωμένα για την ανάθεση και ανάληψη των έργων, από την σκοπιά των ωφελούμενων διακρίνεται μια ασάφεια σχετικά με το είδος της θέσης που έκαναν αίτηση για να καταλάβουν. Ωφελούμενος ανέφερε: «*Το πρόβλημα ήταν ότι δεν υπήρχε αναλυτική περιγραφή της θέσης, ήταν ασαφή τα καθήκοντα της θέσης. Δεν είχαμε εικόνα του τι θα κάνουμε*». Όπως θα δούμε και στην συνέχεια αυτό δημιούργησε αρκετά προβλήματα στην πορεία του προγράμματος.

Όσο αφορά στον σκοπό του προγράμματος και αν αυτός τελικά επετεύχθη προκύπτει μια σύγχυση στις απαντήσεις των ερωτωμένων καθώς απ' ότι διαπιστώθηκε οι περισσότεροι δεν είχαν ακριβή γνώση των στόχων κι του σκοπού του προγράμματος. Ο καθένας όριζε τους δικούς του στόχους κατά προσέγγιση και απαντούσε με βάση την κρίση του και με πολύ δισταγμό. Στην άγνοια αυτή των πληροφορητών σίγουρα συμβάλει και η έλλειψη μέχρι τώρα εκθέσεων αξιολόγησης του προγράμματος από τους φορείς υλοποίησης αλλά και από την ειδική διαχειριστική αρχή του Υπουργείου, που αποτελούσε γενικό υπεύθυνο της υλοποίησης του προγράμματος. Χαρακτηριστική απάντηση ωφελούμενου: «*Αν ο σκοπός είναι να απασχοληθούν κάποιοι άνεργοι για ένα 5μηνο, επιτεύχθηκε.. απασχολήθηκαν. Δεν ξέρω τι επιμέρους στόχους είχε… για τον φορέα μας συγκεκριμένα δεν μπορώ να πω αν εκπλήρωσε τους στόχους του αλλά για το κομμάτι που εργάστηκα εγώ πιστεύω ότι δεν εκπληρώθηκε ο σκοπός*». Μια άλλη άποψη εκπροσώπου συμπράττοντα φορέα ήταν: «*Ο σκοπός είχε δυαδικό χαρακτήρα. Όπου δεν υπήρχαν δομές, έρχονταν οι άνθρωποι και βοηθούσαν την ΟΤΑ να δημιουργήσουν τέτοιες δομές. Και οι δήμοι αυτή την περίοδο της έντονης κρίσης, βρισκόμασταν στην καρδιά του προβλήματος τότε, διψούσαν να έχουν τέτοιο προσωπικό. Ο δεύτερος άξονας βοηθείας ήταν όπου υπήρχαν δομές, όπως σε εμάς, να έρθει αυτό το προσωπικό προσθετικά και να δώσει μια ώθηση, την οποία την είχαν ανάγκη αυτές οι δομές γιατί λειτουργούν με περιορισμένο και μη εξειδικευμένο πολλές φορές προσωπικό. Ο σκοπός*

στο τέλος επετεύχθη και στις δύο περιπτώσεις». Ένας άλλος πληροφορητής τύπου Δ είπε: «*Τον σκοπό δεν μπορώ να τον ξέρω για τον οποίο έγινε το πρόγραμμα. Πιστεύω ότι ήταν αυτός της ενίσχυσης της απασχόλησης// Υποψιάζομαι ότι είναι η αύξηση της απασχόλησης και η αύξηση των ποσοστών απασχόλησης για το προηγούμενο έτος. Αυτό είναι δική μου και μόνο υποψία. Για μας σαν εργοδότης ήταν η απασχόληση και αυτό υλοποιήθηκε*». Τέλος η απάντηση ενός από τους ωφελούμενους του προγράμματος: «*Τα αποτελέσματα δεν είχαν καμία σχέση με τους σκοπούς. Τα αποτελέσματα ήταν μια πρόσκαιρη μείωση της ανεργίας και κάποιοι άνθρωποι να πάρουν ένα οικονομικό βοήθημα και τίποτα παραπάνω ενώ ο σκοπός ήταν η επαγγελματική εμπειρία και η κοινωνική βοήθεια*».

4.2.2. Θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά του προγράμματος καθώς και τα προβλήματα που παρατηρήθηκαν στον σχεδιασμό ή προέκυψαν κατά την εφαρμογή του.

Το πρόγραμμα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των πληροφορητών- κλειδιά παρουσιάζει κάποια θετικά χαρακτηριστικά που είναι πολύ σημαντικά για την τρέχουσα περίοδο και το κοινωνικό- οικονομικό συγκείμενο. Αποτέλεσε ευκαιρία απασχόλησης ατόμων που βρίσκονταν σε μακροχρόνια ανεργία και ίσως αυτή τους η εργασιακή εμπειρία να ήταν και η πρώτη στην επαγγελματική καριέρα τους. Τα κριτήρια ήταν αξιοκρατικά και έδωσαν βάση σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως άτομα με αναπηρίες, νέοι, μέλη πολύτεκνων οικογενειών. Επίσης αποτέλεσε πηγή εισοδήματος σε οικογένειες και έδωσε το βήμα για την βελτίωση υποδομών που λόγω της μεγάλης ανακατάταξης στον δημόσιο τομέα και την τοπική αυτοδιοίκηση είχαν παραμεληθεί αν όχι ναυαγήσει. Χαρακτηριστικά αναφέρεται από έναν πληροφορητή τύπου Σ: «Υπήρξε ενιαία *αξιολόγηση των ωφελουμένων. Τα κριτήρια ήταν αξιοκρατικά και κοινωνικά. Βοήθησε νέους ανθρώπους να ενταχθούν στην εργασία, να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους και να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία. Υπάρχει και κοινωνική προσφορά καθώς έδωσε λύση σε πολλά προβλήματα της κοινωνίας*».

Ένας άλλος πληροφορητής τύπου Ω αναφέρει: «*Εξαρτάται σε ποια θέση βρίσκεται ο καθένας. Από την δική μου την πλευρά ήταν μια πολύ σημαντική εμπειρία. Σου δίνεται η ευκαιρία να μπεις σε εργασιακά περιβάλλοντα που αλλιώς δεν θα σου δινόταν η ευκαιρία να γνωρίσεις*». Ένας άλλος ωφελούμενος είπε: «*Είναι πολύ δύσκολο να βρεις δουλειά μόνιμη αυτή την εποχή. Το καλό με αυτό το πρόγραμμα ήταν ότι έγινε αξιοκρατικά η επιλογή των ατόμων, δεν χρειάστηκε μέσον*». Επίσης,

πληροφορητής τύπου Σ: «*Θετικό είναι ότι δόθηκε προτεραιότητα και εργάστηκαν άνθρωποι από ευπαθείς κοινωνικά ομάδες ταλαιπωρημένοι στη ζωή… Βέβαια αν θέλετε ένα ακόμα θετικό είναι ότι για 5 μήνες ασφαλίστηκαν τόσες χιλιάδες άτομα που ήταν ανασφάλιστα. Βρήκαν ένσημα, ασφάλιση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη*».

Παρά το γεγονός ότι η αρχική εικόνα για το πρόγραμμα ήταν καλή, στην πορεία της συζήτησης αναφέρθηκαν πολλά αρνητικά χαρακτηριστικά και επιπτώσεις του προγράμματος καθώς και πολλά προβλήματα τα οποία προέκυψαν ή προϋπήρχαν στον σχεδιασμό και κατέστησαν την διεξαγωγή του προγράμματος δυσκολότερη απ' ότι αρχικά είχε προβλεφτεί. Πιο συγκεκριμένα τέθηκαν ζητήματα σχετικά με την διάρκεια του προγράμματος που τελικά φάνηκε ανεπαρκής για την ολοκλήρωση των δράσεων αλλά και για την πλήρη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, για το ύψος της επιδότησης για τον κάθε άνεργο αλλά και της χρηματοδότησης των φορέων που δεν κατάφερε να καλύψει ούτε τις λειτουργικές ανάγκες των φορέων υλοποίησης, όπως προβλήματα προέκυψαν και με την έγκαιρη καταβολή των δεδουλευμένων. Επίσης αναφέρθηκε ως προβληματική η συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, κατά την οποία προέκυψαν προβλήματα συνεννόησης και καθυστερήσεις τόσο στην αξιολόγηση του προσωπικού όσο και στην οργάνωση καθηκοντολογίου των ωφελουμένων στον κάθε φορέα αλλά και στην διάχυση των οδηγιών και διευκρινήσεων που κρίνονταν αναγκαίες για την υλοποίηση των δράσεων.

Συγκεκριμένα αναφέρθηκε από πληροφορητή τύπου Ω: «*αρνητικό ήταν ότι ήταν πολύ πρόσκαιρο. Ακόμα και αν βελτιωθούν αυτές οι δομές αυτό θα είναι για πολύ λίγο δεν εξασφαλίζεται, δηλαδή, η συνέχεια. Δεύτερον υπήρχαν πολύ σοβαρά οργανωτικά προβλήματα, κακή συνεννόηση, δεν υπήρχε γνώση ποιοι ήταν οι σκοποί του προγράμματος*», όπως επίσης, πληροφορητής τύπου Σ: «*Έτσι πολλές φορές είδαμε ανθρώπους που προσλήφθηκαν για κάποια εργασία στην οποία δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν*». Ένας άλλος πληροφορητής τύπου Ω ανέφερε: «*Ήθελε περισσότερη μελέτη από τον κάθε φορέα ξεχωριστά για το πώς θα λειτουργήσει. Έγινε πολύ βιαστικά ο σχεδιασμός των δράσεων. Δεν απορροφηθήκαμε σωστά, υπήρχε αναμονή και δεν είχαμε κάθε μέρα κάποιο αντικείμενο εργασίας σχετικό με το πρόγραμμα πάντα*».

Σχετικά με την συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα ένας πληροφορητής τύπου Ω ανέφερε: «*Υπήρχε προβληματική συνεννόηση μεταξύ των φορέων, δηλαδή βάζεις ένα καλά οργανωμένο ιδιωτικό φορέα να συνεργαστεί με ένα χαώδη δημόσιο φορέα, το αποτέλεσμα είναι χάος στο τετράγωνο*». Για το ύψος της επιδότησης των ανέργων αναφέρθηκε από πληροφορητή τύπου Ω: «*Πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι*

ο μισθός ήταν ο ίδιος για όλους. Το πτυχίο δεν προσμετρήθηκε. Ο μισθός ήταν πιο βασικός και από βασικός» και για το ύψος της χρηματοδότησης των φορέων πληροφορητής τύπου Δ είπε: «*Οι υποδομές μας αναδιοργανώθηκαν για να καταφέρουμε να καταστήσουμε ελέγξιμο το νέο προσωπικό. Προσλάβαμε τεχνικό ασφαλείας και ιατρό εργασίας για να είμαστε νόμιμοι. Το λογιστήριο μας ανέλαβε πολύ μεγάλο φόρτο εργασίας που δεν ήταν έτοιμο και επαρκές το προσωπικό για να ανταποκριθεί*», επίσης: «*ένα ελάχιστο ποσό δόθηκε στον δικαιούχο για τα λειτουργικά του έξοδο τα οποία όμως δεν κάλυψαν ούτε καν τα αναγκαία. Αν σκεφτείς μόνο τις αιτήσεις και τις φωτοτυπίες και τα αποτελέσματα που εκτυπώθηκαν. Μιλάω μόνο για χαρτί και μελάνι, παρουσιολόγια, βεβαιώσεις αποδοχών και δήμου 5-6 σελίδες/ωφελούμενος. Επίσης έπρεπε να δικαιολογηθούν οι μισθοί των εμπλεκόμενων στο πρόγραμμα. Άμεσες και έμμεσες δαπάνες καλύπτονταν από αυτά τα χρήματα και αυτά ήταν ελάχιστα*». Όσο αφορά στα προβλήματα που προέκυψαν στα διαδικαστικά θέματα αναφέρθηκε από πληροφορητή Δ: «*Ξεκινήσαμε κάπως, με κάποιον συγκεκριμένο τρόπο και μετά μας έρχεται ενημέρωση από το υπουργείο ότι η διαδικασία θα εποπτεύεται από τον ΑΣΕΠ ο οποίος δεν ήξερε πως θα το υλοποιήσει ακριβώς, ήταν καινούριο πρόγραμμα για όλους με αποτέλεσμα εμείς να βρισκόμαστε στην μέση γιατί εμείς μιλούσαμε με τους ωφελούμενους*».

4.2.3 Σχεδιασμός του προγράμματος και ο ρόλος των επιμέρους χαρακτηριστικών του.

Ο σχεδιασμός του προγράμματος βασίστηκε στα πρότυπα του «εργοδότη έκτακτης προσφυγής» του Minsky με αρκετές διαφοροποιήσεις όμως. Βασική διαφοροποίηση ήταν το γεγονός ότι ο βασικός εργοδότης δεν ήταν το κράτος αλλά ιδιωτικοί φορείς οι οποίοι προσελάμβαναν το προσωπικό και το υπενοικίαζαν σε φορείς του κράτους προς εκμετάλλευση. Αυτή η διαφοροποίηση είναι αποτέλεσμα της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθεί το κράτος και της αδυναμίας του να κάνει προσλήψεις στο δημόσιο τομέα. Έτσι οι εργαζόμενοι/ ωφελούμενοι είχαν δύο εργοδότες, τον συμπράττοντα και τον δικαιούχο φορέα. Αυτό προκάλεσε σύγχυση στην διεξαγωγή του έργου καθώς ενώ εργάζονταν σε έναν χώρο εργασίας, στον έμμεσο εργοδότη τους, λογοδοτούσαν και ελέγχονταν από τον άμεσο εργοδότη, ο οποίος δεν βρισκόταν στο εκάστοτε εργασιακό περιβάλλον. Ο δανεισμός εργαζομένων πρόκειται για μια ευέλικτη πρακτική στον κλάδο των εργασιακών

σχέσεων που έχει κάνει δυναμικά την εμφάνισή της στον ιδιωτικό τομέα τα τελευταία χρόνια.

Σύμφωνα με τους πληροφορητές η κατάσταση αυτή ενώ προκάλεσε διάφορες δυσκολίες στην οργάνωση των δράσεων δεν αξιολογήθηκε ως θετική ή αρνητική. Οι περισσότεροι δεν αξιολόγησαν καθόλου αυτήν την πτυχή του προγράμματος καθώς δεν γνώριζαν για ποιο λόγο έγινε και πως αλλιώς θα μπορούσε να γίνει. Το θεώρησαν μέρος του σχεδιασμού και δεν ασχολήθηκαν περαιτέρω. Ένας πληροφορητής Δ είπε: «*Δεν το σκέφτηκα πάρα πολύ, έτσι ήταν το πρόγραμμα και είπα κάποιος λόγος θα υπάρχει Νομίζω πως όλη αυτή η κατάσταση είχε ουδέτερο χαρακτήρα»,* ένας άλλος τύπου Ω «*Όσο για το γιατί έγινε δεν ξέρω… όταν βρίσκεις μια δουλειά δεν σε νοιάζει πως και τι αλλά να ζεις αξιοπρεπώς*». Παρ' όλα αυτά αναφέρθηκαν και σε διάφορα προβλήματα που προέκυψαν, σύμφωνα με πληροφορητή Δ: «*Γενικότερα προκλήθηκε μια σύγχυση καθώς υπήρχαν διαφορετικές πληροφορίες για την υλοποίηση του προγράμματος στην κάθε δομή. Κάθε φορέας το υλοποιούσε όπως ήθελε. Για ότι δεν υπήρχε ενημέρωση παίρναμε πάντα έγκριση από το υπουργείο και λειτουργούσαμε με το δικό μας επιχειρησιακό καθεστώς*», όπως επίσης: «*Πήρε όλο το βάρος πάνω του ο δικαιούχος φορέας, ήταν η κινητήριος δύναμη. Αν δεν μας πίεζε ο δικαιούχος φορέας θα κάναμε διακοπές. Όχι ότι δεν κάναμε ως ένα βαθμό, λόγω του ήμασταν υπεράριθμοι. Υπήρχε μεγάλη σύγχυση στους ίδιους τους εργαζόμενους καθώς εργάζονταν σε έναν φορέα και λογοδοτούσαν σε κάποιον άλλο. Δημιουργήθηκαν εντάσεις και προβλήματα στον έλεγχο. Δεν υπήρχε φυσική παρουσία του εργοδότη και δεν μπορούσε να ελέγχει την ποιότητα της δουλειάς και όταν δει τι συμβαίνει είναι αργά. Υπάρχει σύγχυση στο ποιος είναι ο υπεύθυνος και ο οργανωτής*».

Επίσης πληροφορητής Σ ανέφερε: «*Ειδικά όταν σε προγράμματα που αυτός που απασχολεί είναι συμπράττων φορέας και όχι δικαιούχος δεν μπορεί να είναι και αποτελεσματική η ιεραρχία και η συλλογική λειτουργία γιατί αλλού λογοδοτείς, από αλλού πληρώνεσαι αλλού δουλεύεις όλο αυτό το σχήμα γίνεται πολύπλοκο και ταλαιπωρεί καμία φορά δεν μπορείς να είσαι πολύ αποφασιστικός στην διοίκηση ανθρώπων που έρχονται σαν μια παραχώρηση προσωπικού*». Ένας άλλος πληροφορητής τύπου Ω ανέφερε: «*Αυτό πολλές φορές δημιουργούσε σύγχυση και σε ορισμένους λειτουργούσε σαν ένα άλλοθι απέναντι στον δήμο. Ξέρεις μην μου λες και πολλά, μην με παρατηρείς γιατί εγώ απολογούμαι σε κάποιον άλλον και εκείνος θα κρίνει. Επίσης όταν ενώ ήταν στην διάθεσή μου και σχεδιάζαμε κάτι έπρεπε να πάρει και την έγκριση του φορέα που τον είχε προσλάβει. Αυτό επέφερε μια δυσλειτουργία*».

Βέβαια ειπώθηκαν και θετικά σχόλια κυρίως από τους συμπράττοντες φορείς: «*έβγαλε όλο το γραφειοκρατικό κομμάτι, της μοριοδότηση και αξιολόγησης των αιτήσεων για εργασία και τα αποτελέσματα των επιτυχόντων που οι δήμοι δεν θα μπορούσαν να το καταφέρουν και αφαίρεσε και το κομμάτι της πολιτικής πίεσης από το κομμάτι των προσλήψεων*».

Μια άλλη άποψη: «*αποτέλεσε βοήθεια για τη διασπορά της δράσης σε πολλά μέρη για να υπάρχει εποπτεία και καλή κατανομή των ωφελουμένων. Ήταν πολύ ενδιαφέρουσα η συνεργασία δύο φορέων. Η περιφέρεια έκανε ερωτήματα και οι δικαιούχοι απαντούσαν αν μπορούν να αναλάβουν κάτι τέτοιο. Υπήρξε συνδυασμός γνώσεων και αυτό ήταν ωραίο. Η τοποθέτηση και η οργάνωση πήραν πολύ χρόνο. Στην ουσία είχαν έναν εργοδότη και κάποιον που συγκέντρωνε τα παρουσιολόγια. Επειδή η περιφέρεια δεν έχει σε κάθε σημείο γραφείο ανατέθηκε στους δήμους για μεγαλύτερη ευελιξία και ευκινησία*.». Συμπερασματικά από όλη αυτή την διαδικασία πιστεύω πως βγήκαν εν μέρει ωφελημένοι οι συμπράττοντες φορείς καθώς επωφελήθηκαν από τα επιπλέον εργατικά χέρια χωρίς να έχουν ιδιαίτερες ευθύνες και αρμοδιότητες.

Ένα ακόμα βασικό στοιχείο του προγράμματος είναι ο πεντάμηνος χρονικός περιορισμός. Και αυτό αποτελεί διαφοροποίηση από τον «εργοδότη έκτακτης προσφυγής» του Minsky. Η περιορισμένη διάρκεια του προγράμματος προκάλεσε έντονη δυσαρέσκεια στους εμπλεκόμενους στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας καθώς και προβλήματα όσο αφορά στην ολοκλήρωση των δράσεων και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος. Οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να έγινε αυτή η επιλογή να διαρκέσει το πρόγραμμα μόλις 5 μήνες είναι άγνωστοι. Σύμφωνα με έναν πληροφορητή- κλειδί τύπου Σ: «*Πιστεύω ότι ήταν μόνο 5 μήνες για να απορροφηθούν περισσότερα άτομα και να φανεί μείωση της ανεργίας*». Αυτή η άποψη έχει βάση, καθώς μειώνοντας τον χρόνο που θα διαρκέσει ένα χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα μπορείς να αυξήσεις τον αριθμό των ατόμων που θα ωφεληθούν από αυτό με το ίδιο κόστος. Όμως αυτό δεν λειτούργησε στην πράξη ίσως και εξαιτίας της διαδικασίας σύμπραξης δύο διαφορετικών φορέων που σε κάθε περίπτωση απαιτεί περισσότερο χρόνο.

Όπως αναφέρθηκε από πληροφορητή Ω: «*Είναι πολύ μικρός ο χρόνος για να γίνει κάποια σοβαρή δουλειά. Ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με την σύμπραξη ιδιωτικού- δημόσιου τομέα απαιτείται πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Πάνω που ο ένας αρχίζει να βρίσκει τους ρυθμούς του άλλου, μια κοινή γλώσσα το πρόγραμμα τελειώνει*». Πέραν όμως της ιδιαιτερότητας αυτής είναι εκ των πραγμάτων λίγος ο

χρόνος για την υλοποίηση δράσεων που άπτονται σε ειδικά θέματα όπως ένα μεγάλο μέρος των έργων που κλήθηκαν οι φορείς να πραγματοποιήσουν με το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας. Όταν η στελέχωση κοινωνικών δομών και υπηρεσιών είναι από τις σημαντικότερες δράσεις του προγράμματος προκύπτει ζήτημα για τις δράσεις τις οποίες θα υλοποιηθούν. Οι κοινωνικές δομές και υπηρεσίες είναι πεδία τα οποία χρήζουν μονιμότητας και διάρκειας καθώς απευθύνονται σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού οι οποίες βασίζονται σε αυτές. Όπως σημείωσε ένας από του πληροφορητές τύπου Δ: «*ακούγεται όμορφο και ωραίο ότι 32 άτομα έρχονται και προστίθενται για 5 μήνες, το σημειώνω το 5 μήνες γιατί έχει σημασία, για να βοηθήσουν να πάει καλύτερα η εργασία μιας δομής ή και δύο δομών, εν τούτοις όταν το πρόγραμμα ισχύει για 5 μήνες είναι πολύ δύσκολο να απασχολήσεις όλο αυτό το δυναμικό σε συγκεκριμένα πράγματα και να βγάλεις όσα περισσότερα μπορείς από αυτό με τρόπο τέτοιο ώστε να μπορείς μετά να συντηρήσεις αυτό που τώρα δημιουργείται. Γιατί αν το κάνει σαν μια φωτοβολίδα και αυτή σβήσει θα σβήσουν οι ελπίδες και οι προσδοκίες κάποιων ανθρώπων, διότι οι κοινωνικές δομές απευθύνονται σε ανθρώπους*.». Κάποιοι φορείς το κατάλαβαν αυτό και προνόησαν να μην κάνουν μεγάλο άνοιγμα των εργασιών τους το οποίο μετά να μην μπορέσουν να υποστηρίξουν. Έτσι το προσωπικό που εισήχθη με το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας ήρθε συμπληρωματικά στις ήδη υπάρχουσες δομές και χρησιμοποιήθηκες σε βοηθητικές- υποστηρικτικές προς το μόνιμο προσωπικό εργασίες.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένας πληροφορητής που υπήρξε υπεύθυνος υλοποίησης του προγράμματος στην κοινωνική υπηρεσία ενός δήμου της Αττικής: «*Δεν έχει νόημα πχ στο κοινωνικό παντοπωλείο να ετοιμάζω το πακέτο των τροφίμων σε 3 λεπτά επειδή έχω πολύ προσωπικό και μετά να κάνω 1 ώρα. Έχει όμως σημασία να μου δώσει το εξειδικευμένο προσωπικό που ήρθε τον τρόπο που θα στήσω το παντοπωλείο, να ελέγχω ποιος παίρνει και τι παίρνει, να κάνω μια μηχανογράφηση του υλικού και οργάνωση της αποθήκης*». Η δυσαρέσκεια για την μικρή διάρκεια του προγράμματος γίνεται εμφανής από όλους τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα, κάποιοι τόνισαν την προβληματική της οργάνωσης και της επίτευξης στόχων, συγκεκριμένα πληροφορητής Δ: «*Η χρονική διάρκεια του προγράμματος είναι απαράδεκτη. Εμείς είχαμε ζητήσει 5 + 5 μήνες παράταση. Οι 5 μήνες για ένα project είναι χρόνος αστείος. Και μόνο μέχρι να δημιουργήσεις τα εργαλεία, να κάνεις την εκπαίδευση, την ιατρική ενημέρωση χρειάζεται πολύς καιρός. Έγιναν όλα με μεγάλη πίεση και κάποιοι δεν άντεξαν και εγκατέλειψαν*» και κάποιοι θεώρησαν ανούσια και

προκλητική τη εφαρμογή του προγράμματος αυτού την συγκεκριμένη περίοδο με βάση την κατάσταση της χώρας και τα ποσοστά ανεργίας, πληροφορητής Δ: «*Τώρα που η ανεργία είναι υψηλή για ποιο λόγο να κάνεις ένα πρόγραμμα μόνο για 5μήνες. Παλαιότερα με χαμηλότερα επίπεδα ανεργίας θα μπορούσες πιο άνετα*».

Τα κριτήρια της επιλογής των ωφελουμένων κρίθηκαν σε γενικές γραμμές ικανοποιητικά καθώς τέθηκαν από τον ΑΣΕΠ. Αυτό έδινε την αίσθηση στους εμπλεκόμενους ότι είναι αξιοκρατική η διαδικασία επιλογής και μοριοδότησης των ωφελουμένων και απέκλειαν κάθε περίπτωση πελατειακών σχέσεων. Τα κριτήρια ήταν κοινωνικά και έδωσαν προτεραιότητα στις ομάδες του πληθυσμού που είχαν μεγάλη ανάγκη για εργασία. Το γεγονός ότι δεν συνυπολογίστηκε η προϋπηρεσία ως κριτήριο μοριοδότησης έδωσε την ευκαιρία σε νέους ανθρώπους να μπουν στο εργατικό δυναμικό και να αποκτήσουν μια πρώτη εργασιακή εμπειρία κυρίως πάνω στο αντικείμενο σπουδών τους. Από το πρόγραμμα ωφελήθηκαν κυρίως οι κοινωνικοί επιστήμονες καθώς πολλές από τις θέσεις εργασίας που προκηρύχτηκαν ήταν στον κοινωνικό τομέα. Πολλές βέβαια απευθύνονταν και σε ανειδίκευτους εργάτες που απασχολήθηκαν σε τεχνικά έργα.

Σύμφωνα με τους πληροφορητές- κλειδιά τύπου Ω: «*Τα κριτήρια ήταν καλά. Ήταν ένας συνδυασμός κοινωνικών κριτηρίων και δεν έπαιζε κανένα ρόλο η εργασιακή εμπειρία. Ήταν πολύ ξεκάθαρη η διαδικασία και πιστεύω ότι εξυπηρέτησαν τον σκοπό του προγράμματος. Πράγματι μπήκαν άνθρωποι που βοηθήθηκαν και πληρούσαν τα κοινωνικά κριτήρια*», «*Όσο για τα κριτήρια, δεν υπήρχε το κριτήριο της προϋπηρεσίας και μας έδωσε την ευκαιρία να συμμετέχουμε. Τα κριτήρια τα θεωρώ καινοτόμα// η ανεργία στους νέους είναι σε μεγάλο ποσοστό. Γι' αυτό στόχευαν σ' αυτή την ηλικία. Επίσης μόνο ένας νέος θα μπει στην διαδικασία να απασχοληθεί μ' αυτό τον μισθό καθώς είναι πιο ενθουσιώδης και το βλέπει πιο θετικά*», «*Συγκριτικά με άλλα προγράμματα ήταν καλά. Δεν ήταν ελέγξιμα και χειραγωγίσημα*»,

Από την άλλη υπήρξαν και κάποιες παρατηρήσεις όσο αφορά στα κριτήρια. Κάποιοι υποστήριξαν ότι η επίτευξη των κριτηρίων έγινε και αυτοσκοπός του προγράμματος, πληροφορητής Δ: «*Στόχος του σχεδιασμού ήταν η επίτευξη των κριτηρίων. Απευθυνόταν σε άτομα έως 30 ετών, μακροχρόνια ανέργους και με χαμηλό εισόδημα. Οπότε έπρεπε να απασχοληθεί αυτή η ομάδα στόχος. Κόπηκε και ράφτηκε το πρόγραμμα για αυτήν την ομάδα στόχου. Ότι έλεγε η προκήρυξη έπρεπε να καλυφθεί από τα κριτήρια*». Ένας άλλος πληροφορητής Σ έκρινε ότι τα κριτήρια ναι μεν ήταν κοινωνικά και αυτό είναι καλό αλλά ήταν εν μέρει άδικος ο τρόπος μοριοδότησης

καθώς εστίασε σε συγκριμένες ομάδες πληθυσμού και άφησε απ' έξω κάποιες άλλες: «*Όλοι ήθελαν να εργαστούν και σε τέτοια προγράμματα που δίνουν προτεραιότητα σ' ότι είναι κοινωνικά ευαίσθητο και το μοριοδοτούν παραπάνω είναι κοινωνικά καλό από τη μια αλλά μένουν έξω άνθρωποι που μπορεί να έχουν πραγματικά ανάγκη να εργαστούν// Φτάσαμε στο σημείο να καταδικάζουν αυτά τα προγράμματα κάποιον επειδή δεν του συμβαίνει κάτι κακό στη ζωή του, όπως ότι δεν είχαν πεθάνει οι γονείς τους και ήταν μοναχοπαίδι, γιατί να μην δουλέψει. Ας λειτουργούσαν με μία ποσόστωση όχι στο 100%. Καλώς υπάρχουν τα κριτήρια, δεν θα κρίνω κοινωνικές προτεραιότητες καθώς τις υπηρετώ χρόνια αλλά όχι στο 100% της προκήρυξης*».

Πιο συγκεκριμένα επικρίθηκε το κριτήριο της εντοποιότητας, το οποίο θα έπρεπε να είναι πιο σαφές και προσδιορισμένο καθώς στην Περιφέρεια Αττικής δημιουργήθηκαν προβλήματα λόγο της μεγάλης έκτασης της περιφέρειας, πληροφορητής Δ ανέφερε: «*Το κριτήριο της εντοπιότητας θα έπρεπε να ήταν πιο συγκεκριμένο και με την παλιά μορφή της έννοιας. Τώρα κινήθηκε σε επίπεδα περιφέρειας και τομέων Αττικής .Έτσι μέσα σε 5 μήνες είχες κόσμο από γύρω δήμους που θα έπρεπε να μάθουν πώς να κινούνται στον δήμο μας και υπήρχε και πρόβλημα με τα έξοδα μετακίνησης από την περιοχή που έμεναν στην περιοχή εργασίας//. Όταν έπαιρναν 25€ την μέρα ήθελαν δύο μεροκάματα για να εκδώσουν κάρτα μηνιαίων διαδρομών. Έτσι από ευαισθησία τους εκδίδαμε εμείς την κάρτα. Δεν μπορούσαν να είναι λειτουργικό αυτό*». Ένα ακόμα κριτήριο που θεωρήθηκε ως άστοχο ήταν αυτό του εισοδήματος. Ως κριτήριο ήταν σωστό και έγκυρο αλλά το πρόβλημα εστιάζεται στο οικονομικό έτος που ζητήθηκε από την προκήρυξη και στην περίοδο εφαρμογής του προγράμματος, πληροφορητής Δ είπε: «*Είναι παράλογο να σου ζητάνε το 2012 ποια ήταν η οικονομική σου κατάσταση το 2010. Και η κρίση να είχε κτυπήσει.. εγώ του 2012 έκανα την αίτηση και το 2011 ήμουν άνεργος. Το 2010 μπορεί να ήμουν διευθυντής. Και είχαμε πολλές τέτοιες περιπτώσεις και το βλέπαμε από το βιογραφικό τους*».

Πέραν όμως των κριτηρίων της μοριοδότησης έγινε εμφανής η έλλειψη ποιοτικής αξιολόγηση του προσωπικού που επιλέχθηκε. Ανάλογα με τα μόρια που συγκέντρωνε κάποιος και τα τυπικά του προσόντα έμπαινε σε κάποια θέση χωρίς να γίνει περαιτέρω έλεγχος για την καταλληλότητά του για την συγκεκριμένη εργασία, πληροφορητές- κλειδιά Σ ανέφεραν: «*Η επιλογή των εργαζομένων ήταν τυφλή μιας και τα κριτήρια ήταν μόνο κοινωνικά και όχι ποιοτικά. Αυτό μάλλον ήταν επικίνδυνο για όλους.*», «*Θα έπρεπε να τους αξιολογήσουμε και ως δήμος. Σε μας που δούλεψαν*

θα έπρεπε να υπήρχε από εμάς ως δήμος ένα στάδιο ποιοτικής αξιολόγησης». Μια άλλη άποψη είναι ότι ίσως να δόθηκε πολύ μεγάλη έμφαση σε κάποια κοινωνικά χαρακτηριστικά των ωφελουμένων ενώ θα μπορούσε να έχει δοθεί προτεραιότητα σε κάποια άλλα: «*Η επιλογή έγινε από τα μόρια που συγκέντρωναν από τα κριτήρια αλλά η κάθε θέση απαιτούσε κάποια προσόντα. Αυτό ήταν σύμφωνα με το ΑΣΕΠ και με όλους τους διαγωνισμούς που γίνονται, δεν ήταν ότι θεωρώ ότι δεν είχε ποιότητα ως διαδικασία στην αξιολόγηση. Ίσως ο τρόπος που έχουν μοριοδοτηθεί να είναι παράλογος.*», πληροφορητής Δ συμπλήρωσε: «*Μοριοδοτήθηκαν περισσότερο οι νέοι σε ηλικία άνεργοι, δεν ξέρω αν στη φάση που βρισκόμαστε τώρα αν θα έπρεπε να γίνει αυτό. Έβλεπες συνέχεια ανθρώπους 50+ που σου ζητούσε βοήθεια να συμπληρώσει την αίτηση του ώστε να συγκεντρώσει περισσότερα μόρια, επειδή έχει μια οικογένεια και 3 παιδιά με γυναίκα άνεργη κτλ… πιστεύω ότι η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα έχει μεγαλύτερες ανάγκες πλέον. Ναι μεν και ο νέος άνεργος έχει ανάγκη να εργαστεί αλλά οι δυνατότητες και οι ευκαιρίες ίσως είναι περισσότερες. Είναι κάτι που θα ήθελα να αλλάξει στην υλοποίηση του προγράμματος*».

Το ύψος της επιδότησης για τον κάθε άνεργο ανέρχεται στα 625 ευρώ τον μήνα, με ημερομίσθιο 25 ευρώ. Το πρόγραμμα επίσης προσφέρει ασφαλιστική κάλυψη και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Με βάση την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας σήμερα όπου η άτυπη εργασία έχει γίνει σχεδόν νόμος και ο βασικός μισθός έχει φτάσει στα κατώτατα επίπεδα (585 ευρώ), η επιδότηση του προγράμματος για τον κάθε ωφελούμενο κρίνεται ικανοποιητική. Όμως αν υπολογίσουμε ότι το πρόγραμμα απευθύνεται σε μεγάλο εύρος ειδικοτήτων και εργασιών διακρίνεται ένα είδος ισοπέδωσης των μισθών. Αυτό ξεσήκωσε αντιδράσεις σε συνδυασμό βέβαια με τις μεγάλες καθυστερήσεις στην καταβολή των δεδουλευμένων τουλάχιστον τους πρώτους μήνες της εφαρμογής του προγράμματος.

Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε από πληροφορητή Σ: «*3000 ευρώ συνολικά συν ασφάλιση. Ήταν πολύ καλή η επιδότηση. Όταν εγκρίθηκε ήταν λίγα, όταν εφαρμόστηκε ήταν πολλά. Εντάξει για την κάλυψη της ανεργίας ήταν οπότε δεν ήταν και εξευτελιστικά.*», «*Για τις σημερινές συνθήκες είναι ικανοποιητικότατο. Ήταν ο κατώτατος μισθός όπως ήταν εκείνη τη στιγμή. Με δεδομένο την εξειδικευμένη γνώση και εμπειρία που κάποιοι εξ αυτών έφεραν δεν ήταν καμιά φοβερή αμοιβή*.», πληροφορητής Ω ανέφερε: «*Για τα δεδομένα σήμερα ο μισθός χαρακτηρίζεται ικανοποιητικός. Συγκριτικά με τα δεδομένα της ΕΕ το επάγγελμα του κοινωνικού λειτουργού είναι στενάχωρο, ο συναισθηματικός φόρτος δεν αντιστοιχεί στα χρήματα*

που έδινε το πρόγραμμα. Επίσης ενώ δούλευα για 5 μήνες ως κοινωνική Λειτουργός και στον ΟΑΕΔ μας αντιμετώπισαν ως ανειδίκευτους εργάτες, όταν πήγαμε για το επίδομα λήξης σύμβασης.», «*έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα σήμερα με τον νέο εργατικό νόμο υπήρξε σύμπνοια. Το γεγονός ότι έψαχνες να βρεις άνεργο γιατρό και να τον προσλάβεις για 625 € ήταν αστείο. Καλύτερα να έχεις έναν άνθρωπο να απασχολείται παρά κάποιον να κάθεται και δεν κάνει τίποτα. Οι ασφαλιστικές εισφορές καλύπτονταν άρα δεν είχαν πρόβλημα, ένσημα έπαιρναν οπότε μπήκαν στην διαδικασία οκ το κάνω*».

Από κάποιους πληροφορητές έγιναν κάποιες ενστάσεις για την αμοιβή και κάποιες αντιπροτάσεις για το πώς θα μπορούσε να είναι πιο δίκαιη. Πληροφορητής τύπου Σ σημείωσε: «*Ήρθε ένα πρόγραμμα και έφερε στο δημόσιο εργαζόμενους με όρους ιδιωτικού τομέα. Αυτό μπορεί να εγείρει συζητήσεις και να προβληματίσει νομικά, δικαιοπολιτικά γενικότερα και δείχνει μια κατεύθυνση προς τα πού πάνε τα πράγματα αλλά αυτή είναι μια πολύ μεγάλη συζήτηση*», «*Έβλεπες μια ανισότητα, είχαμε μια κοινωνική λειτουργό με το πρόγραμμα που έπαιρνε 25 Ε και μια μόνιμη υπάλληλο που έπαιρνε παραπάνω. Είχες κόσμο με οικονομική ανισότητα που απαιτούσες όμως να βγάζει παρόμοια δουλειά, με την ίδια απόδοση σε ίδιες ώρες.// Έπρεπε να είχαν δει καλύτερα τα πράγματα να επιδοτούνταν με την ώρα εργασίας και όχι με την μέρα, δλδ δωρο δεν ήταν τόσο δίκαιο για τους ωφελούμενους οι οποίοι όμως από απελπισία το ακολούθησαν*».

Ένας άλλος πληροφορητής Ω πρότεινε: «*Θα έπρεπε να κριθεί με βάσει τον όγκο δουλειάς δηλαδή μπορεί κάποια προγράμματα να είχαν πολύ όγκο δουλειάς για τον οποίο τα 625 να ήταν λίγα. Ενώ ο μισθός είναι ενιαίος δεν ξέρουμε αν το βάρος και η ευθύνη της δουλειάς ήταν το ίδιο για όλους. Και αυτό είναι άδικο. Θα έπρεπε για μένα για να είναι δίκαιη η διαδικασία θα έπρεπε ο μισθός να είναι ανάλογος του βαθμού ευθύνης, επικινδυνότητας και κοινωνικής και οικογενειακής κατάστασης. Η αμοιβή να είναι συνάρτηση του βαθμού ευθύνης, του φόρτου εργασίας αλλά και του κοινωνικού προφίλ (εκκαθαριστικό κτλ)*».

Αν εξετάσουμε το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας συγκριτικά με άλλα προγράμματα ενεργητικής πολιτικής διαπιστώνουμε ότι σε πολλά σημεία το νέο αυτό πρόγραμμα υπερέχει σε κάποια σημεία και υστερεί σε κάποια άλλα. Μια πολύ μεγάλη διαφορά είναι ότι η κοινωφελής εργασία αφορά σε εργασία στον δημόσιο τομέα αλλά μέσω του ιδιωτικού τομέα. Αυτό προκαλεί διάφορες τροποποιήσεις στα μέχρι τώρα δεδομένα και εισάγει μια ακόμα ευέλικτη πρακτική στις σχέσεις εργασίας του δημόσιου τομέα. Τα θετικά που έχει το πρόγραμμα αυτό αφορούν κυρίως στις

ασφαλιστικές εισφορές και στην υγειονομική περίθαλψη τα οποία παρέχει σε αντίθεση με τα μέχρι τώρα γνωστά προγράμματα stage τα οποία δεν τα παρείχαν. Επίσης τα κριτήρια επιλογής ήταν αυτά τα οποία προσέδωσαν κύρος και διαφάνεια στο πρόγραμμα και εξάλειψαν κάθε υποψία για μεσολάβηση στις προσλήψεις.

Όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά οι πληροφορητές κλειδιά, πληροφορητής Δ: «*Η κοινωφελής εργασία σε σχέση με την ελληνική πρακτική ήταν καλύτερη, θα μπορούσε όμως να έχει μεγαλύτερη διάρκεια. Τα κριτήρια ήταν καλά και σταθερά προώθησε την ισοπολιτεία. Ήταν μια ένεση αισιοδοξίας για αυτούς που ένιωθαν στο περιθώριο*», πληροφορητής Ω: «*Η κοινωφελής εργασία είναι μια εξέλιξη των stages. Σε σχέση με το Stage έχει ασφάλιση και ένσημα και ελαφρώς καλύτερα χρήματα.*», επίσης «*τα Stage άφηναν ένα πολύ μικρό παραθυράκι ότι μπορεί να γίνει πιο μόνιμη η εργασία. Τα Stages ήταν μια κλασική περίπτωση πελατειακής πολιτικής στον εργασιακό τομέα. Ενώ το κοινωφελές ήταν πιο ειλικρινές γιατί ήταν ξεκάθαρο από την αρχή ότι είναι για 5 μήνες μόνο, ασχέτως αν κάποιοι δεν ήθελαν να το δουν γιατί ζούσαν στην Ελλάδα του 2005*». Ένας άλλος ωφελούμενος του προγράμματος αναφέρει: «*Από προσωπική εμπειρία επειδή έχω δουλέψει σε stage, η διαφορά έγκειται στα ένσημα. Το stage δεν παρέχει ασφαλιστικές εισφορές ενώ στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας είχαμε ένσημα, ασφάλεια και υγειονομική κάλυψη. Τα προγράμματα πρακτικής άσκησης και αυτά δεν έχουν ένσημα*».

Παρ' όλα τα θετικά του στοιχεία το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας υστερεί σε κάποια σημεία συγκριτικά με τα stage, όπως στην χρονική διάρκεια τους, στην προοπτική για μονιμοποίηση και στην σαφήνεια του αντικειμένου απασχόλησης. Όπως αναφέρει πληροφορητής Δ: «*Η κοινωφελής εργασία είναι ένα πρόγραμμα με πρόχειρο σχεδιασμό με απώτερο στόχο να προσλάβει πολύ περισσότερο κόσμο και να κατανεμηθούν τα κονδύλια σε πολύ περισσότερους φορείς*», πληροφορητής Ω: «*Η κοινωφελής εργασία ήταν περισσότερο θέμα ανάγκης, δουλειά να' ναι και ότι να' ναι*», «*Τα Stages ήταν για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα και αυτό ήταν το μόνο θετικό στοιχείο. Επίσης άφηναν ένα πολύ μικρό παραθυράκι ότι μπορεί να γίνει πιο μόνιμη η εργασία*». Μια ουδέτερη άποψη είναι πληροφορητή Ω: «*Το Stage ήταν κοντά στα ΚΟΧ. Όλα έχουν απλώς διαφορετικό όνομα για να εξυπηρετούνται τα σημεία των καιρών, ξένοι σε κρίση έλληνες σε κρίση… κτλ*».

Αρχική ιδέα στον σχεδιασμό της έρευνας ήταν να γίνει διάγνωση αν στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας παρατηρήθηκε το φαινόμενο της υποκατάστασης και το φαινόμενο της αφρόκρεμας. Έτσι έγιναν κάποιες ερωτήσεις στα πλαίσια της

συνέντευξης όμως οι πληροφορητές μας δεν ήταν σε θέση να κρίνουν την εμφάνιση αυτών των φαινομένων. Έτσι με πολύ δισταγμό έδωσαν κάποιες απαντήσεις σύμφωνα με την οπτική του. Από τα δεδομένα που συλλέχτηκαν συμπεραίνουμε ότι δεν παρατηρήθηκαν τέτοια φαινόμενα.

Πιο συγκεκριμένα το φαινόμενο της υποκατάστασης δεν παρατηρήθηκε καθώς η διάρκεια του προγράμματος και το είδος των εργασιών που ανέλαβαν οι ωφελούμενοι από το πρόγραμμα δεν το επέτρεψαν. οι πέντε μήνες απασχόλησης δεν αποτέλεσαν κίνδυνο για μόνιμη κατάληψη των θέσεων εργασίας στους φορείς καθώς ήταν κάτι παροδικό και πρόσκαιρο. Όσο αφορά στο είδος των εργασιών που ανέλαβαν οι εργαζόμενοι, μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να κάλυπταν πάγιες ανάγκες των φορέων αλλά δεν υποκατέστησαν άλλους εργαζόμενους. Υπήρχαν ελλείψεις στο προσωπικό, είναι γεγονός και πολλές αρμοδιότητες δόθηκαν στους ωφελούμενους αλλά πάντα συμπληρωματικά σε συνεργασία με τους μόνιμους εργαζόμενους. Κατά γενική ομολογία και των εκπροσώπων των φορέων και των ωφελουμένων ο φόρτος εργασίας που επωμίστηκαν οι ωφελούμενοι ήταν μεγάλος αλλά λειτούργησαν βοηθητικά στους ήδη υπάρχοντες εργαζομένους και δομές.

Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε από πληροφορητές Σ: «*Δεν κατέλαβαν θέσεις ανθρώπων ώστε να νιώσουν εκείνοι απειλή. Ήρθαν συμπληρωματικά. Προσέφεραν ανακούφιση. Το 5μηνο δεν προκάλεσε τέτοιες ανησυχίες, τα όρια ήταν ξεκάθαρα στους εργαζόμενους*», «*ο ρόλος του προγράμματος ήταν επικουρικός, εκεί που υπήρχε ανάγκη. Υπήρχαν άτομα στην υπηρεσία αλλά δεν ήταν αρκετά*», «*Στον δήμο Κ. τα άτομα μπήκαν συμπληρωματικά στις δομές αλλά κατά κάποιον τρόπο κάλυπταν πάγιες ανάγκες στις υπηρεσίες*.», «*Αν είχαν μεγαλύτερη χρονική διάρκεια τα προγράμματα θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για υποκατάσταση. Τώρα μιλάμε για 5μηνες, οπότε και ο συμπράττων φορέας που θα απασχολήσει τα άτομα δεν νομίζω να έχει στο μυαλό του ότι θα υποκατασταθεί η θέση. Δεν ξέρω αν είναι θέμα υποκατάστασης αλλά λίγο να ελαφρύνουν τον φορέα από τον μεγάλο φόρτο . δεν υποκαθιστά απλώς ξαλαφρώνει τους ήδη εργαζομένους μέσα από τις ενέργειες του προγράμματος. Δεν είναι υποκατάσταση είναι διευκόλυνση. Το πρόγραμμα αυτό είναι πολύ σύντομο και δεν πρόκειται να επαναληφθεί. Αν ήταν μια πολιτική ευρύτερη αυτό το πρόγραμμα τότε θα σου έλεγα ότι έχει σκοπό την υποκατάσταση, τώρα όμως με τις παρούσες συνθήκες όχι δεν είναι*.». Τέλος, ένας πληροφορητής Ω ανέφερε: «*Κάποιοι κάλυψαν πάγιες ανάγκες και τώρα έγιναν πάγιες ελλείψεις. Αν υπήρξε υποκατάσταση ήταν σε μικρό βαθμό γιατί ήμασταν υπεράριθμοι*».

Όσο για το φαινόμενο της αφρόκρεμας ένας πληροφορητής Ω είπε: «*τα κριτήρια της κοινωφελούς εργασίας ήταν τα αντίθετα όχι για την αφρόκρεμα*», *«σε εμάς απασχολήθηκαν άτομα πολύ μεγάλα ηλικιακά και με πολύ χαμηλά τυπικά προσόντα, για αυτούς ήταν ένα δώρο το πρόγραμμα. Υψηλά προσόντα είχαμε πολλοί λίγοι άνθρωποι ήμασταν ένα κλάσμα.», «στην θέση που απαιτούσε πτυχίο δεν έγινε αυτό. Τα κριτήρια ήταν τέτοια που δεν έγινε επιλογή.», «δεν σου έδινε την επιλογή η διαδικασία μοριοδότησης. Η επιλογή ήταν τυφλή, όποιος είχε τα περισσότερα μόρια είχε προτεραιότητα», πληροφορητής Δ:«το είχαμε προβλέψει. όταν σε συνεργασία με τον συμπράττοντα φορέα επιλέξαμε τα έργα που θα αναλάβουν και να μας πουν γενικά πόσα άτομα θα χρειαστούν. Αυτά τα άτομα προσπαθήσαμε να προέρχονται από όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Προσπαθήσαμε να φτιάξουμε την ενέργεια έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν όλοι. Αν δεις οι προκηρύξεις στις θέσεις περιλαμβάνουν τα πάντα.»*

4.2.4. Τα κίνητρα συμμετοχής και οι προσδοκίες

Τα βασικά κίνητρα χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: τα κίνητρα των ωφελουμένων/ ανέργων, τα κίνητρα των δικαιούχων φορέων και των συμπραττόντων φορέων. Και σε αυτό το πρόγραμμα, όπως και σε όλα τα αντίστοιχα μέτρα ενεργητικής πολιτικής, ο βασικός στόχος είναι η καταπολέμηση της ανεργίας και η ενίσχυση της απασχόλησης. Έτσι στους δύσκολους, για την αγορά εργασίας, καιρούς που ζούμε αυτό που έδωσε ώθηση στην συμμετοχή στο πρόγραμμα ήταν κατά βάση η υψηλή και μακροχρόνια ανεργία που συνεπάγεται την οικονομική δυσπραγία.

Όπως αναφέρει ένας πληροφορητής- κλειδί τύπου Ω: «*Ανάλογα με την ηλικία και τις ανάγκες διαμορφώνονται και τα κίνητρα για την συμμετοχή στο πρόγραμμα*.». Οι νέοι σε ηλικία άνεργοι αιτήθηκαν στο πρόγραμμα και για κάποιους επιπλέον λόγους που συνδέονται άμεσα με τους προαναφερθέντες. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στους νέους έχουν ως συνέπεια, να υπάρχει νέο εξειδικευμένο προσωπικό που να μην είχε ποτέ την ευκαιρία να εργαστεί. Έτσι μέσω του προγράμματος αποζητούν την εργασιακή εμπειρία ώστε να την χρησιμοποιήσουν με το πέρας του προγράμματος ως προϋπηρεσία αποσκοπώντας σε μεγαλύτερες πιθανότητες εύρεσης μιας πιο μόνιμης εργασίας στο μέλλον. Διόλου ευκαταφρόνητη δεν είναι και η οικονομική ενίσχυση των συμμετεχόντων από την επιδότηση του προγράμματος. Παράγοντας πολύ σημαντικός που κινητοποίησε τους ανέργους να ενταχθούν στο πρόγραμμα.

Οι πληροφορητές ανέφεραν σχετικά με τα κίνητρα των ωφελουμένων: «*τα κίνητρά μου ήταν πέρα από το γεγονός ότι για 5 μήνες θα πληρώνομαι σταθερά, που μόνο σταθερά δεν ήταν , ήταν και η τριβή με το αντικείμενο γιατί μέχρι τότε δεν είχα άλλη απασχόληση σχετική με το αντικείμενό μου- κοινωνικός επιστήμων*», «*Για τους εργαζόμενους ήταν η ανάγκη πρώτα να εργαστούν. Εργασία άρα αμοιβή. Σε πάρα πολλούς ήταν ευκαιρία, ειδικά στους νέους επιστήμονες και για να έχουν αμοιβή και να έχουν εμπειρίες. Και αυτή η εμπειρία ήταν σημαντική για εμάς. Νομίζω αυτά είναι τα σημαντικά, το οικονομικό κίνητρο και σε νέους κυρίως η εργασιακή εμπειρία*.», «*Μια πρώτη ομάδα ωφελουμένων είναι οι πολύ νέοι, που έκαναν την αίτηση για την εμπειρία. Μια δεύτερη ομάδα είναι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία οι οποίοι το έκαναν για τα χρήματα ώστε να βοηθήσουν τις οικογένειές τους*», «*Όσο για τους ωφελούμενους τα κίνητρα ήταν κυρίως ψυχολογικά γιατί συμμετείχαν πολλοί μακροχρόνια άνεργοι και από ευπαθείς ομάδες ένιωσαν πάλι παραγωγικοί, δημιουργικοί και χρήσιμοι καθώς*

βρίσκονταν σε παραγωγική ηλικία και ήταν μια ψυχολογική ανάταση και ένα ανάχωμα στην απελπισία που βίωναν με όλη αυτή την οικονομική κρίση».

Οι προσδοκίες των ωφελουμένων είναι λίγο πολύ αναμενόμενες. Όταν βρίσκεσαι για πολύ καιρό στην ανεργία και σου δίνεται η ευκαιρία να εργαστείς, αυτό που προσδοκάς είναι να μονιμοποιηθείς στην θέση αυτή, ειδικά όταν πρόκειται για τον δημόσιο τομέα. Ακόμα και αν γνώριζαν ότι πρόκειται μόνο για ένα 5μηνο πρόγραμμα και την κατάσταση στο δημόσιο τομέα όλοι προσδοκούσαν την παράταση του προγράμματος ή και ακόμα και την υπογραφή μιας πιο μόνιμης σύμβασης. Οι πληροφορητές ανέφεραν: «*Οι προσδοκίες όταν μπαίνεις σε τέτοια προγράμματα είναι να μην τελειώσουν ποτέ. Να ανανεωθούν, να συντηρηθούν μα κάποιο τρόπο*». Αν δεν ήταν προσδοκία τους η μονιμοποίηση τότε σίγουρα πίστευαν ότι μπορεί στο μέλλον σε κάποιο επόμενο πρόγραμμα ή εφόσον προκύψει κάποια θέση εργασίας, λόγω της συνεργασίας τους αυτής με τον εκάστοτε φορέα θα ήταν εκείνοι που θα επιλέγονταν προς απασχόληση: «*Διότι ένας κοινωνικός λειτουργός που έχει απασχοληθεί στον δήμο σου και τον έχεις γνωρίσει και έχει πάει καλά η συνεργασία σας, όταν θα χρειαστείς αυτή την ειδικότητα θα απευθυνθείς σε εκείνον δεν θα ψάξεις αλλού*.». Επίσης, αυτό αποτέλεσε και προσδοκία των φορέων: «*Οι προσδοκίες του χώρου ήταν μέρος αυτού του προσωπικού το οποίο αξιολογήσαμε και είδαμε ότι πραγματικά ήταν Top σ' αυτό που καλέστηκε να κάνει και από πλευράς απόδοσης, γνώσης και εργασιακής συμπεριφοράς να το κρατήσουμε κοντά μας και να το αξιοποιήσουμε. Ήδη σχεδιάζουμε κάποια προγράμματα αλλά τίποτα δεν έχει εγκριθεί ακόμα*»

Από τη σκοπιά των ιδιωτών φορέων σημαντικό κίνητρο αποτέλεσε η επιθυμία να συμβάλλουν όπως μπορούν στην ενίσχυση της απασχόληση. Σίγουρα κίνητρο ήταν και το ποσοστό της χρηματοδότησης, το κέρδος δηλαδή των δικαιούχων φορέων από την διαμεσολάβησή τους. Από την άλλη συμμετέχοντας σε τέτοια προγράμματα οι δικαιούχοι φορείς που είναι στην πλειονότητά τους ΜΚΟ, εξασφαλίζουν την ύπαρξη και την βιωσιμότητά τους. Ένας ακόμα παράγοντας κυρίως 'ψυχολογικός' για έναν φορέα είναι η αναμέτρηση με τις δυνάμεις του να διαχειριστεί ένα τέτοιο πρόγραμμα. Οι πληροφορητές ανέφεραν: «*Περάσαμε κάποια πράγματα που δεν είχαν δυνατότητα να κάνουν οι δήμοι και ταυτόχρονα προσπαθήσαμε να μετριάσουμε την ανεργία.*», «*η ΜΚΟ επειδή έχει ανοίξει τις δραστηριότητές της, όσο κόσμο και να είχε δεν θα της ήταν αρκετό να ικανοποιήσει τις ανάγκες της. Βέβαια το προσωπικό αυτό λειτούργησε βοηθητικά και ενισχυτικά. Κάποια προγράμματα που είχαν τεθεί σε αδράνεια τα τελευταία χρόνια ξαναλειτούργησαν με αυτή την ευκαιρία*», «*σε*

ορισμένους δικαιούχους φορείς υπάρχουν άνθρωποι που με όρεξη και μεράκι στήνουν τέτοιους φορείς και σχεδιάζουν δράσεις που είναι αναγκαίες στην κοινωνία. Παράλληλα όμως υπάρχουν και φορείς που ως κυρίαρχο κίνητρο είναι η αυτοσυντήρηση τους, η οικονομική τους συντήρηση αξιοποιώντας πόρους της Ε.Ε.. Ο διαμεσολαβητικός τους ρόλος εξαντλείται στο να έχουν ένα οικονομικό όφελος και να συντηρούνται οικονομικά σαν εταιρίες.». «*Η ΜΚΟ ήθελε σίγουρα να εμπλακεί σε μια τέτοια εμπειρία και ίσως και οι οικονομικές απολαβές που υπάρχουν από την διαχείριση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων να αποτελούσε και αυτό κίνητρο*.», «*Τα δικά μας κίνητρα, ως δικαιούχος φορέας ήταν μόνο η απασχόληση των ωφελουμένων. Όλα τα προγράμματα έχουν και κάποια επιδότηση, το συγκεκριμένο όμως δεν μας επέφερε κανένα έσοδο*», «*τα κίνητρά του φορέα ήταν να δοκιμάσουν κάτι νέο, να δουλέψουν πάνω σ' αυτό. Επίσης πολύ σημαντική ήταν η βοήθεια σε άνεργους ανθρώπους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Επίσης για μας σημαντικότερο κίνητρο ήταν να αναπτύξουμε δράσεις που είναι αναγκαίες για την Ελληνική κοινωνία την συγκεκριμένη περίοδο*.», «*όλοι οι δικαιούχοι φορείς σίγουρα είχαν κάποιο κέρδος δεν τα έκαναν έτσι για να βοηθήσουν μια κατάσταση. Ξέρουμε ότι από κάθε τέτοιο πρόγραμμα συγχρηματοδοτούμενο υπάρχουν κάποια έσοδα για λειτουργικές δαπάνες, σίγουρα δεν το έκαναν όλοι οι δικαιούχοι φορείς ισοσκελίζοντας έσοδα και έξοδα, κάτι θα έμεινε*.».

Οι συμπράττοντες φορείς είχαν ως βασικό τους κίνητρο την κάλυψη των πάγιων αναγκών τους που λόγω των απολύσεων στο δημόσιο και των υπαλλήλων που έχουν τεθεί σε διαθεσιμότητα, δεν μπορούν να καλύψουν με το μόνιμο προσωπικό που τους έχει απομείνει. Επίσης, το γεγονός ότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν μισθούς και εισφορές στους ωφελούμενους, ούτε κάποια άλλη δαπάνη ενίσχυσε την διάθεσή τους να εμπλακούν στο πρόγραμμα. Οι πληροφορητές κατά γενική ομολογία υποστήριξαν αυτή την άποψη: «*Τα κίνητρα των συμπραττόντων φορέων ήταν η παροχή των εργαζομένων για την υλοποίηση των δικών τους έργων. Αυτοί δεν είχαν κάποια έξοδα πέραν των λειτουργικών τους εξόδων και έβγαλαν όπως ήθελαν τις ενέργειές τους*». «*. Ο δήμος ήθελε να ενισχύσει κάποιες υποδομές του έστω και πρόσκαιρα*», «για τους συμπράττοντες ήταν μια ευκαιρία για την κάλυψη πάγιων αναγκών», «Όσο αφορά στο Δήμο, εμείς κερδίσαμε το ότι ήρθε στην πλειοψηφία λειτουργικό προσωπικό που στελέχωσε και κάλυψε πολλά δικά μας κενά».

Οι προσδοκίες των φορέων ήταν κυρίως η επίτευξη μιας καλύτερης οργάνωσης των υποδομών τους και η δημιουργία εργαλείων που θα τους φανούν

χρήσιμα στο μέλλον. Επίσης μέσω του προγράμματος είναι ένας καλός τρόπος να δείξει ο δημόσιος τομέας τις ελλείψεις του σε προσωπικό για να κινητοποιήσει την κυβέρνηση να λάβει τα απαραίτητα μέτρα.

4.2.5. Η επίδραση του προγράμματος στην απασχόληση και στην ανεργία

Για την συνεισφορά του προγράμματος στην ανεργία και την απασχόληση γενικότερα οι πληροφορητές- κλειδιά, από όποια θέση και αν βρίσκονταν δεν μπορούσαν να έχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα. Έτσι, λοιπόν, έκαναν υποθέσεις. Το συμπέρασμα από τα λεγόμενά τους ήταν ότι επηρέασε τα ποσοστά της ανεργίας και τους δείκτες της απασχόλησης, αλλά δεν μπορούσαν να γνωρίζουν σε ποιο βαθμό και αυτό συνέβη σε ικανοποιητικό επίπεδο. Ανασταλτικός παράγοντας στην μεγαλύτερη επίδραση του προγράμματος ήταν η χρονική του διάρκεια και η έκταση του. Πέντε μήνες είναι ένα πολύ μικρό διάστημα ώστε να προκύψουν αξιόλογα αποτελέσματα σε αυτά τα πεδία και μόλις 55.000 ωφελούμενοι μικρό ποσοστό επί του άνεργου εργατικού δυναμικού.

Πληροφορητής τύπου Ω, αναφέρθηκε σε αυτό λέγοντας: «*Πως μπορεί να έχει συνεισφορά κάτι το οποίο είναι τόσο παροδικό. Να πέσουν οι δείκτες ανεργίας για 5 μήνες.. και πόσο μπορεί να πέσουν, αφού τα 54.000 άτομα που απασχολήθηκαν δεν είναι και πολύ φοβερό το ποσοστό*», «*Απ' ότι δείχνουν τα αποτελέσματα ανύπαρκτη. Εφόσον η ανεργία όλο και μεγαλώνει. Πρόσκαιρα μπορεί να μείωσε λίγο τον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων. Κάτι τόσο μικρό δεν μπορεί να φρενάρει την κρίση. Στην απασχόληση πάλι ασήμαντη η προσφορά. Από τα 31 άτομα που ήμασταν τώρα εργάζονται μόνο οι 3-4, οι υπόλοιποι ξαναγράφτηκαν στον ΟΑΕΔ και θα περιμένουν κάποιο άλλο πρόγραμμα*». Κάποιοι πιστεύουν πως πρόκειται καθαρά για πολιτικό τέχνασμα για να φανεί μια κινητικότητα στην αγορά εργασίας, ένας άλλος πληροφορητής Ω: «*Σε βάθος χρόνου δεν ωφελεί κανέναν αυτό. Ως προϋπηρεσία δεν ωφελεί κανέναν το 5μηνο. Πιστεύω πως ήταν ένα τέχνασμα καθαρά για να ακουστεί ότι υπάρχει ζήτηση εργασίας από τα ΜΜΕ*», επίσης, πληροφορητής Σ: «*Μη φανταστούμε τώρα ότι 5μηνα προγράμματα σαν και αυτά δίνουν λύση στο πρόβλημα της ανεργίας απλά ίσως πολιτικά, επειδή είχαν προκηρυχθεί και καθυστέρησαν να εφαρμοστούν ενάμιση χρόνο αυτά τα προγράμματα, εφαρμόστηκαν όταν πολιτικά θέλαμε να δείξουμε χαμηλότερα ποσοστά ανεργία και άλλους δείκτες εξαθλίωσης κάποιων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Έτσι αυτοί οι άνθρωποι ξαναγύρισαν στην ανεργία και οι δείκτες στην πρότερη κατάσταση. Τα προγράμματα αυτά είναι πολιτική ομηρία.*».

Μια άλλη άποψη πληροφορητή Δ είναι: «*Στην απασχόληση αυξάνει τους δείκτες για λίγο. Δημιουργεί μια μικρή κινητικότητα στην αγορά. Δαπανήθηκαν 800.000 ευρώ για υλικοτεχνική υποδομή. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τονώθηκε η αγορά, κινήθηκε το χρήμα*». Όπως επίσης δόθηκε και η ευκαιρία να βγουν κάποιοι άνθρωποι από την απραξία και να συνεισφέρουν στην κοινωνία, Σύμφωνα με πληροφορητή Δ: «*Το μόνο που μπορούμε να πούμε ότι μειώθηκαν οι δείκτες της ανεργίας για ένα διάστημα. Όσο αφορά στην απασχόληση, πέρα από το γεγονός ότι προσέφερε εργασιακή εμπειρία στο πεδίο πιστεύω πως απλώς δόθηκε η ευκαιρία να επιδοτηθούν οι άνεργοι με έναν διαφορετικό τρόπο από εκείνο του επιδόματος ανεργίας. παρ' όλα αυτά δεν υπάρχει αύριο, δεν υπάρχει επαγγελματική εξέλιξη ούτε σταθερό επαγγελματικό περιβάλλον*».

4.2.6 Κατάσταση ωφελουμένων πριν και μετά το πρόγραμμα

Σε μια πιο ιδιαίτερη συζήτηση με τους ωφελούμενους μόνο του προγράμματος ερωτήθηκαν για την κατάστασή τους πριν και μετά το πρόγραμμα, για το πώς επέλεξαν τον φορέα στον οποίο έκαναν την αίτηση, ποια είναι η συλλογική τους εκτίμηση για το πρόγραμμα και αν οι προσδοκίες που είχαν ικανοποιήθηκαν. Επίσης τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν ότι αυτοί έκριναν ότι έπρεπε να αναφερθεί και δεν καλύφθηκε από τις ερωτήσεις της συνέντευξης. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν είναι ότι όλοι οι ωφελούμενοι που ερωτήθηκαν ήταν μακροχρόνια άνεργοι, τουλάχιστον 6 μήνες ανεργίας πριν να αιτηθούν στο πρόγραμμα και δεν λάμβαναν κάποιο επίδομα. Επίσης στην πλειοψηφία τους απασχολήθηκαν σε θέσεις εργασίας που ήταν ανάλογες των σπουδών τους και ήταν η πρώτη τους επαγγελματική εμπειρία στο αντικείμενό τους. Οι προηγούμενες εργασίες τους ήταν στον ιδιωτικό τομέα σε εργασίες εκτός αντικειμένου, χαμηλού κύρους και άτυπης μορφής.

Όταν ρωτήθηκαν για το πώς επέλεξαν τον φορέα απασχόλησης που έκαναν την αίτηση διαπιστώσαμε ότι όλοι τυχαία βρέθηκαν στον συγκριμένο φορέα ή κατόπιν επιλογής μεταξύ άλλων φορέων που έγινε δεκτή η αίτησή τους. Αυτό συνέβη καθώς ο κάθε άνεργος είχε το δικαίωμα να καταθέσεις όσες αιτήσεις επιθυμούσε και σε όσους φορείς ήθελε. Έτσι όταν οι φορείς έβγαζαν τα αποτελέσματα και ήταν στους ωφελούμενους επέλεγαν σε ποιόν από αυτούς θα ήθελαν να απασχοληθούν. Μπορεί όμως να γίνονταν δεκτοί σε έναν μόνο φορέα οπότε πήγαιναν αναγκαστικά εκεί. Αυτή η λεπτομέρεια προκάλεσε προβλήματα και στους δικαιούχους φορείς στην διαδικασία επιλογής των τελικών ωφελουμένων καθώς ενώ έβγαζαν έναν αριθμό

ατόμων, κάποιοι έφευγαν και πήγαιναν αλλού και έπρεπε να ξανακάνουν την διαδικασία. Γενικά δεν υπήρξε καλή ενημέρωση σχετικά με το πρόγραμμα και τις διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και κανείς δεν είχε ξεκάθαρη εικόνα περί τίνος πρόκειται αυτό το πρόγραμμα. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ένας εκπρόσωπος δικαιούχου φορέα: «*βασικά δεν υπήρχε σαφής οδηγία για να τους το δώσει να το καταλάβουν, και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να φεύγουν από την μια δουλειά, κάνοντας παραίτηση από τον έναν φορέα και πήγαιναν σε άλλον φορέα που μπορεί να τους είχε εγκριθεί η θέση. Δεν μπορούσε να υπάρχει επίβλεψη σε αυτό και μας δυσκόλεψε πολύ να καταλήξουμε στον τελικό αριθμό των ωφελουμένων*».

Ένα άλλο θέμα που τέθηκε ήταν οι μεγάλη καθυστέρηση που παρατηρήθηκε στην ανακοίνωση των αποτελεσμάτων, που προφανώς ήταν συνέπεια της παραπάνω διαδικασίας, αλλά μεσολάβησε και μεγάλο διάστημα από την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων μέχρι την έναρξη του προγράμματος. Έτσι, οι άνεργοι που έγιναν ωφελούμενοι στο πρόγραμμα περίμεναν πότε θα ξεκινήσει και παρέμειναν τουλάχιστον 3 μήνες ακόμα στην ανεργία καθώς έπρεπε να διατηρήσουν την κάρτα ανεργίας τους αν ήθελαν να μπουν στο πρόγραμμα. Όπως αναφέρει ένας πληροφορητής- κλειδί : «*Όταν η αίτηση έγινε το Ιούνιο και τα αποτελέσματα βγήκαν τον Δεκέμβρη, μπορεί να είχε βρει δουλειά οπότε για ποιο λόγο να του απαγορέψει να δουλέψει. Το θεωρώ παράλογο να υπάρχει οπωσδήποτε κάρτα ανεργίας όταν μεσολαβεί τόσο πολύ διάστημα*».

Σε γενικότερα πλαίσια όμως οι πληροφορητές ανέφεραν ότι υπήρξε πολύ καλή συνεργασία με τους μόνιμους εργαζόμενους των δομών, παρ' ότι στην αρχή ήταν επιφυλακτικοί απέναντί τους. Στα πλαίσια αυτής της καλής συνεργασίας πολλές φορές οι ωφελούμενοι ασχολούνταν και με άλλα πράγματα εκτός των αρμοδιοτήτων τους για να βοηθήσουν και να « ξαλαφρώσουν» λιγάκι τους άλλους υπαλλήλους.

Η σημερινή κατάσταση των ατόμων που εργάστηκαν στην κοινωφελή εργασία είναι η εξής: από τους πέντε ωφελούμενους που μιλήσαμε, η μία επελέγη σε ένα νέο πρόγραμμα ενεργητικής πολιτικής γνωστό ως «Voucher» και θα απασχοληθεί για 6 μήνες σε κάποια ιδιωτική επιχείρηση, εκ των οποίων ο 1 μήνας θα είναι θεωρητική κατάρτιση πάνω το αντικείμενο εργασίας, 2 από τους ωφελούμενους προσελήφθησαν από τον δικαιούχο φορέα με ετήσια σύμβαση εργασίας και απασχολούνται σε δομές του φορέα και οι 2 παραμένουν άνεργοι και λαμβάνουν το τρίμηνο επίδομα λήξης σύμβασης από τον ΟΑΕΔ.

4.3 Συμπεράσματα

Το σύνολο των πληροφορητών- κλειδιά εκτίμησαν ότι το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας υπήρξε μια σημαντική κίνηση για την καταπολέμηση της όλο και αυξανόμενης ανεργίας στην ελληνική κοινωνία. Η αρχική σκέψη που κατέλαβε τους ενδιαφερόμενους για το πρόγραμμα αυτό ήταν κατά γενική ομολογία καλή. Αυτό γίνεται εμφανές από το μεγάλο ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε από φορείς και ανέργους στο να συμμετέχουν στο πρόγραμμα αυτό. Κατά την εφαρμογή του και με το πέρας της διαδικασίας διαπιστώθηκαν πολλές ελλείψεις και προβλήματα τόσο στον σχεδιασμό όσο και στην διαδικασία εφαρμογής του. Η καινοτόμα για τα ελληνικά δεδομένα μορφή του έργου αυτού προκάλεσε επίσης το ενδιαφέρον αλλά και πολλές επιφυλάξεις στους εμπλεκόμενους στο πρόγραμμα. Παρ' όλα αυτά με την ολοκλήρωση του προγράμματος όλοι οι συμμετέχοντες εκδήλωσαν έντονη επιθυμία να επαναληφθεί κάτι αντίστοιχο αν όχι να δοθεί κάποια παράταση στην προσχεδιασμένη διάρκειά του ώστε να αποδώσει καλύτερους καρπούς στην αγορά εργασίας και να βελτιωθούν τα ποσοστά ανεργίας.

Οι δράσεις που υλοποιήθηκαν ήταν πολλές και ποικίλες. Κάλυψαν ένα μεγάλο εύρος αναγκών στο δημόσιο τομέα σε τομείς που έχρηζαν άμεσης βοήθειας. Η επιλογή των δράσεων έγινε έπειτα από προτάσεις των συμπραττόντων φορέων με βάσει τις εκάστοτε και κατά τόπους ανάγκες των δήμων, των περιφερειών ή των υπηρεσιών. Δόθηκε έτσι η ευκαιρία να επιλεχθούν στοχευμένες δράσεις που εξυπηρέτησαν το κοινό καλό και συμφέρον.

Όσο αφορά στον σκοπό του προγράμματος και αν αυτός τελικά επετεύχθη προκύπτει μια σύγχυση στις απαντήσεις των ερωτωμένων καθώς απ' ότι διαπιστώθηκε οι περισσότεροι δεν είχαν ακριβή γνώση των στόχων κι του σκοπού του προγράμματος. Ο καθένας όριζε τους δικούς του στόχους κατά προσέγγιση και απαντούσε με βάση την κρίση του και με πολύ δισταγμό. Στην άγνοια αυτή των πληροφορητών σίγουρα συμβάλει και η έλλειψη μέχρι τώρα εκθέσεων αξιολόγησης του προγράμματος από τους φορείς υλοποίησης αλλά και από την ειδική διαχειριστική αρχή του Υπουργείου, που αποτελούσε γενικό υπεύθυνο της υλοποίησης του προγράμματος.

Αναφερόμενοι στα θετικά χαρακτηριστικά του προγράμματος οι πληροφορητές κλειδιά εστίασαν στο ότι αποτέλεσε ευκαιρία απασχόλησης για άνεργους νέους κυρίως οι οποίοι μπορεί μέσω αυτού να έκαναν τα πρώτα τους βήματα στην αγορά εργασίας, οπότε συγκέντρωσαν εργασιακή εμπειρία και μέσο

ψυχολογικής ανάτασης για τους αποθαρρυμένους άνεργους. Σημαντικό, επίσης, θετικό χαρακτηριστικό ήταν η φύση των κριτηρίων, τα οποία κρίθηκαν κατά γενική ομολογία κοινωνικά καθώς δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως άτομα με αναπηρίες, νέοι και μέλη πολύτεκνων οικογενειών. Βασικό αν όχι σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι αποτέλεσε πηγή εισοδήματος στους ωφελούμενους και τις οικογένειές τους αλλά και τονωτική ένεση στους φορείς για την βελτίωση των υποδομών τους που λόγω της μεγάλης ανακατάταξης στον δημόσιο τομέα και την τοπική αυτοδιοίκηση είχαν παραμεληθεί και δεν υπήρχε μέχρι τότε η δυνατότητα να επιμεληθούν.

Παρά το γεγονός ότι η αρχική εικόνα για το πρόγραμμα ήταν καλή, στην πορεία της συζήτησης αναφέρθηκαν πολλά αρνητικά χαρακτηριστικά και επιπτώσεις του προγράμματος καθώς και πολλά προβλήματα τα οποία προέκυψαν ή προϋπήρχαν στον σχεδιασμό και κατέστησαν την διεξαγωγή του προγράμματος δυσκολότερη απ' ότι αρχικά είχε προβλεφτεί. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που θεωρήθηκε αρνητικό στοιχείο ήταν η διάρκεια του προγράμματος που τελικά φάνηκε ανεπαρκής για την ολοκλήρωση των δράσεων αλλά και για την πλήρη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Επιπλέον το ύψος της επιδότησης για τον κάθε άνεργο αλλά και της χρηματοδότησης των φορέων που δεν κατάφερε να καλύψει ούτε τις λειτουργικές ανάγκες των φορέων υλοποίησης, όπως προβλήματα προέκυψαν και με την έγκαιρη καταβολή των δεδουλευμένων. Η συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα παρουσιάστηκε προβληματική, καθώς προέκυψαν προβλήματα συνεννόησης και καθυστερήσεις τόσο στην αξιολόγηση του προσωπικού όσο και στην οργάνωση καθηκοντολογίου των ωφελουμένων στον κάθε φορέα αλλά και στην διάχυση των οδηγιών και διευκρινήσεων που κρίνονταν αναγκαίες για την υλοποίηση των δράσεων. Το σύνολο των πληροφορητών, παρ' ότι ανέφερε ότι η σύμπραξη αυτή προκάλεσε διάφορες δυσκολίες στην οργάνωση των δράσεων δεν την αξιολόγησε ως θετική ή αρνητική. Κράτησαν μια επιφύλαξη καθώς δεν γνώριζαν τι μπορεί αυτή η μέθοδος να σήμαινε και που εξυπηρετούσε. Συμπερασματικά από όλη αυτή την διαδικασία πιστεύω πως βγήκαν εν μέρει ωφελημένοι οι συμπράττοντες φορείς καθώς επωφελήθηκαν από το επιπλέον εργατικό δυναμικό χωρίς να έχουν ιδιαίτερες ευθύνες και αρμοδιότητες.

Εστιάζοντας στην χρονική διάρκεια του προγράμματος εντοπίζουμε τον πεντάμηνο περιορισμός. Αυτό αποτελεί διαφοροποίηση από τον «εργοδότη έκτακτης προσφυγής» του Minsky. Η περιορισμένη διάρκεια του προγράμματος προκάλεσε

έντονη δυσαρέσκεια στους εμπλεκόμενους στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας καθώς και προβλήματα όσο αφορά στην ολοκλήρωση των δράσεων και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος. Είναι εκ των πραγμάτων λίγος ο χρόνος για την υλοποίηση δράσεων που άπτονται σε ειδικά θέματα όπως ένα μεγάλο μέρος των έργων που κλήθηκαν οι φορείς να πραγματοποιήσουν με το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας. Όταν η στελέχωση κοινωνικών δομών και υπηρεσιών είναι από τις σημαντικότερες δράσεις του προγράμματος προκύπτει ζήτημα για τις δράσεις τις οποίες θα υλοποιηθούν. Οι κοινωνικές δομές και υπηρεσίες είναι πεδία τα οποία χρήζουν μονιμότητας και διάρκειας καθώς απευθύνονται σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού οι οποίες βασίζονται σε αυτές. Οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να έγινε αυτή η επιλογή να διαρκέσει το πρόγραμμα μόλις 5 μήνες είναι άγνωστοι και κάποιοι θεώρησαν ανούσια και προκλητική τη εφαρμογή του προγράμματος αυτού την συγκεκριμένη περίοδο με βάση την κατάσταση της χώρας και τα ποσοστά ανεργίας.

Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό του προγράμματος το οποίο συζητήθηκε με τους πληροφορητές κλειδιά είναι τα κριτήρια επιλογής των ωφελουμένων από το πρόγραμμα. Κατά γενική ομολογία τα κριτήρια χαρακτηρίστηκαν αξιοκρατικά καθώς έδιναν προτεραιότητα σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού και είχαν κοινωνική χροιά. Η συμμετοχή του ΑΣΕΠ στην διαδικασία μοριοδότησης των ωφελουμένων και επιλογής ενέπνευσε εμπιστοσύνη και καθησύχασε την κοινή γνώμη για την διαφάνεια της διαδικασίας. Υπήρξε μια συζήτηση γύρω από τη φύση των κριτηρίων και διατυπώθηκαν κάποιες απόψεις σχετικά με το γιατί αυτά τα κριτήρια και όχι κάποια άλλα, όμως δεν δόθηκε μεγαλύτερη έκταση στο ζήτημα αυτό από τους πληροφορητές καθώς θεώρησαν πως υπήρχε κοινωνική σκοπιμότητα πίσω από την επιλογή των συγκεκριμένων. Πέραν όμως των κριτηρίων για την μοριοδότηση έγινε εμφανής η έλλειψη ποιοτικής αξιολόγηση του προσωπικού που επιλέχθηκε. Ανάλογα με τα μόρια που συγκέντρωνε κάποιος και τα τυπικά του προσόντα καταλάμβανε κάποια θέση χωρίς να γίνει περαιτέρω έλεγχος για την καταλληλότητά του για την συγκεκριμένη εργασία.

Στα πλαίσια των συνεντεύξεων ζητήθηκε από τους πληροφορητές να κάνουν μια σύγκριση του προγράμματος κοινωφελούς εργασίας με άλλα μέτρα ενεργητικής πολιτικής που μπορεί να γνωρίζουν. Οι περισσότεροι αναφέρθηκαν στα προγράμματα stages. Συμπερασματικά το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας συγκριτικά με άλλα προγράμματα ενεργητικής πολιτικής διαπιστώνουμε ότι σε πολλά σημεία το νέο αυτό πρόγραμμα υπερέχει σε κάποια σημεία και υστερεί σε κάποια άλλα. Μια πολύ

μεγάλη διαφορά είναι ότι η κοινωφελής εργασία αφορά σε εργασία στον δημόσιο τομέα αλλά μέσω του ιδιωτικού τομέα. Αυτό προκαλεί διάφορες τροποποιήσεις στα μέχρι τώρα δεδομένα και εισάγει μια ακόμα ευέλικτη πρακτική στις σχέσεις εργασίας του δημόσιου τομέα και σε συνδυασμό με το ύψος της αμοιβής μεταφέρει όρους ιδιωτικής σχέσης εργασίας στον δημόσιο τομέα. Τα θετικά που έχει το πρόγραμμα αυτό αφορούν κυρίως στις ασφαλιστικές εισφορές και στην υγειονομική περίθαλψη τα οποία παρέχει σε αντίθεση με τα μέχρι τώρα γνωστά προγράμματα stage τα οποία δεν τα παρείχαν. Επίσης τα κριτήρια επιλογής ήταν αυτά τα οποία προσέδωσαν κύρος και διαφάνεια στο πρόγραμμα και εξάλειψαν κάθε υποψία για μεσολάβηση στις προσλήψεις. Παρ' όλα τα θετικά του στοιχεία το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας υστερεί σε κάποια σημεία συγκριτικά με τα stage, όπως στην χρονική διάρκεια τους, στην προοπτική για μονιμοποίηση και στην σαφήνεια του αντικειμένου απασχόλησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Χαρακτηριστικά των προγραμμάτων Stage και των προγραμμάτων Κοινωφελούς εργασίας

Χαρακτηριστικά	**Stage**	**Προγράμματα Κοινωφελούς Εργασίας**
Εργασία στο δημόσιο	ΝΑΙ (δημόσιες υπηρεσίες)	ΝΑΙ (τοπική αυτοδιοίκηση-περιφέρειες)
Καταβολή ασφαλιστικών εισφορών	ΟΧΙ	ΝΑΙ
Υγειονομική κάλυψη	ΟΧΙ	ΝΑΙ
Συγκεκριμένη χρονική διάρκεια	ΝΑΙ (από 12 έως 24 μήνες)	ΝΑΙ (5 μήνες)
Προοπτική παραμονής	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Περιορισμός στο αντικείμενο	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Αποσαφηνισμένες συνθήκες εργασίας	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Καταβολή αμοιβής σύμφωνα με συλλογικές συμβάσεις εργασίας	ΟΧΙ	ΟΧΙ

Κατά τον σχεδιασμό της έρευνας είχε προβλεφθεί να γίνει μια απόπειρα διάγνωσης για το αν στο πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας παρατηρήθηκε το φαινόμενο της υποκατάστασης, εκτοπισμού, νεκρού βάρους και το φαινόμενο της αφρόκρεμας. Έτσι έγιναν κάποιες ερωτήσεις στα πλαίσια της συνέντευξης όμως οι πληροφορητές μας δεν ήταν σε θέση να κρίνουν την εμφάνιση αυτών των φαινομένων. Έτσι με πολύ δισταγμό έδωσαν κάποιες απαντήσεις σύμφωνα με την οπτική του. Οι απόψεις που των πληροφορητών κλειδιά συγκλίνουν προς την διαπίστωση ότι δεν παρατηρήθηκαν τέτοια φαινόμενα. Πιο συγκεκριμένα το φαινόμενο της υποκατάστασης δεν παρατηρήθηκε καθώς η διάρκεια του προγράμματος και το είδος των εργασιών που ανέλαβαν οι ωφελούμενοι από το πρόγραμμα δεν το επέτρεψαν. Οι πέντε μήνες απασχόλησης δεν αποτέλεσαν κίνδυνο για μόνιμη κατάληψη των θέσεων εργασίας στους φορείς καθώς ήταν κάτι παροδικό και πρόσκαιρο. Όσο αφορά στο είδος των εργασιών που ανέλαβαν οι εργαζόμενοι,

μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να κάλυπταν πάγιες ανάγκες των φορέων αλλά δεν υποκατέστησαν άλλους εργαζόμενους. Υπήρχαν ελλείψεις στο προσωπικό, είναι γεγονός και πολλές αρμοδιότητες δόθηκαν στους ωφελούμενους αλλά πάντα συμπληρωματικά σε συνεργασία με τους μόνιμους εργαζόμενους. Κατά γενική ομολογία και των εκπροσώπων των φορέων και των ωφελουμένων ο φόρτος εργασίας που επωμίστηκαν οι ωφελούμενοι ήταν μεγάλος αλλά λειτούργησαν βοηθητικά στους ήδη υπάρχοντες εργαζομένους και δομές. Ως ένδειξη, μόνο, υποκατάστασης μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι υπεκατέστησαν τους εποχιακά εργαζόμενους και τους εργαζόμενους με συμβάσεις περιορισμένου χρόνου στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Εξετάζοντας τα κίνητρα των εμπλεκόμενων στο πρόγραμμα διακρίνουμε τρεις κατηγορίες: τα κίνητρα των ωφελουμένων/ ανέργων, τα κίνητρα των δικαιούχων φορέων και των συμπραττόντων φορέων. Και σε αυτό το πρόγραμμα, όπως και σε όλα τα αντίστοιχα μέτρα ενεργητικής πολιτικής, ο βασικός στόχος είναι η καταπολέμηση της ανεργίας και η ενίσχυση της απασχόλησης. Έτσι στους δύσκολους, για την αγορά εργασίας, καιρούς που ζούμε αυτό που έδωσε ώθηση στην συμμετοχή στο πρόγραμμα ήταν κατά βάση η υψηλή και μακροχρόνια ανεργία που συνεπάγεται την οικονομική δυσπραγία. Οι νέοι σε ηλικία άνεργοι αιτήθηκαν στο πρόγραμμα και για κάποιους επιπλέον λόγους που συνδέονται άμεσα με τους προαναφερθέντες. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στους νέους έχουν ως συνέπεια, να υπάρχει νέο εξειδικευμένο προσωπικό που να μην είχε ποτέ την ευκαιρία να εργαστεί. Έτσι μέσω του προγράμματος αποζητούν την εργασιακή εμπειρία ώστε να την χρησιμοποιήσουν με το πέρας του προγράμματος ως προϋπηρεσία αποσκοπώντας σε μεγαλύτερες πιθανότητες εύρεσης μιας πιο μόνιμης εργασίας στο μέλλον. Διόλου ευκαταφρόνητη δεν είναι και η οικονομική ενίσχυση των συμμετεχόντων από την επιδότηση του προγράμματος. Παράγοντας πολύ σημαντικός που κινητοποίησε τους ανέργους να ενταχθούν στο πρόγραμμα

Οι προσδοκίες των ωφελουμένων είναι λίγο πολύ αναμενόμενες. Η μονιμοποίηση ήταν η γενική επιθυμία όλων, καθώς πρόκειται για θέσεις στον δημόσιο τομέα που παρέχει μονιμότητα και η μακροχρόνια ανεργία των ωφελουμένων τους έχει ταλαιπωρήσει πολύ και ευελπιστούν να «τακτοποιηθούν». Αν δεν ήταν προσδοκία τους η μονιμοποίηση τότε σίγουρα πίστευαν ότι μπορεί στο μέλλον σε κάποιο επόμενο πρόγραμμα ή εφόσον προκύψει κάποια θέση εργασίας,

λόγω της συνεργασίας τους αυτής με τον εκάστοτε φορέα θα ήταν εκείνοι που θα επιλέγονταν προς απασχόληση.

Από τη σκοπιά των ιδιωτών φορέων σημαντικό κίνητρο αποτέλεσε η επιθυμία να συμβάλλουν όπως μπορούν στην ενίσχυση της απασχόληση. Σίγουρα κίνητρο ήταν και το ποσοστό της χρηματοδότησης, τα επιπλέον έσοδα δηλαδή των δικαιούχων φορέων από την διαμεσολάβησή τους. Από την άλλη συμμετέχοντας σε τέτοια προγράμματα οι δικαιούχοι φορείς που είναι στην πλειονότητά τους ΜΚΟ, εξασφαλίζουν την ύπαρξη και την βιωσιμότητά τους.

Οι συμπράττοντες φορείς είχαν ως βασικό τους κίνητρο την κάλυψη των πάγιων αναγκών τους που λόγω των απολύσεων στο δημόσιο και των υπαλλήλων που έχουν τεθεί σε διαθεσιμότητα, δεν μπορούν να καλύψουν με το μόνιμο προσωπικό που τους έχει απομείνει. Επίσης, το γεγονός ότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν μισθούς και εισφορές στους ωφελούμενους, ούτε κάποια άλλη δαπάνη ενίσχυσε την διάθεσή τους να εμπλακούν στο πρόγραμμα. Αυτό το στοιχείο μπορεί εκληφθεί ως ένδειξη υποκατάστασης.

Οι προσδοκίες των φορέων ήταν κυρίως η επίτευξη μιας καλύτερης οργάνωσης των υποδομών τους και η δημιουργία εργαλείων που θα τους φανούν χρήσιμα στο μέλλον. Επίσης μέσω του προγράμματος είναι ένας καλός τρόπος να δείξει ο δημόσιος τομέας τις ελλείψεις του σε προσωπικό για να κινητοποιήσει την κυβέρνηση να λάβει τα απαραίτητα μέτρα.

Καταλήγοντας, για την συνεισφορά του προγράμματος στην ανεργία και την απασχόληση γενικότερα οι πληροφορητές- κλειδιά, από όποια θέση και αν βρίσκονταν δεν μπορούσαν να έχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα. Έτσι, λοιπόν, έκαναν υποθέσεις. Το συμπέρασμα από τα λεγόμενά τους ήταν ότι επηρέασε τα ποσοστά της ανεργίας και τους δείκτες της απασχόλησης, αλλά δεν μπορούσαν να γνωρίζουν σε ποιο βαθμό και αν αυτό συνέβη σε ικανοποιητικό επίπεδο. Ανασταλτικός παράγοντας στην μεγαλύτερη επίδραση του προγράμματος ήταν η χρονική του διάρκεια και η έκταση του. Πέντε μήνες είναι ένα πολύ μικρό διάστημα ώστε να προκύψουν αξιόλογα αποτελέσματα σε αυτά τα πεδία και μόλις 55.000 ωφελούμενοι μικρό ποσοστό επί του άνεργου εργατικού δυναμικού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το σύνολο των πληροφορητών κλειδιά που ανήκουν στην κατηγορία των ωφελουμένων από το πρόγραμμα πριν την δήλωση συμμετοχής τους στο πρόγραμμα ήταν τουλάχιστον 6 μήνες άνεργοι και δεν ήταν δικαιούχοι κάποιου επιδόματος. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα άτομα που

απασχολήθηκαν είχαν μακρά αποχή από την αγορά εργασίας και επανήλθαν μέσω του προγράμματος. Δυστυχώς, δεν μπορούμε να βγάλουμε κάποιο συμπέρασμα για το αν ένας άνεργος θα έκανε την αίτηση αυτή εφόσον ήταν δικαιούχος επιδόματος ανεργίας ή άλλης μορφής επιδόματος. Από τις δηλώσεις, όμως, των πληροφορητών αν εκείνοι βρίσκονταν σε αυτή την θέση θα έδειχναν το ίδιο ενδιαφέρον να απασχοληθούν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα από το να διατηρήσουν τις αποδοχές κάποιου επιδόματος. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν από την έναρξη της διαδικασίας των αιτήσεων μέχρι και το πέρας του προγράμματος όλοι έδειξαν να έχουν θετικές εντυπώσεις και επιθυμία να το επαναλάβουν στο μέλλον αν και εφόσον δεν έχουν καταφέρει να βρουν μια πιο μόνιμη εργασία.

Η πρώτη και τελική εικόνα για το πρόγραμμα είναι καλή, απ’ ότι συμπεραίνουμε, με κάποια προβλήματα κατά την υλοποίηση αλλά και κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά τα οποία σε περίπτωση επανάληψης κάποιου αντίστοιχου προγράμματος θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη και να τροποποιηθούν ώστε να έχουμε τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα για την ανεργία και την απασχόληση γενικότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Γενικά συμπεράσματα

Οι πολιτικές απασχόλησης και ειδικότερα οι πολιτικές αγοράς εργασίας αποτέλεσαν το αντικείμενο αυτής της μελέτης. Οι πολιτικές απασχόλησης μπορούν να προσεγγισθούν ως ένα πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής ανάλογα με τους στόχους και την λογική, όπως αυτά διαμορφώνονται σε συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες ανάλογα με τα προβλήματα μιας κοινωνίας μια δεδομένη χρονική περίοδο. Η διάκριση των πολιτικών απασχόλησης σε ενεργητικές και παθητικές πολιτικές δεν είναι απόλυτη αλλά σχετική, καθώς συχνά συγχέονται και η μία αποτελεί συνέχεια της άλλης.

Στην Ελλάδα, επικρατεί από το 2010 περιοριστική δημοσιονομική πολιτική κυρίως λόγω της κρίσης δημοσίου χρέους και της χρηματοδότησης από το ΔΝΤ και τους δανειστές της, με σκοπό την επίτευξη της βιωσιμότητας και της εξυγίανσης των δημοσίων οικονομικών. Οι πολιτικές αυτές φαίνεται να περιορίζουν τις προοπτικές οικονομικής ανάκαμψης και απορρόφησης της ανεργίας.

Μέσα σε αυτή τη λογική, παρατηρείται μια τάση για ενεργοποίηση ικανού όγκου ενεργητικών πολιτικών (ένταξης και επανένταξης των ανέργων και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, κατάρτισης, ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, διατήρησης θέσεων εργασίας), των οποίων κύριος εφαρμοστής είναι ο ΟΑΕΔ. Οι πολιτικές αυτές έρχονται να παίξουν συμπληρωματικό ρόλο στις προτεραιότητες της Ένωσης, με την παρατεταμένη ύφεση να ενισχύει την ανάγκη στροφής σε αυτές.

Ο ιδιωτικός τομέας παίζει αναμφισβήτητα σημαντικό ρόλο στη δημιουργία απασχόλησης, αλλά κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ύφεσης δεν μπορεί να εξασφαλίσει αρκετές θέσεις εργασίας ώστε να επιταχύνει την ανάκαμψη ή να συμβαδίζει με την αύξηση του πληθυσμού. Υπάρχει όμως μια εναλλακτική λύση: η εγγυημένη απασχόληση μέσω ενός κρατικού προγράμματος στο πλαίσιο του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», το οποίο θα προσφέρει δουλειά σε κάθε άτομο έτοιμο, πρόθυμο και ικανό να εργαστεί με τον προβλεπόμενο κατώτερο μισθό συν κοινωνική ασφάλιση. Όταν μια χώρα διανύει περίοδο λιτότητας πολλοί άνθρωποι ωθούνται στο περιθώριο λόγω της οικονομικής τους αδράνειας. Τα οφέλη της απασχόλησης είναι πολλά και δεν πρέπει να αγνοούνται καθώς ενισχύεται η παραγωγή αγαθών, υπηρεσιών και εισοδήματος, η επαγγελματική κατάρτιση κατά την απασχόληση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων, η μείωση της φτώχειας, ενισχύεται η κοινότητα και η κοινωνική δικτύωση, όπως επίσης και η κοινωνική, πολιτική και οικονομική σταθερότητα της χώρας.

Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης στοχεύουν σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού με σκοπό την αύξηση της πιθανότητας απασχόλησης και την βελτίωση των εισοδηματικών προοπτικών των ανέργων αλλά και της ένταξής στους στην αγορά εργασίας. Τα βασικά χαρακτηριστικά τους είναι ότι αποτελούν συμπλήρωμα της βασικής πολιτικής απασχόλησης, είναι παρεμβάσεις μικρής μόνο κλίμακας και απευθύνονται σε ιδικές ομάδες του εργατικού δυναμικού. Διακρίνονται σε σχήματα επιδότησης θέσεων εργασίας, πολιτικές επαγγελματικής κατάρτισης και υπηρεσίες τοποθέτησης που στόχο έχουν την σύζευξη προσφοράς και ζήτησης εργασίας.

Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει την αποτελεσματικότητα της άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας όσον αφορά την άμβλυνση της φτώχειας και της ανισότητας κατά τη διάρκεια μιας φάσης οικονομικής ύφεσης. Ακόμα και σε περιόδους ευημερίας, ένα πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να πετύχει τρεις στόχους: α) να απορροφήσει το πρόθυμο και ικανό για εργασία εργατικό δυναμικό, β) να παράσχει την αναγκαία εισοδηματική στήριξη στις πλέον ευάλωτες ομάδες και γ) να τονώσει την πραγματική ζήτηση μέσω της ανατροφοδότησης της αγοράς που θα δημιουργήσει.

Ειδικά σε περιόδους κρίσης και οικονομικής αστάθειας λόγω της ανεπαρκούς ζήτησης για εργασία ορισμένες ομάδες περιθωριοποιούνται καθώς αποκλείονται από την έμμισθη απασχόληση σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλες ομάδες του πληθυσμού. Η ανεργία στην Ελλάδα πλήττει δυσανάλογα τους νέους, τις γυναίκες, τα άτομα με αναπηρίες και τους κατοίκους συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών. Η ανάγκη του «εργοδότη έσχατης προσφυγής» γίνεται όλο και πιο επιτακτική. Στην Ελλάδα εφαρμόστηκαν τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας το 2011, ένα μέτρο που βρίσκει το θεωρητικό του υπόβαθρο στον «εργοδότη έσχατης προσφυγής». Το γενικό πλαίσιο των προγραμμάτων είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας την δεδομένη χρονική περίοδο εφαρμογής τους.

Προχωρώντας, λοιπόν, σε μια ποιοτική αξιολόγηση των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας η βασική κατευθυντήριος γραμμή ήταν η απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, πως δηλαδή εφαρμόστηκαν τα προγράμματα αυτά στην Ελλάδα, ποιες οι επιδράσεις τους στην ανεργία και την απασχόληση, ποιος ο σκοπός τους και κατά πόσο τα αποτελέσματα του προγράμματος τον ικανοποίησαν.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με συγκεκριμένους άξονες περιεχομένου ώστε να διερευνηθούν όλες οι συνιστώσες που θεωρήθηκαν σημαντικές. Από την ανάλυσή τους, όπως παρουσιάζεται στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, προέκυψαν τα παρακάτω βασικά συμπεράσματα.

Όσον αφορά στη γενική εικόνα για το πρόγραμμα κοινωφελούς εργασίας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί από τους εμπλεκόμενους μετά την λήξη του 5μηνου, ανάλογα με την θέση τους και το έργο που ανέλαβε ο κάθε φορέας απασχόλησης, παρατηρήθηκε ότι η γενική εικόνα των εμπλεκομένων στο πρόγραμμα ήταν καλή. Αυτό αποτελεί ένα θετικό στοιχείο καθώς φαίνεται η θετική επίδραση που είχε τελικά το πρόγραμμα στους ίδιους τους εμπλεκόμενους, φορείς και ωφελούμενους, και εν τέλει στην κοινωνία. Διαπιστώνεται έτσι ότι ο σκοπός των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και προγραμμάτων τέτοιας φύσεως που είναι να εξυπηρετήσει τους ανέργους και την κοινωνία επετεύχθη ως ένα βαθμό και σύμφωνα πάντα με την κοινή ομολογία των πληροφορητών.

Όσον αναφορά στα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά του προγράμματος καθώς και στα προβλήματα που παρατηρήθηκαν στον σχεδιασμό ή προέκυψαν κατά την εφαρμογή του δεν μπορούμε να σχηματίσουμε ένα ενιαίο και γενικό συμπέρασμα καθώς οι απόψεις των πληροφορητών σχετικά με τα χαρακτηριστικά του προγράμματος και τις επιδράσεις τους διαφέρουν. Τα χαρακτηριστικά αυτά όπως παρουσιάστηκαν από τους πληροφορητές είναι φορτισμένα από την υποκειμενική διάσταση που έδωσε ο κάθε ένας από αυτούς σύμφωνα με την δική του λογική και αντίληψη της πραγματικότητας που βίωσε κατά την συμμετοχή του στο πρόγραμμα. Κάποια στοιχεία που μπορεί για κάποιους να χαρακτηρίστηκαν ως αρνητικά για κάποιους άλλους ήταν θετικά ή λογικά να υπάρχουν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα που αποσκοπεί στην διαχείριση της ανεργίας και της απασχόλησης.

Επιπλέον, όσον αφορά στον ίδιο τον σχεδιασμό του προγράμματος, δόθηκε έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, αναζητώντας τον ρόλο που αυτά διαδραμάτισαν κατά την εφαρμογή του. Βασικά χαρακτηριστικά στα οποία δόθηκε έμφαση ήταν οι συμβάσεις εργασίας, οι αμοιβές, η χρονική διάρκεια του προγράμματος, τα κριτήρια επιλογής και οι επιπτώσεις αυτών στην ανεργία και την απασχόληση. Με βάση τα χαρακτηριστικά και το γενικό πλαίσιο εφαρμογής των προγραμμάτων διαπιστώνουμε ότι μια επίπτωση των προγραμμάτων αυτών είναι η προαγωγή της ευελιξίας στην απασχόληση καθώς αποτελούν μια ιδιόμορφη και ευέλικτη αγορά εργασίας με όρους επινοικίασης προσωπικού, χαμηλές αμοιβές,

συμβάσεις ορισμένου χρόνου και εργαζομένους που δεν απολαμβάνουν τα συμβατικά δικαιώματα των συλλογικών συμβάσεων εργασίας.

Τα κίνητρα που οδήγησαν στην εμπλοκή στο πρόγραμμα και οι προσδοκίες που αναπτύχθηκαν από τους εμπλεκόμενους (φορείς και ωφελούμενους) φαίνεται να ταυτίζονται με τους στόχους των προγραμμάτων επιδοτούμενης απασχόλησης ανέργων στον κοινωνικό τομέα. Παρ' όλα αυτά, προκύπτουν και κάποιες προσδοκίες, που δεν προβλέπεται από τον σχεδιασμό του προγράμματος να ικανοποιηθούν, όπως μονιμοποίηση- παράταση διάρκειας προγράμματος- επανάληψη της δράσης,

Η επίδραση των προγραμμάτων στην απασχόληση και την ανεργία είναι αμφισβητήσιμη, όπως και γενικότερα των μέτρων ενεργητικής πολιτικής βάσει των αξιολογήσεων που έχουν παρατεθεί στην βιβλιογραφία μέχρι σήμερα. Αυτό που παρατηρήθηκε είναι ενδείξεις υποκατάστασης των θέσεων εργασίας από τις θέσεις που δημιουργήθηκαν με τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας.

Από την ανάλυση διαπιστώθηκε ότι στα προγράμματα συμμετείχαν επί των πλείστων ωφελούμενοι μακροχρόνια άνεργοι, νέοι κυρίως σε ηλικία με χαμηλό εισόδημα. Μελετώντας και το ύψος της μοριοδότησης των κριτηρίων επιλογής συμπεραίνουμε ότι αυτή η ομάδα στόχος (νέοι, μακροχρόνια άνεργοι, με χαμηλό εισόδημα) αποτελούσε εξ αρχής προτεραιότητα των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας μιας και τα κριτήρια αυτά συγκεντρώνουν τα περισσότερα μόρια συγκριτικά με τα υπόλοιπα.

Όπως ανακοινώθηκε από την κυβέρνηση τα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας σε δήμους και περιφέρειες θα επαναληφθούν μέσα στο 2013 και θα απασχολήσουν 50.000 ανέργους. Τα κριτήρια επιλογής και οι διαδικασίες θα είναι ίδιες με αυτές του προηγούμενου προγράμματος. Από την ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων με τους πληροφορητές- κλειδιά, συλλέξαμε κάποιες πληροφορίες ώστε να διαμορφώσουμε μια κατά το δυνατόν καλή εικόνα για τον τρόπο εφαρμογής των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα του 2011.

Ως προσωπική μου άποψη θα ήθελα να καταθέσω ότι τέτοιες δράσεις με αποσπασματικό και προσωρινό χαρακτήρα είναι δύσκολο να θεραπεύσουν την μεγάλη πληγή που έχει ανοίξει η οικονομική κρίση στον εργασιακό χώρο και στο άνεργο εργατικό δυναμικό. Η επένδυση σε μια μεθοδική και συνεχής πολική επιδότησης της απασχόλησης με σαφείς και πραγματοποιήσιμους στόχους θα ήταν ίσως μια πρόταση για την αύξηση της απασχόλησης και την μείωση της ανεργίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ

ΠΗΓΕΣ

Εκθέσεις

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2009,* Αθήνα, Αύγουστος 2009.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2010,* Αθήνα, Αύγουστος 2010.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2011,* Αθήνα, Αύγουστος 2011.

Καμινιώτη Ο., *Κείμενο εργασίας Νο 4, Δείκτες παρακολούθησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Απασχόλησης Ι : Απασχόληση και Ανεργία,* Αθήνα (Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε.) 2003.

ΠΑΕΠ ΑΕ, *Τελική έκθεση παρουσίασης στοιχείων Προγράμματος Νέων Ελευθέρων Επαγγελματιών (ΝΕΕ),* Αθήνα, 2005.

ΠΑΕΠ ΑΕ, *Τελική έκθεση παρουσίασης στοιχείων Προγράμματος Νέων Θέσεων Εργασίας (ΝΘΕ) 2003,* Αθήνα, 2005.

Συνήγορος του Πολίτη, *Ειδική Έκθεση Παροχές ανεργίας :Δικαιώματα των Ανέργων και λειτουργία των Υπηρεσιών του ΟΑΕΔ*, 2007.

Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Έκθεση* 2010.

Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Έκθεση* 2011.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Calmfors, L.(1994): "Active laboour market policy and unemployment- A framework for the analysis of crusial design features", OECD Economic Studies No. 22.

Strauss, A., & Corbin, J. 1998. Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Ehrenberg R.G, Smith R.S. *Modern Labor Economics- Theory and Public Policy, Ninth Edition*, Boston (Pearson Publications/ Addison Wesley) 2006.

Papadimitriou, D., Promoting Equality Through an Employment of Last Resort Policy, Working Paper No. 545, The Levy Economics Institute of Bard College Blithewood 2008.

Schmid, G., Reisert, B. and Bruche, G., " Unemployment Insurance and active labor market policy", Wayne State Univ Press 1992.

Mason J., « Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας»(επιμ) Κυριαζή Ν., Αθήνα(ελληνικά γράμματα) 2003.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Καραμεσίνη Μ., «Πολιτική απασχόλησης: πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής»,Αθήνα(Gutenberg) 2005.

Δημουλάς Κ., Μιχαλοπούλου Κ., «Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης: η περίπτωση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας.», Αθήνα (Μελέτη 28 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ), 2008.

Δεδουσόπουλος Α. «Κριτική αποτίμηση της πολιτικής απασχόλησης στην Ελλάδα» στο : Δεδουσόπουλος Α. (επιμ.), *Εργασία 2005: εξελίξεις, αναλύσεις, τεκμηρίωση. Αφιέρωμα: πολιτικές απασχόλησης,* Αθήνα (Πάντειο Πανεπιστήμιο) 2006.

Γράβαρης, Δ., «Η σχέση παθητικών και ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στο εσωτερικό της συνολικής κρατικής παρέμβασης στην αγορά εργασίας. Θεωρητικό πλαίσιο και εμπειρικά παραδείγματα», στο: Βενιέρης, Δ. – Παπαθεοδώρου, Χ., (επιμ): Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και προοπτικές, Αθήνα (Ελληνικά Γράμματα) 2003.

Νικολακοπούλου- Στεφάνου Η., «Πολιτικές απασχόλησης στη Ευρωπαϊκή Ένωση», Αθήνα (Παπαζήσης:) 1997.

Λευκό Βιβλίο

Πετρινιώτη Ξ., *Αγορές εργασίας Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες,* Αθήνα (Εκδόσεις Παπαζήση) 1989.

Δεδουσόπουλος Α., Η κρίση στην αγορά εργασίας: ρύθμιση-ευελιξίες- απορύθμιση, τόμος Α΄ θεωρίες της ανεργίας, Αθήνα (Τυπωθήτω) 2004.

Παπαδόγαμβρος Β., « Πολιτικές για την ενίσχυση της απασχόλησης και ασφαλιστική κάλυψη της ανεργίας» (συνήγορος του πολίτη πρακτικά ημερίδας 22/11/2007), Αθήνα (Σάκκουλα) 2009.

Γράβαρης Δ., «Πολιτικές απασχόλησης και ο ρόλος του κράτους στην αγορά εργασίας.», Αθήνα (Τόπος) 1991.

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, «Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση», Ετήσια Έκθεση 2010.
ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, «Πληθωρισμός και Ανεργία στην Ελλάδα», τεύχος 177.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2010, Αθήνα, Αύγουστος 2010.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ- ΑΔΕΔΥ, Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2011, Αθήνα, Αύγουστος 2011.

Robson C., «Η έρευνα του πραγματικού κόσμου», Αθήνα (GUTENBERG) 2007.

Κυριαζή Νότα, «Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών», Αθήνα: (Ελληνικά Γράμματα) 1999.σελ. 274-275.

Καλλινικάκη Θ., «Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας», Αθήνα (ΤΟΠΟΣ) 2010, σελ. 87-94.

Αντωνοπούλου Ρ., Παπαδημητρίου Δ., Taun T., Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα, Μελέτη 15 ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Δεκέμβριος 2001.

Κουζής Γ, «Ευελιξία της απασχόλησης και ποιότητα της εργασίας» στο: Καραμεσίνη Μ., Κουζής Γ (επιμ) *Πολιτική Απασχόλησης- Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής,* Αθήνα (Gutenberg) 2005.

Σακελλαρόπουλος Θ., « Ζητήματα κοινωνικής πολιτικής», τόμος Α΄ και Β΄, Αθήνα(Διόνικος) 2003.

Εθνικό ινστιτούτο εργασίας, «Το σύστημα κοινωνικής προστασίας από την ανεργία: εμπειρίες, διαστάσεις και πολιτικές», (επιμ) Κίκιλας Η., Χλέτσος Μ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη (Σάκκουλας) 2002.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Συμπράττοντες φορείς ανά δικαιούχο φορέα και αριθμός επιδοτούμενων θέσεων απασχόλησης ανά συμπράττοντα και δικαιούχο φορέα.

1. ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ (80)
ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ (50)
ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ (40)
ΔΗΜΟΣ ΚΙΛΕΛΕΡ (40)
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ (30)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (100)
ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ (30)
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΜΕΝΟΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ (Ο.Λ.Ε Α.Ε) (20)*

2.ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ-ΔΗΩ (20)

ΔΗΜΟΣ ΠΑΞΩΝ (20)

3. ΡΗΞΙΚΕΛΕΥΘΟΣ ΜΚΟ (144)

ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ (20)
ΔΗΜΟΣ ΠΑΠΑΓΟΥ – ΧΟΛΑΡΓΟΥ (20)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (30)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ (20)
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ (30)
ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ (24)

4. ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (23)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ) (23)

5. ΟΜΙΛΟΣ ΝΕΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ ΦΙΛΙΑΣ (16)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (ΠΕ ΒΟΡΕΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ) (16)

6. ΕΔΡΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΥΠΑΘΩΝ ΟΜΑΔΩΝ (417)

ΔΗΜΟΣ ΧΑΙΔΑΡΙΟΥ (102)
ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ (50)
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ (100)

*εντός παρενθέσεων αναγράφεται ο αριθμός των επιδοτούμενων θέσεων απασχόλησης.

ΔΗΜΟΣ ΥΔΡΑΙΩΝ (15)
ΔΗΜΟΣ ΔΑΦΝΗΣ / ΥΜΗΤΤΟΥ (100)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ (50)

7. ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ (77)

ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ (27)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (50)
8. ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ (350)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΕΥΚΑΔΑΣ) (30)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΤΑΣ) (30)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ / ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ (40)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΕΒΕΖΑΣ (30)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (50)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ (80)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ (35)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑΣ) (55)

9.ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (25)

ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΔΡΑΣ – ΕΙΔΥΛΛΙΑΣ (25)

10. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΓΕΝΝΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (48)

ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ – ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ (15)
ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ (18)
ΔΗΜΟΣ ΓΛΥΦΑΔΑΣ (15)

11. ΙΝ.Ε/Γ.Σ.Ε.Ε (1.953)

ΦΟΡΕΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΛΙΜΝΩΝ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ-ΒΟΛΒΗΣ (6)
ΦΟΡΕΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΔΕΛΤΑ ΑΞΙΟΥ-ΛΟΥΔΙΑ-ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ (10)
ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΝΕΩΝ (ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΠΕ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ) (15)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΠΕ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ) (88)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΘΕΡΜΗΣ (ΔΕΠΠΑΘ) (30)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (ΔΗ.Κ.Ε.Χ.) (96)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΥΔΡΕΥΣΗΣ - ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ ΔΗΜΟΥ ΔΕΛΤΑ (Δ.Ε.Υ.Α.Δ.Δ.) (10)
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ & ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΔΗΜΟΥ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (Ο.Κ.Π.Α. ΔΗΜΟΥ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (10)
ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟ ΧΡΟΝΙΩΝ ΠΑΘΗΣΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 'Ο ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ' (20)
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΛΑΓΚΑΔΑ, ΛΗΤΗΣ ΚΑΙ ΡΕΝΤΙΝΗΣ (40)

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ - ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ - ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΛΑΓΚΑΔΑ (Υ.Κ.Π.Α.Α.Π. ΛΑΓΚΑΔΑ) (15)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΥΔΡΕΥΣΗΣ - ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ ΔΗΜΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ (Δ.Ε.Υ.Α. ΔΗΜΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ) (15)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΛΑΓΚΑΔΑ (ΔΗ.Κ.Ε. ΛΑΓΚΑΔΑ) (10)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΥΔΡΕΥΣΗΣ - ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΒΗΣ (Δ.Ε.Υ.Α. ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΒΗΣ) (15)
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΒΗΣ (ΟΠΑΠ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΒΗΣ) (30)
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ & ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΒΗΣ (ΟΚΠΑΠ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΒΗΣ) (45)
ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΒΗΣ (50)
ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΗΣ (140)
ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ (140)
ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΤΑ (140)
ΔΗΜΟΣ ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ (180)
ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΝΕΩΝ (30)
ΚΕΝΤΡΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ – ΕΡΓΑΝΗ (24)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (70)
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΠΑΣΤΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ (15)
ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (15)
ΔΗΜΟΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ (18)
ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (35)
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΥΔΡΕΥΣΗΣ - ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ ΠΥΛΑΙΑΣ – ΧΟΡΤΙΑΤΗ (12)
ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΑΙΑΣ – ΧΟΡΤΙΑΤΗ (290)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ (55)
ΔΗΜΟΣ ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ – ΜΕΝΕΜΕΝΗΣ (150)
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ – ΣΥΚΕΩΝ (204)

12. ΑΜΚΕ-ΑΝΤΙΡΡΟΠΟΝ (123)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΑΘΗΝΩΝ) (9)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ) (21)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΝΗΣΩΝ) (11)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (40+42 Πειραιά)

13. ΔΙΑΣΤΑΣΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΑΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (50)

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ(50)

14. ΑΡΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ (275)

ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (10)
ΔΗΜΟΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ (65)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ (ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.) ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (25)
ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ – ΕΥΟΣΜΟΥ (40)
ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΥΦΛΩΝ "ΠΥΡΣΟΣ" (16)
ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ "Η ΜΕΛΙΣΣΑ"(10)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ (70)
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΘΙΓΓΑΝΩΝ ROM, ΑΠΟΡΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ ΑΘΙΓΓΑΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (4)
ΚΕΝΤΡΟ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ (ΚΕΘΕΑ) (25)
ΣΥΜΠΡΑΤΤΩΝ ΦΟΡΕΑΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (10)

15. ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΟΥ (226)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΕΡΡΩΝ (85)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΙΕΡΙΑΣ (25)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΗΜΑΘΙΑΣ (11)
ΜΟΝΑΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΠΑΙΔΟΠΟΛΗ "ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ" ΑΛΙΜΟΥ (11)
ΜΟΝΑΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΠΑΙΔΟΠΟΛΗ "ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ" ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ (20)

16. ΚΕΑΝ ΚΥΤΤΑΡΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ ΝΕΩΝ (41)

ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΔΗΜΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ – ΙΡΙΣ (35)
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΑΘΗΝΑΣ-ΠΕΙΡΑΙΑ (ΠΕΣΥΔΑΠ) (6)
17. ΑΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (52)

ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ (27)
ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ – ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ (25)

18. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ "ΚΡΑΤΑ ΜΕ" (35)

ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΝΑΣ (16)
ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ - Κ.Υ. ΚΥΘΗΡΩΝ (5)
ΔΗΜΟΣ ΚΥΘΗΡΩΝ(4)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (10)

19. ΔΗΩ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ - ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ (20)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ - ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ (10)
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ (10)

20. ΑΜΚΕ "ΟΜΟΡΦΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΙΝΑΙ Η ΚΑΘΑΡΗ ΕΛΛΑΔΑ" (25)

ΔΙΑΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΟΤΑ (18)
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΥ (7)

21. ΑΜΚΕ-ΚΥΨΕΛΗ ΜΕΛΙΣΣΑΤΙΚΩΝ (11)

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ & ΑΛΜΥΡΟΥ (11)

22. ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΑΜΚΕ "ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΑΙ" (25)

ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ (25)

23. ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ & ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΝΟΣΗΛΕΙΑΣ ΕΥΗΣ ΛΟΥΛΗ "Η ΑΓΙΑ ΥΠΟΜΟΝΗ" (5)

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ & ΑΛΜΥΡΟΥ (5)

Δικαιούχοι φορείς των προγραμμάτων κοινωφελούς εργασίας που εφαρμόστηκαν το 2011 ανά περιφέρεια

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΘΡΑΚΗ

· ΕΝΩΣΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΚΑΒΑΛΑΣ

· ΕΠΙΜΕΝΟΥΜΕ ΔΡΑΜΑ - ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ

· ΕΡΓΑΤΟΫΠΑΛΛΗΛΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

· ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

· ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΟΥ - ΚΜΟΠ

· ΟΜΙΛΟΣ ΦΙΛΩΝ ΘΑΛΑΣΣΗΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΑΚΤΩΝ ΝΕΑΣ ΚΑΡΒΑΛΗΣ

· ΠΝΟΗ - ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

· ΑΡΣΙΣ

· ΚΜΟΠ

· ΚΕΑΝ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΑΜΕΑ «Ο ΣΩΤΗΡ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΙΤΩΝ

· ΑΜΚΕ-ΑΝΑΣΑ ΚΑΙ ΖΩΗ ΣΤΗ ΠΕΛΛΑ

ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

· ΑΜΚΕ-ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

· ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΙΠΑΔΜ)

· ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ - Ο ΜΠΟΥΡΙΝΟΣ

· ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΠΡΕΣΠΩΝ (ΟΤΡ)

ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

· ΑΜΚΕ-«ΦΟΡΟΥΜ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΔΡΙΑΤΙΚΗΣ ΙΟΝΙΟΥ (CULTUREPOLIS)

· ΔΗΩ

· ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ - ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

· ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

· ΜΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΙΣΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ (EQUAL SOCIETY)

· ΟΜΑΔΑ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

· ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΑΤΩΝ ΒΟΥΝΙΟΥ - Η ΚΟΥΝΟΠΕΤΡΑ

· ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΧΤΗΡΑ «ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

· ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

ΗΠΕΙΡΟΣ

· ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

· ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (ICSD)

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΑΜΚΕ-ΠΙΝΔΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ

· ΙΣΤΟΡΙΚΗ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ «ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ»

· ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ - ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

· ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ (ΕΨΕΠ)

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

· anthropomania

· ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ

· ΑΜΚΕ-ΚΥΨΕΛΗ ΜΕΛΙΣΣΑΤΙΚΩΝ»

· ΔΙΚΤΥΟ ΠΕΡΡΑΙΒΑΙΑ

· ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΑΛΜΥΡΟΥ «ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ»

· ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΟΣΟΥ ΑΛΤΣΧΑΪΜΕΡ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ Ν. ΛΑΡΙΣΑΣ

· ΕΟΠ-ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

· ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΤΩ ΟΛΥΜΠΟΥ - ΑΝΩ ΚΙΣΣΑΒΟΥ - ΠΗΝΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΕΜΠΩΝ

· ΙΔΡΥΜΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

· ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΛΤΣΧΑΪΜΕΡ «Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ»

· ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΝΟΣΗΛΕΙΑΣ ΕΥΗΣ ΛΟΥΛΗ «Η ΑΓΙΑ ΥΠΟΜΟΝΗ»

· ΟΡΑΜΑ ΜΚΟ

· ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΚΕΝΤΡΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΠΑ.Κ.Ο.Ε.)

ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

· ΑΜΚΕ-ΗΛΙΑΚΤΙΔΑ

· ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΔΙΑΣΩΣΗΣ - Παράρτημα Λέσβου

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΑΣ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΙΓΑΙΟΥ «ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ»

· ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΥ

· ΜΙΚΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΗΜΕΡΕΥΣΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΑΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΓΙΑ ΑΜΕΑ «Η ΚΥΨΕΛΗ

· ΦΟΡΕΑΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΜΗΘΥΜΝΑΣ

ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

· ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΥΡΟΥ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΠΑΡΚΟ ΤΗΛΟΥ

· ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ ΔΗΜΟΥ ΝΑΞΟΥ «ΝΑΞΟΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ»

· ΕΝΩΣΗ ΞΕΝΟΔΟΧΩΝ ΝΑΞΟΥ

· ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΛΥΜΝΟΥ «Ο ΕΡΜΗΣ»

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

· ΒΙΟΖΩ

· ΔΙΚΤΥΟ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

· ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΝΟΣΟΥ ALTZHEIMER ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΚΟΝΙΣΤΡΩΝ ΕΥΒΟΙΑΣ

· ΕΟΠ

· ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΚΜΟΠ

· ΠΑΝΕΥΒΟΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ

· ΠΑΝΕΥΡΥΤΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

· ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΟΝΕΩΝ & ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΑΜΕΑ

ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

· ΑΜΚΕ-ΑΡΩΓΗ

· ΓΕΦΥΡΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

· ΝΕΣΤΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

· ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ - ΔΗΩ

· ΑΜΚΕ-ΠΟΛΥΝΟΗ

· ΜΚΟ-ΡΗΞΙΚΕΛΕΥΘΟΣ

· ΔΙΚΤΥΟ ΣΥΜΠΡΑΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΩΝ Ν. ΗΛΕΙΑΣ

· ΑΜΚΕ-ΕΡΥΜΑΝΘΟΣ

· ΣΟΨΥ ΠΑΤΡΑΣ (ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ)

· ΚΕΜΟΠ

· ΑΜΚΕ-ΙΡΙΣ

· ΑΜΚΕ-ΑΡΩΓΗ

· ΚΕΜΟΠ

· ΑΛΚΥΟΝΗ - ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΓΟΝΕΩΝ Ή ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΑΥΤΩΝ

· ΕΜΠΟΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

· ΙΟΑΣ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΚΜΟΠ

· ΠΡΑΣΙΝΟ+ΜΠΛΕ

<u>ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ</u>

· ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΟΥ (ΚΜΟΠ)

· ΕΝΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

· ΙΝΕ ΓΣΕΕ

· ΑΜΚΕ-ΑΡΩΓΗ

· ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΑΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

· ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΩΤΣΙΟΜΥΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

· ΚΕΑΝ

· ΟΜΙΛΟΣ UNESCO ΝΟΜΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ

· ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

ΚΡΗΤΗ

· ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΦΟΡΕΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

· ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

· ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΦΟΡΕΩΝ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

· ΔΙΚΤΥΟ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ ΚΡΗΤΗΣ ΑΜΚΕ

ΑΤΤΙΚΗ

· «ΕΡΓΟΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ» ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

· «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ» ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

· PRAKSIS

· ΑΘΗΝΑ - ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ & ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

· ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ - ΦΟΡΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

· ΑΜΚΕ-ΕΡΥΜΑΝΘΟΣ

· ΑΜΚΕ-ΟΜΟΡΦΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΙΝΑΙ Η ΚΑΘΑΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

· ΑΜΚΕ-ΡΗΞΙΚΕΛΕΥΘΟΣ

· ΑΝΩ ΠΕΥΚΗ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ - ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΡΙΚΩΜΙΑ

· ΑΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

· ΔΗΩ

· ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΑΜΚΕ «ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΑΙ»

· ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΑΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

· ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ - ΕΠΟΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

· ΕΚΦΡΑΣΗ ΙΙ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

· ΕΛΙΞ-ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

· ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

· ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΡΟΓΕΝΝΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

· ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - ΕΟΠ

· ΕΜΠΟΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ ΝΗΣΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

· ΕΝΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

· ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ

· ΕΡΥΜΝΘΟΣ

· ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ - ΝΟΣΤΟΣ

· ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ

· ΙΔΡΥΜΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΝΠΙΔ

· ΙΛΙΣΟΣ

· ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

· ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΔΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ «ΠΑΝΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ»

· ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ 2004+

· ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΟΙΚΟΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΓΑΛΕΩ

· Κ.Σ.Δ.Ε.Ο. «ΕΔΡΑ»

· ΚΕ.Α.ΕΠ. - ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

· ΚΕΑΝ

· ΚΕΑΝ - ΚΥΤΤΑΡΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ ΝΕΩΝ

· ΚΕΝΤΡΟ UNESCO ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

· ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ «ΕΥΘΥΤΥΠΟΣ»

· ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΟΥ

· ΚΛΙΜΑΚΑ

· ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΙΣΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ

· ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΥΠΑΘΩΝ ΟΜΑΔΩΝ - ΕΔΡΑ

· ΚΣΔΕΟ-ΕΔΡΑ

· ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΑΡΝΑΒΑ ΔΗΜΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ

ΟΜΙΛΟΣ «ΝΕΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ ΦΙΛΙΑΣ»

· ΟΜΟΡΦΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΙΝΑΙ Η ΚΑΘΑΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

· ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ «ΚΡΑΤΑ ΜΕ»

· ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ - ΠΕΨΑΕΕ

· ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΚΕΝΤΡΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ - ΠΑΚΟΕ

· ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

· ΠΕΨΑΕΕ

· ΡΗΞΙΚΕΛΕΥΘΟΣ

· ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΕΝΩΣΗ

· ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΡΣΕΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ

The social and political effects of active labor market policies before and after the financial crisis. The case of subsidized employment in community services for unemployed persons.

Samartzi Dimitra

ABSTRACT

In this paper we examine the social and political effects of active labor market policies in Greece, before and after the financial crisis of 2009. For this purpose, based on bibliography, we have focused on the development of employment policies, with emphasis to active employment policies at EU and national level. More specifically, we studied the case of subsidized employment in community services for unemployed persons that were implemented in Greece in 2011. This program is an active labor market measure with the object the unemployment in certain social groups.

For this purpose, we have conducted interviews in-depth with key informants (executives of agencies who involved to the programs and unemployed people who worked in the programs).

The content analysis of the interviews showed the main problems and the gaps that exist in programs like this and allow a qualitative evaluation of their operation mode and their effects. Those programs, as active labor policies, do not fulfill their purpose, to reduce unemployment and increase the employment rate. We come to this conclusion because of their fragmentary nature, as they are addressed to a limited number of unemployed people for a limited time. Also in their implementation negative impacts are observed, such as indications of substitution and flexible working practices. Finally these programs can be useful as a temporary measure to control and manage the unemployment and prevent a social upset.

Key words: unemployment, economic crisis, employment policies, active labor market policies, community service